

**ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΕΛΙΑΜΕΠ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

2.

**Η ΑΝΩΤΑΤΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ:
ΙΡΛΑΝΔΙΑ, ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ, ΣΟΥΗΔΙΑ, ΤΟΥΡΚΙΑ, ΦΙΛΑΝΔΙΑ**

Αποστόλης Δημητρόπουλος

PhD, London School of Economics & Political Science

Επιστημονικός Συνεργάτης στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης,
Πανεπιστήμιο Αθήνας

ΑΘΗΝΑ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2006

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μελέτη αυτή θέτει τον πανεπιστημιακό τομέα της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης σε συγκριτική προοπτική. Εξετάζει σημαντικές όψεις και χαρακτηριστικά των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης στις επιλεγμένες χώρες: Ιρλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Τουρκία, και Φιλανδία.. Τα σημαντικότερα συμπεράσματα της διεθνούς συγκριτικής ανάλυσης είναι τα εξής:

- Σε όλες τις υπό εξέταση χώρες η ανώτατη πανεπιστημιακή εκπαίδευση παρέχεται βασικά σε κρατικά ιδρύματα.*
- Τα χαρακτηριστικά, η θέση στα συστήματα και οι σχέσεις των ιδιωτικών ιδρυμάτων με τα κράτη, διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των χωρών.*
- Στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες (Ιρλανδία, Πορτογαλία, Τουρκία) η λειτουργία των ιδιωτικών ιδρυμάτων (αναγνωρισμένων ή μη από τα κράτη) έχει ενισχυθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες. Η εξέλιξη αυτή φαίνεται ότι οφείλεται στην αυξανόμενη ζήτηση για ανώτατες σπουδές στις χώρες αυτές που υπερβαίνει την προσφορά. Η λειτουργία των ιδιωτικών ιδρυμάτων στις χώρες αυτές στηρίζεται κυρίως στα δίδακτρα που καταβάλλουν οι φοιτητές, με εξαίρεση την Τουρκία.*
- Στις σκανδιναβικές χώρες η θέση των ιδιωτικών ιδρυμάτων είναι διαφορετική. Στη Σουηδία ενώ λειτουργούν ιδιωτικού χαρακτήρα ιδρύματα, αυτά χρηματοδοτούνται κυρίως από το κράτος και αξιολογούνται με τους ίδιους όρους με τα κρατικά. Ενισχύονται, όμως, και αναπτύσσονται όλο και περισσότερο οι συνεργασίες των πανεπιστημίων με τις επιχειρήσεις σε ερευνητικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Παράλληλα, αναγνωρίζονται από το κράτος προγράμματα σπουδών που παρέχονται από ιδιωτικούς φορείς. Στη Φιλανδία λειτουργούν ιδιωτικά ιδρύματα στο πλαίσιο του*

τεχνολογικού τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης και όχι του πανεπιστημιακού. Τα ιδιωτικά μη-κερδοσκοπικά ιδρύματα αξιολογούνται και χρηματοδοτούνται κυρίως από το κράτος με τους ίδιους όρους με τα κρατικά.

- Σε όλες τις υπό εξέταση χώρες η εισαγωγή στην ανώτατη εκπαίδευση είναι επιλεκτική.
- Οι διαδικασίες και τα κριτήρια επιλογής των φοιτητών διαφέρουν.
- Στις δύο σκανδιναβικές χώρες η διαδικασία της επιλογής είναι αποκεντρωμένη. Τα πανεπιστήμια έχουν αυτονομία στον προσδιορισμό του συνολικού αριθμού των φοιτητών, στην θέσπιση των κριτηρίων και την επιλογή των φοιτητών.
- Αντίθετα, στην Πορτογαλία και την Ιρλανδία, όπως και στην Ελλάδα οι διαδικασίες εισαγωγής των φοιτητών είναι συγκεντρωτικές και ελέγχονται από το κράτος. Στην Τουρκία η διαδικασία είναι επίσης συγκεντρωτική, ελέγχεται όμως από το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης που είναι ενδιάμεση αρχή μεταξύ κράτους και πανεπιστημίων.
- Αξιοσημείωτη διαφορά του ελληνικού συστήματος αποτελεί ο ιδιαίτερα μεγάλος αριθμός των επιλογών προγραμμάτων σπουδών που έχουν οι έλληνες υποψήφιοι φοιτητές σε σχέση με τις άλλες χώρες.
- Τα συστήματα εισαγωγής των χωρών βρίσκονται υπό επανεξέταση.
- Οι σχέσεις κρατών και πανεπιστημίων στις υπό εξέταση χώρες διαφέρουν σημαντικά.
- Οι σκανδιναβικές χώρες τα τελευταία χρόνια έχουν ενισχύσει σημαντικά την αυτονομία και αυτοδιοίκηση των πανεπιστημίων τους και έχουν αντικαταστήσει τις παλαιότερες μορφές προληπτικού διοικητικού και οικονομικού ελέγχου από τα κράτος με νέες μορφές διαχείρισης και ρύθμισης των πανεπιστημίων τους. Στις χώρες αυτές η κρατική ρύθμιση και έλεγχος στηρίζεται στις διαδικασίες εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης των πανεπιστημίων, στη χρήση οικονομικών κινήτρων και στην

εισαγωγή μηχανισμών ανταγωνισμού μεταξύ των ιδρυμάτων, με τρόπο που ενισχύει την άμιλλα χωρίς να αυξάνει ιδιαίτερα τις ανισότητες στο εσωτερικό του συστήματος.

- Στις υπόλοιπες χώρες (Ιρλανδία, Πορτογαλία, Τουρκία και Ελλάδα) ο κρατικός έλεγχος των συστημάτων ασκείται με παραδοσιακές μορφές προληπτικού διοικητικού και οικονομικού ελέγχου. Οι μέθοδοι αυτοί γενικά περιορίζουν την αυτοδιοίκηση των ιδρυμάτων, και γενικά συνδέονται με αυξημένη γραφειοκρατία στη λειτουργία τους, χωρίς να αποθαρρύνουν την ανάπτυξη «πελατειακού» χαρακτήρα σχέσεων. Στις χώρες αυτές οι διαδικασίες χρηματοδότησης δεν είναι -γενικά- συνδεδεμένες με συγκεκριμένες επιδόσεις και αποτελέσματα, ούτε με τις διαδικασίες αξιολόγησης, ενισχύοντας την ομοιομορφία και τον εξισωτισμό στην εσωτερική λειτουργία του συστήματος.
- Την τελευταία δεκαετία, σε όλες τις υπό εξέταση χώρες, τα συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης έχουν διευρυνθεί σημαντικά. Η μεγαλύτερη αύξηση του αριθμού των φοιτητών σημειώθηκε στην Ελλάδα. Ως αποτέλεσμα των πολιτικών αυτών η προσβασιμότητα της ανώτατης εκπαίδευσης έχει αυξηθεί σημαντικά.
- Στις σκανδιναβικές χώρες, η προσβασιμότητα της ανώτατης εκπαίδευσης είναι η μεγαλύτερη στον κόσμο.
- Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι, ως αποτέλεσμα των πολιτικών διεύρυνσης και των δημογραφικών εξελίξεων, η προσβασιμότητα της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης (πανεπιστημιακός και τεχνολογικός τομέας) είναι πλέον μεταξύ των υψηλότερων, όχι μόνο στην Ευρώπη, αλλά σε ολόκληρο τον κόσμο.
- Οι πολιτικές διεύρυνσης της ανώτατης εκπαίδευσης έχουν, γενικά, συνοδευτεί και από την αύξηση των εκπαιδευτικών δαπανών (ως % του ΑΕΠ), με εξαίρεση τη Φιλανδία, όπου μειώθηκαν, και την Ιρλανδία όπου παρέμειναν στάσιμες. Θα πρέπει όμως να

σημειωθεί ότι στη Φιλανδία και την Ιρλανδία την ίδια περίοδο έχει σημειωθεί σημαντική αύξηση του συνολικού τους ΑΕΠ.

- Παρά τις μεταβολές αυτές το ύψος των συνολικών εκπαιδευτικών δαπανών στις υπό εξέταση χώρες διαφέρει σημαντικά.
- Οι σκανδιναβικές χώρες επενδύουν σημαντικά περισσότερο στην εκπαίδευση από τις άλλες χώρες και ακόμη περισσότερο επενδύουν στην έρευνα και την καινοτομία. Οι δαπάνες για έρευνα στη Σουηδία (με 4,2% του ΑΕΠ) είναι οι υψηλότερες σε ολόκληρο τον κόσμο, ενώ η Φιλανδία έχει τον μεγαλύτερο αριθμό ερευνητών (ως % του συνόλου των απασχολούμενων της) στον κόσμο.
- Η Ελλάδα παρά τις χαμηλές δαπάνες (δημόσιες και ιδιωτικές) για έρευνα έχει μεγαλύτερο αριθμό ερευνητών (ως % του συνόλου των απασχολούμενων) από την Πορτογαλία και την Ιρλανδία.
- Οι σκανδιναβικές χώρες δίνουν σημαντική έμφαση στην ενίσχυση της διεθνοποίησης των εκπαιδευτικών τους συστημάτων ενισχύοντας τις σπουδές των φοιτητών τους στο εξωτερικό και την προσέλκυση ξένων φοιτητών στα πανεπιστήμια τους. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η Ιρλανδία.
- Στην Ελλάδα σημαντικός αριθμός ελλήνων φοιτητών σπουδάζει στο εξωτερικό. Αν και ο αριθμός των ελλήνων φοιτητών που σπουδάζει σε προπτυχιακό επίπεδο φαίνεται να μειώνεται, ο αριθμός όσων επιλέγουν να σπουδάσουν στο εξωτερικό σε μεταπτυχιακό επίπεδο αυξάνεται. Ο αριθμός των αλλοδαπών που σπουδάζουν στα ελληνικά πανεπιστήμια είναι περιορισμένος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	10
Μεθοδολογία	11
<i>1. Κρατικά και ιδιωτικά πανεπιστήμια</i>	
1.1 Δομή και διάρθρωση των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης	16
1.2 Η θέση των μη-κρατικών ιδρυμάτων στα συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης.....	29
1.3 Δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.....	33
1.4 Συμπεράσματα	34
<i>2. Εισαγωγή στην ανώτατη εκπαίδευση</i>	
2.1 Τρόπος και κριτήρια εισαγωγής.....	40
2.2 Δίδακτρα	51
2.3 Συμπεράσματα.....	52
<i>3 Σχέσεις κρατών και πανεπιστημίων</i>	
Εισαγωγή.....	56
3.1.Χρηματοδότηση της ανώτατης εκπαίδευσης.....	57
3.1.1 Συγκεντρωτισμός και αποκέντρωση της χρηματοδότησης.....	64
3.2. Αξιολόγηση της ανώτατης εκπαίδευσης.....	66
3.3. Διοίκηση και κρατικός έλεγχος.....	70
3.4 Συμπεράσματα.....	73
<i>4 Οι πολιτικές διεύρυνσης της ανώτατης εκπαίδευσης</i>	
Εισαγωγή.....	77
4.1. Διεύρυνση της ανώτατης εκπαίδευσης.....	78
4.2. Συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.....	79

4.2.1 Συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και γνωστικά πεδία.....	82
4.2.2 Εξέλιξη εκπαιδευτικών δαπανών.....	84
4.2.3 Αναλογίες διδασκόντων-διδασκόμενων.....	88
<i>5 Διεθνοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης</i>	
Εισαγωγή.....	91
5.1. Αλλοδαποί φοιτητές και φοιτητές στο εξωτερικό.....	91
5.1.2 Το Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας.....	93
5.2 Έλληνες φοιτητές στο εξωτερικό.....	95
5.2.1 Έλληνες φοιτητές στα βρετανικά πανεπιστήμια.....	97
5.2.2 Εξέλιξη των εγγραφών των Ελλήνων φοιτητών στα βρετανικά πανεπιστήμια.....	99
5.2.3 Τι σπουδάζουν οι Έλληνες φοιτητές στα βρετανικά πανεπιστήμια.....	102
<i>6 Έρευνα στην ανώτατη εκπαίδευση</i>	
Συμπεράσματα της μελέτης	107
Πηγές.....	113
Βιβλιογραφία.....	114
Πίνακες.....	117

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη μελέτη αυτή θα εξετάσουμε κατά σειρά ορισμένα από τα κρισιμότερα θέματα της εκπαιδευτικής πολιτικής για τα πανεπιστήμια, παρουσιάζοντας συνοπτικά όψεις της οργάνωσης, της χρηματοδότησης και της λειτουργίας της ανώτατης παιδείας σε έξι χώρες: Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Τουρκία, Φιλανδία.

Αναλυτικά τα κεφάλαια της μελέτης είναι τα εξής:

Το πρώτο κεφάλαιο εξετάζει τη διάρθρωση της ανώτατης εκπαίδευσης και τη θέση των μη-κρατικών ιδρυμάτων στα συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης των υπό συγκριτική εξέταση χωρών.

Το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει τις διαδικασίες εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση

Το τρίτο κεφάλαιο εξετάζει τις σχέσεις κρατών και πανεπιστημίων. Συγκεκριμένα εξετάζει τις διαδικασίες χρηματοδότησης, αξιολόγησης και κρατικού ελέγχου των πανεπιστημίων.

Το τέταρτο κεφάλαιο εξετάζει τις πολιτικές διεύρυνσης της ανώτατης εκπαίδευσης και τις επιπτώσεις τους στη συμμετοχή στην ανώτατη εκπαίδευση, την εξέλιξη των εκπαιδευτικών δαπανών και τις αναλογίες διδασκόντων και διδασκομένων.

Το πέμπτο κεφάλαιο εξετάζει τη διεθνοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης

Το έκτο κεφάλαιο εξετάζει τις πολιτικές έρευνας και τη θέση των ιδρυμάτων ανώτατη εκπαίδευση στα συστήματα έρευνας και καινοτομίας.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η συλλογή των πληροφοριών και των στοιχείων που παρουσιάζονται και αναλύονται στο κεφάλαιο αυτό βασίστηκε κυρίως στα διεθνή συγκριτικά στοιχεία των διεθνών οργανισμών. Συγκεκριμένα, ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ) και η Ευρωπαϊκή στατιστική υπηρεσίας (EUROSTAT) αποτέλεσαν σημαντική πηγή κυρίως διεθνών συγκριτικών στατιστικών στοιχείων.

Στοιχεία για την δομή και οργάνωση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης αντλήθηκαν κυρίως από τη βάση δεδομένων EURYBASE του Ευρωπαϊκού Δικτύου Πληροφοριών για την Εκπαίδευση- ΕΥΡΥΔΙΚΗ- όπου συγκεντρώνεται βασική πληροφόρηση για τα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την ευθύνη των εθνικών αρχών. Επιπλέον, πληροφορίες και στοιχεία συγκεντρώθηκαν από τις ιστοσελίδες των υπουργείων Παιδείας και αρμόδιων υπηρεσιών των χωρών.

Για τις περιπτώσεις της Πορτογαλίας και της Σουηδίας πολύτιμες πληροφορίες αντλήθηκαν από τις εκθέσεις της σειράς “Higher Education Monitor” του “Center for Higher Education Policy Studies” του “University of Twende” της Ολλανδίας. Στην περίπτωση της Τουρκίας ιδιαίτερα χρήσιμες ήταν οι πληροφορίες που με ευγένεια και αφιλοκερδώς μας παρείχαν συνάδελφοι από τουρκικά πανεπιστήμια.

Για τα στοιχεία των διεθνών οργανισμών θα πρέπει να παρατηρήσουμε τα εξής: Παρά τη σημαντική βελτίωση των διεθνών εκπαιδευτικών δεδομένων τα τελευταία χρόνια, τα προβλήματα διεθνούς συγκρισιμότητας παραμένουν υπαρκτά και, συνεπώς, αντανακλώνται και στην παρούσα μελέτη. Η βελτίωση που έχει σημειωθεί αντανακλά

το αυξημένο ενδιαφέρον των διεθνών οργανισμών και τη σπουδαιότητα των ζητημάτων εκπαιδευτικής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο.

Η ποιότητα των στοιχείων που συλλέγουν οι διεθνείς οργανισμοί εξαρτάται από τη ποιότητα και διαθεσιμότητα τους στο επίπεδο των εθνικών αρχών. Η ποιότητα των στοιχείων και η διεθνής συγκρισιμότητά τους δεν είναι μόνο αποτέλεσμα των σημαντικών διαφορών δομής και διάρθρωσης των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων. Αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό και τη σημασία που αποδίδουν οι εθνικές αρχές στην συστηματική συλλογή, επεξεργασία και παρακολούθηση τους. Επομένως αντανακλούν σε σημαντικό βαθμό όχι μόνο το βαθμό διαφάνειας της λειτουργίας κάθε κράτους αλλά, πιστεύουμε, και τον βαθμό κατά τον οποίο τα εκπαιδευτικά δεδομένα αξιοποιούνται και στηρίζουν την διαμόρφωση των αντίστοιχων πολιτικών των κρατών.

Για το λόγο αυτό, αξίζει να επισημάνουμε εδώ, τις σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών όχι μόνο ως προς την διάθεση των σχετικών στοιχείων τους στους διεθνείς οργανισμούς αλλά και στις ιστοσελίδες των υπουργείων τους και να τονίσουμε ότι η πρόσβαση στα στοιχεία που αναζητήσαμε ήταν πολύ ευκολότερη για τις δύο σκανδιναβικές χώρες και πολύ δυσκολότερη για την Ελλάδα. Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι τα στοιχεία για την ανώτατη εκπαίδευση που διατίθενται στην ιστοσελίδα του ελληνικού υπουργείου Παιδείας είναι στοιχεία όχι μόνο ιδιαίτερα ελλιπή αλλά δεν έχουν ανανεωθεί μετά το 2002.

Οι διαφορές μεταξύ των χωρών ως προς το βαθμό μετάβασης τους στην κοινωνία της πληροφορίας και τη διάχυση των νέων τεχνολογιών, δεν μπορούν να ερμηνεύσουν πλήρως τις διαφορές στην διάθεση πληροφοριών σε τέτοιας σημασίας κεντρικές κρατικές υπηρεσίες. Θεωρούμε αντίθετα ότι αντανακλούν τους τρόπους και τα κριτήρια με τα οποία διαμορφώνεται ο σχεδιασμός και οι σχετικές πολιτικές αποφάσεις της

εκπαιδευτικής πολιτικής στη χώρα μας. Το αποτέλεσμα των διαφορών αυτών αντανακλάται στην παρούσα μελέτη, καθώς δεν έγινε δυνατό να συλλέξουμε όλα τα στοιχεία που αναζητήσαμε ή να συλλέξουμε τα στοιχεία για τα ίδια ζητήματα από όλες τις χώρες.

Μια δεύτερη μεθοδολογικού χαρακτήρα παρατήρηση αφορά το περιεχόμενο και τον χαρακτήρα των πληροφοριών που συλλέξαμε από τις εθνικές αρχές και τους περιορισμούς που αυτά θέτουν στην εξαγωγή συμπερασμάτων. Η επίσημη εικόνα που βασίζεται στις σχετικές εθνικές νομοθεσίες δεν αποτελεί πάντα τη ακριβέστερη και πληρέστερη περιγραφή της πραγματικότητας των εκπαιδευτικών συστημάτων. Από την επίσημη νομοθεσία στην καθημερινή πράξη μπορεί, σε πολλές περιπτώσεις, να υπάρχει σημαντική απόσταση.

Η απόκλιση αυτή μπορεί να διαφέρει μεταξύ των κρατών όχι μόνο για λόγους πολιτισμικούς αλλά πιθανόν αντανακλά και το βαθμό κατά τον οποίο τα κράτη επιδιώκουν συστηματικά να καταγράφουν, να παρακολουθούν και να μειώνουν τέτοιες αποκλίσεις, και επιμένουν στην εφαρμογή των νομοθεσιών που τα ίδια προωθούν και στην επίτευξη των στόχων που θέτουν.

Οι χώρες που επιλέχτηκαν για τη διεθνή σύγκριση του πανεπιστημιακού τομέα της ελληνικής ανώτατης παιδείας είναι οι εξής: Ιρλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Τουρκία, και Φιλανδία.

Οι δύο σκανδιναβικές χώρες επιλέχτηκαν με κριτήρια τις υψηλές τους αναπτυξιακές επιδόσεις και το υψηλό τους βιοτικό επίπεδο. Επιπλέον, όπως είναι γνωστό τα οικονομικά και τα κοινωνικά τους επιτεύγματα και τα διακριτά χαρακτηριστικά του κοινωνικού τους μοντέλου έχουν καταστήσει τις χώρες αυτές διεθνή αναφορά.

Η Ιρλανδία και η Πορτογαλία επιλέχθηκαν εξαιτίας των αναπτυξιακών και κοινωνικών ομοιοτήτων τους με την Ελλάδα. Οι χώρες αυτές αποτέλεσαν χώρες που -μαζί με την Ελλάδα- έχουν ενισχυθεί σημαντικά στο πλαίσιο των πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με διαφορετικά μέχρι τώρα αποτελέσματα ως προς το στόχο της ευρωπαϊκής τους σύγκλισης.

Σημαντικό στοιχείο για την επιλογή των και των τεσσάρων παραπάνω χωρών αποτέλεσε και το μέγεθος του πληθυσμού τους που είναι συγκρίσιμο ή και μικρότερο από πληθυσμό της Ελλάδας.

Επιπλέον, επιλέξαμε την Τουρκία παρά το σημαντικά μεγαλύτερο μέγεθός της από τις άλλες υπό σύγκριση χώρες. Θεωρήσαμε ότι η Τουρκία αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση καθώς, παρά τις σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές της διαφορές, ορισμένα από τα ιδιωτικά της πανεπιστήμια παρουσιάζουν αξιόλογη διεθνή παρουσία. Θεωρούμε, επιπλέον, ότι με την επιλογή μας αυτή συμβάλλουμε στην καλύτερη γνώση των συνθηκών που επικρατούν σε μια σημαντική, για την Ελλάδα, γειτονική χώρα.

1. ΚΡΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ

1.1 Δομή και διάρθρωση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης

Ελλάδα

Ιρλανδία

Πορτογαλία

Σουηδία

Τουρκία

Φιλανδία

1.2 Η θέση των μη-κρατικών ιδρυμάτων στα συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης

1.3 Δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Συμπεράσματα

1.1 Δομή και διάρθρωση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης

Η δομή και διάρθρωση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης καθώς και η θέση των μη κρατικών ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης, στις υπό εξέταση χώρες, ποικίλει σημαντικά. Η ενότητα αυτή παρουσιάζει τα βασικά χαρακτηριστικά των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης στις υπό εξέταση χώρες και τη θέση των κρατικών και μη κρατικών ιδρυμάτων σε αυτά.

Όπως προκύπτει, οι σημαντικότερες διαφορές και μορφές των ιδιωτικών ιδρυμάτων αφορούν στην αναγνώριση και χρηματοδότηση τους από το κράτος, τους όρους και τις προϋποθέσεις λειτουργίας τους, το ρόλο του κράτους στην διοίκησή τους καθώς και στο βαθμό και τον τρόπο με τον οποίο ελέγχονται και εποπτεύονται από το κράτος.

Ελλάδα

Η ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα διακρίνεται σε δύο τομείς:

- τον πανεπιστημιακό
- τον τεχνολογικό

Ο πανεπιστημιακός τομέας αποτελείται από 21 ιδρύματα (πανεπιστήμια, πολυτεχνία, 1 Σχολή Καλών Τεχνών) και 1 ανοικτό πανεπιστήμιο. Από το 2005 έχει επίσης θεσμοθετηθεί η λειτουργία ενός διεθνούς πανεπιστημίου με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Το Σύνταγμα της Ελλάδας (άρθρο 16) προβλέπει τη λειτουργία μόνο κρατικών ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης.

Τα τελευταία 15 χρόνια έχει αυξηθεί ο αριθμός ιδιωτικών ιδρυμάτων που παρέχουν εκπαίδευση, έναντι διδάκτρων. Τα ιδρύματα αυτά λειτουργούν ως εμπορικές

εταιρίες παροχής υπηρεσιών και υπάγονται στο Υπουργείο Ανάπτυξης. Λειτουργούν χωρίς συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο, όρους και προϋποθέσεις που να αφορούν την ποιότητα τους, δεν εποπτεύονται από το Υπουργείο Παιδείας και οι τίτλοι σπουδών που απονέμουν δεν αναγνωρίζονται από το ελληνικό κράτος.

Ορισμένα από αυτά έχουν συνάψει συμφωνίες δικαιόχρησης (franchising) με πανεπιστήμια άλλων χωρών (ιδιαίτερα της Βρετανίας και της Αμερικής) και εξασφαλίζουν την πιστοποίηση τους (validation) ως ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης.

Η άρνηση του ελληνικού κράτους και των επαγγελματικών ενώσεων να αναγνωρίσουν τους τίτλους σπουδών που απονέμονται (με τη μέθοδο της δικαιόχρησης) από ιδρύματα άλλων χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση και ελέγχεται ως προς τη συμβατότητά της με το ευρωπαϊκό δίκαιο. Στην αναμενόμενη εκδίκαση της υπόθεσης από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, οι ισχύουσες διατάξεις του Ελληνικού Συντάγματος και οι κρατικές πολιτικές που στηρίζονται σ' αυτές ενδέχεται να θεωρηθούν μη συμβατές με την κοινοτική νομοθεσία που αφορά το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και εγκατάστασης των υπηρεσιών (services) στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο σημαντικότερος λόγος για την εμφάνιση και αύξηση τέτοιων ιδρυμάτων θεωρείται η συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση για ανώτερες σπουδές που υπερβαίνει σημαντικά την προσφορά, παρά την σημαντική διεύρυνση του ελληνικού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης την τελευταία δεκαετία

Τρία παραδείγματα ιδιωτικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα

Μεταξύ των σημαντικότερων (αν μη τι άλλο λόγω του αριθμού των φοιτητών τους) τέτοιων ιδρυμάτων περιλαμβάνονται το ALBA Graduate Business School, το Deree College, (με έδρα την Αθήνα) και το Ανατόλια (με έδρα τη Θεσσαλονίκη)¹.

Το ALBA λειτουργεί με τη μορφή σωματείου, με μέλη 51 ελληνικές επιχειρήσεις, υπό την αιγίδα του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών, της Ελληνικής Εταιρείας Διοίκησης Επιχειρήσεων και του ΕΒΕΑ (Εμπορικού και Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου Αθηνών). Παρέχει προγράμματα σπουδών στο χώρο της διοίκησης επιχειρήσεων (π.χ. MBA in Shipping, Banking, Business for Lawyers, Human Resources Management, Finance, Professional). Σύμφωνα με τα στοιχεία του ιδρύματος σε αυτό σπουδάζουν ετησίως περίπου 350 σπουδαστές. Ο συνολικός αριθμός των αποφοίτων του μέχρι σήμερα είναι περίπου 1000, ενώ το 2005 αποφοίτησαν 213 σπουδαστές. Όλοι οι διδάσκοντες στο ίδρυμα αυτό είναι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος. Από αυτούς 14 είναι μόνιμο προσωπικό ενώ για το ακαδημαϊκό έτος 2004/5 ο αριθμός των επισκεπτών διδασκόντων από το εξωτερικό ήταν 57. Το ύψος των ετήσιων διδάκτρων κυμαίνεται μεταξύ 11.000 και 18.000 ευρώ.

Στο Deree College, σπουδάζουν 4.500 σπουδαστές που καταβάλλουν 5.000 ευρώ ετησίως ως δίδακτρα. Για την εισαγωγή σ' αυτό απαιτείται ο βαθμός των τριών τάξεων του Λυκείου να μην είναι μικρότερος από 14,5, η πολύ καλή κατοχή της Αγγλικής γλώσσας, συστατικές επιστολές και συνέντευξη.

Στο Ανατόλια σπουδάζουν 2.500 σπουδαστές που καταβάλλουν 6.000 ευρώ ως δίδακτρα το χρόνο για προπτυχιακές σπουδές και 11.000 ευρώ το χρόνο για

¹ Βλέπε εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, 4-5/2/2006, σελ. 18.

μεταπτυχιακά προγράμματα. Το Deree College και το Ανατόλια πιστοποιούνται από αμερικάνικα ιδρύματα πιστοποίησης.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η αναντιστοιχία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης για πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην Ελλάδα, οι κοινωνικές αντιλήψεις για την ποιότητα και το κύρος των σπουδών στα ελληνικά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, σε συνδυασμό με το βαθμό ανταπόκρισης τους στις προτιμήσεις των ελλήνων φοιτητών, έχει οδηγήσει σε ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό ελλήνων φοιτητών σε πανεπιστήμια του εξωτερικού (βλέπε επόμενες ενότητες).

Ιρλανδία

Στην Ιρλανδία η τριτοβάθμια εκπαίδευση παρέχεται κυρίως στα εξής ιδρύματα:

- πανεπιστήμια
- τεχνολογικά ιδρύματα και κολέγια
- εξειδικευμένα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Τα περισσότερα από τα ιδρύματα αυτά χρηματοδοτούνται ουσιαστικά από το κράτος.

Τα τελευταία 15 χρόνια έχει αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των ιδιωτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που λειτουργούν με δίδακτρα. Ορισμένα από αυτά έχουν δικαίωμα να απονέμουν προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών που πιστοποιούνται και αναγνωρίζονται από το ιρλανδικό κράτος. Άλλα απονέμουν πτυχία που αναγνωρίζονται (“validation”) είτε από βρετανικά είτε από αμερικάνικα πανεπιστήμια. Οι πιο συχνές ειδικεύσεις αφορούν σπουδές διοίκησης επιχειρήσεων, νομικές σπουδές, γλώσσες, τεχνολογία επιχειρήσεων (“business technology”), βρεφοκόμων-νηπιαγωγών (“childcare”), ενώ -πιο πρόσφατα- αφορούν ιδιαίτερα τις νέες τεχνολογίες.

Τα ιδρύματα αυτά προσελκύουν κυρίως φοιτητές που δεν εισάγονται στα πανεπιστήμια της Ιρλανδίας λόγω έλλειψης θέσεων σε αυτά και της αυξανόμενης ζήτησης για ανώτατη εκπαίδευση που συνδέεται με την σημαντική οικονομική ανάπτυξη της χώρας την τελευταία δεκαετία και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου ευρύτερων ομάδων του πληθυσμού.

Συνοπτικά, στην Ιρλανδία λειτουργούν ιδιωτικά ιδρύματα που στηρίζονται στην καταβολή διδάκτρων και παρέχουν αναγνωρισμένους τίτλους σπουδών μετά από αξιολόγησή τους από το κράτος. Παράλληλα, όπως και την Ελλάδα λειτουργούν ιδρύματα που, ενώ δεν αναγνωρίζονται από το κράτος, εξασφαλίζουν την αναγνώριση των τίτλων τους από πανεπιστήμια άλλων χωρών.

Πορτογαλία

Στην Πορτογαλία η τριτοβάθμια εκπαίδευση παρέχεται στα πανεπιστήμια και στα τεχνολογικά ιδρύματα που χρηματοδοτούνται από το κράτος. Λειτουργούν:

- 14 πανεπιστήμια
- ένα Καθολικό Πανεπιστήμιο
- ένα ινστιτούτο που απονέμει ορισμένα πανεπιστημιακού επιπέδου πτυχία
- 15 τεχνολογικά ιδρύματα και ορισμένες τεχνολογικές σχολές που απονέμουν πτυχία τεχνολογικού τομέα.

Από τη δεκαετία του 1970 άρχισαν να λειτουργούν ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η τάση αυτή ενισχύθηκε περισσότερο τη δεκαετία του 1980, και ήταν αποτέλεσμα κυρίως της μεγαλύτερης ζήτησης για ανώτερες σπουδές από την προσφορά στα κρατικά ιδρύματα. Αν και 3 από αυτά αναγνωρίστηκαν από το κράτος νωρίτερα, στα τέλη της δεκαετίας του 1980 αναγνωρίστηκαν περισσότερα. Αξίζει να σημειωθεί ότι το πρώτο

πανεπιστήμιο που αναγνωρίστηκε (το 1979) δημιουργήθηκε από καθηγητές που είχαν εκδιωχθεί από τα κρατικά πανεπιστήμια με την αποκατάσταση της δημοκρατίας εξαιτίας του ρόλου τους την περίοδο της δικτατορίας².

Το 1989 θεσπίστηκαν ευνοϊκότεροι όροι και προϋποθέσεις για τη λειτουργία τους ως πανεπιστημιακών τεχνολογικών ιδρυμάτων. Παράλληλα εισήχθησαν αλλαγές στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση που διευκόλυναν τους μαθητές στην ολοκλήρωσή της, διευρύνοντας έτσι τη ζήτηση για ανώτατη εκπαίδευση. Οι επιλογές αυτές οδήγησαν στην ποσοτική διεύρυνση της ιδιωτικής εκπαίδευσης και στην αύξηση των φοιτητών. Οι όροι αδειοδότησης και λειτουργίας ιδιωτικών ιδρυμάτων αφορούν κυρίως την εσωτερική οργάνωση, το διδακτικό προσωπικό, τις υποδομές και την οικονομική βιωσιμότητά τους.

Τα ιδιωτικά ιδρύματα επιβλέπονται από το κράτος, που εγκρίνει τη λειτουργία όλων των προγραμμάτων σπουδών τους. Κάθε αλλαγή των προγραμμάτων σπουδών πρέπει επίσης να εγκριθεί από το κράτος. Μπορούν να συνεργάζονται με τα κρατικά και όταν εκπληρώνουν τις προϋποθέσεις ποιότητας που απαιτούνται από την νομοθεσία, είναι πιθανό να χρηματοδοτούνται και από το κράτος.

Ο αριθμός των φοιτητών τους αποφασίζεται ετησίως από το κράτος, λαμβάνοντας υπόψη τις προτάσεις των ιδρυμάτων. Οι φοιτητές εισάγονται σε αυτά με τις ίδιες προϋποθέσεις με τα κρατικά ιδρύματα ενώ καταβάλλουν δίδακτρα, που διαμορφώνονται ελεύθερα από τα ιδρύματα. Οι προσπάθειες της κυβέρνησης να εισαγάγει (από το έτος 2003/2004) δίδακτρα και στα κρατικά συνάντησαν τις έντονες αντιδράσεις των φοιτητών (καταλήψεις κτιρίων και δρόμων κ.α.).

² Η απαγόρευση της λειτουργίας μη κρατικών ιδρυμάτων στο ελληνικό σύνταγμα της μεταπολίτευσης (1975) δεν επέτρεψε παρόμοια εξέλιξη την ίδια περίοδο στην περίπτωση της Ελλάδας.

Ο ιδιωτικός τομέας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτελείται, πλέον, από 14 πανεπιστήμια (ορισμένα από τα οποία λειτουργούν σε διαφορετικές γεωγραφικά περιοχές) και περισσότερα από 100 τεχνολογικά ιδρύματα. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, ο αριθμός των φοιτητών των ιδιωτικών (πανεπιστημίων και τεχνολογικών) ιδρυμάτων, μετά από μια πρώτη περίοδο (1993-1999) μεγάλης αύξησης, άρχισε να μειώνεται.

Πίνακας 1

Εξέλιξη αριθμού φοιτητών στα κρατικά και ιδιωτικά ιδρύματα της Πορτογαλίας, 1993-2003

	Ιδιωτικά			Κρατικά		
	Πανεπιστήμια	Τεχνολογικά Ιδρύματα	Σύνολο	Πανεπιστήμια	Τεχνολογικά Ιδρύματα	Σύνολο
1993	36.541	12.426	48.967	126.009	50.200	176.209
1999	50.022	58.249	108.271			
2003	36.071	59.797	95.868	169.481	112.734	282.215

Πηγή: Higher Education Monitor-Portugal

Αξίζει να αναφερθεί ότι, λόγω της μεγάλης αύξησης της προσφοράς από το 1995-1996, ο αριθμός των θέσεων στα πανεπιστήμια και τα τεχνολογικά ιδρύματα της Πορτογαλίας (δημόσια και ιδιωτικά) ξεπέρασε τον αριθμό των αιτήσεων από φοιτητές. Τα ιδιωτικά ιδρύματα προσφέρουν σπουδές κυρίως σε γνωστικά πεδία χαμηλού κόστους (π.χ. διοίκηση επιχειρήσεων, ψυχολογία και διαφήμιση), ενώ ως προς την ποιότητα και το κύρος τους, παρά τις μεταξύ τους διαφορές, αντιμετωπίζονται με επιφύλαξη κυρίως από τους διδάσκοντες και τους φοιτητές των κρατικών ιδρυμάτων. Επιπλέον, δραστηριοποιούνται κυρίως στα αστικά κέντρα όπου κατοικεί μεγαλύτερος αριθμός φοιτητών, με αποτέλεσμα τα κρατικά πανεπιστήμια των περιφερειακών πόλεων να προσελκύουν κυρίως φοιτητές από τις περιοχές αυτές του τόπου κατοικίας τους.

Η πορτογαλική κυβέρνηση εισήγαγε πρόσφατα μεταρρυθμίσεις στο σύστημα εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση προκειμένου να περιορίσει τον αριθμό των εισακτέων και επέτρεψε στα ιδρύματα να θέσουν ελάχιστη επίδοση ως προϋπόθεση εισαγωγής σε αυτά. Η αλλαγή αυτή φαίνεται να στοχεύει στον περιορισμό της διαδικασίας διεύρυνσης του συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης της Πορτογαλίας που σημειώθηκε την τελευταία δεκαετία.

Συνοπτικά, η λειτουργία των ιδιωτικών πανεπιστημίων της Πορτογαλίας στηρίζεται στην καταβολή διδάκτρων. Κατέχουν σημαντική θέση στο σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης και έχουν συμβάλει σημαντικά στην ποσοτική διεύρυνση της ανώτατης εκπαίδευσης της χώρας ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία. Μεταξύ των σημαντικότερων αρνητικών συνεπειών της λειτουργίας τους περιλαμβάνονται:

- τα -γενικά χαμηλού κόστους- γνωστικά πεδία στα οποία δραστηριοποιούνται
- η συγκέντρωση τους κυρίως στα αστικά κέντρα και οι επιπτώσεις τους για τα περιφερειακά ιδρύματα της Πορτογαλίας
- η συνεχιζόμενη αμφισβήτηση του κύρους, της ποιότητας των σπουδών που παρέχουν

Σουηδία

Στη Σουηδία η τριτοβάθμια Εκπαίδευση παρέχεται σε:

- 14 πανεπιστήμια
- 22 πανεπιστημιακά κολέγια

που οργανώνονται και χρηματοδοτούνται κυρίως από το κράτος.

Η διαφορά μεταξύ των δύο ειδών ιδρυμάτων συνίσταται κυρίως στο ότι τα πανεπιστήμια παρέχουν προγράμματα σπουδών (courses) σε διαφορετικά επιστημονικά πεδία και ότι παρέχουν και μεταπτυχιακά προγράμματα σε περισσότερα από ένα

επιστημονικό πεδίο, ενώ τα πανεπιστημιακά κολέγια είναι εξειδικευμένα (ένα επιστημονικό πεδίο) και μπορούν να παρέχουν μεταπτυχιακά προγράμματα μόνο στο επιστημονικό τους πεδίο.

Λειτουργούν ακόμα ορισμένα ανεξάρτητα ιδρύματα που μπορούν να λάβουν κρατική επιχορήγηση. Από αυτά, 3 ιδρύματα (The Stockholm School of Economics, Chalmers University, The University College of Jönköping) έχουν αποκτήσει το δικαίωμα να χορηγούν προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών, αναγνωρισμένους από το κράτος.

Υπάρχουν 20 ακόμα εκπαιδευτικά ιδρύματα που έχουν αναγνωρισμένο από το κράτος δικαίωμα να απονέμουν διαφορετικούς προπτυχιακούς τίτλους σπουδών (όπως π.χ. “Bachelor of Science in Nursing”, “Diploma in Theology”, “Bachelor of Theology” και “Graduate Diploma in Psycho-therapy”). Αυτά τα ανεξάρτητα ιδρύματα αξιολογούνται υποχρεωτικά από τις δημόσιες αρχές αξιολόγησης. Όσα πληρούν τα κριτήρια ποιότητας που έχει θέσει το κράτος και απονέμουν αναγνωρισμένους τίτλους σπουδών, λαμβάνουν κρατική επιχορήγηση με τους ίδιους όρους και κριτήρια με τα κρατικά πανεπιστήμια. Όσα από αυτά λαμβάνουν κρατική επιχορήγηση δεν επιτρέπεται να χρεώσουν δίδακτρα.

Οι φοιτητές των ανεξάρτητων ιδρυμάτων δικαιούνται κρατική ενίσχυση για τις σπουδές τους (υποτροφίες-grants ή δάνεια). Την τελευταία δεκαετία 2 πανεπιστήμια (Chalmers University, The University College of Jönköping) μετατράπηκαν από κρατικά σε ανεξάρτητα ιδιωτικά, ενισχύοντας την εσωτερική διαφοροποίηση του συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης.

Στα κρατικά πανεπιστήμια της Σουηδίας είναι δυνατή η χρηματοδότηση ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων από ιδιωτικές εταιρίες. Αυτά τα προγράμματα παρέχουν

είτε πιστωτικές μονάδες (“credits”) είτε βεβαιώσεις παρακολούθησης. Ο συνολικός αριθμός τους παραμένει ακόμα μικρός, ενώ η ζήτηση για τέτοια προγράμματα αυξάνεται και τα πανεπιστήμια αναπτύσσουν ειδικές υπηρεσίες για το σκοπό αυτό. Παράλληλα είναι δυνατό τα πανεπιστήμια να συνάψουν παρόμοιες συμφωνίες και με ξένες κυβερνήσεις, εταιρίες ή οργανισμούς.

Αξίζει επίσης να προστεθεί ότι οι Σουηδοί φοιτητές που επιθυμούν να σπουδάσουν σε πανεπιστήμια του εξωτερικού δικαιούνται να μεταφέρουν στο εξωτερικό τις υποτροφίες ή τα δάνεια που τους χορηγεί το σουηδικό κράτος. Επιπλέον, έχουν συνάψει ειδικές συμφωνίες για την εισαγωγή των φοιτητών τους στα πανεπιστήμια των άλλων σκανδιναβικών χωρών στο πλαίσιο του Σκανδιναβικού Συμβουλίου (Nordic Council) προκειμένου να ενισχύσουν την κινητικότητα των φοιτητών μεταξύ των σκανδιναβικών χωρών.

Σε αντίθεση με την Ελλάδα, στη Σουηδία παράλληλα με τα κρατικά ιδρύματα, λειτουργούν μη-κρατικά ιδρύματα που αξιολογούνται από το κράτος και, όταν πληρούν τις προϋποθέσεις ποιότητας που είναι ίδιες με τα κρατικά, μπορούν να λαμβάνουν κρατική χρηματοδότηση με τους ίδιους όρους.

Τουρκία

Στην Τουρκία λειτουργούν:

- 54 κρατικά
- 24 ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά πανεπιστήμια..

Η λειτουργία ιδιωτικών σχολών ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1960 ως αποτέλεσμα κυρίως της αδυναμίας να ικανοποιηθεί η αυξανόμενη ζήτηση για ανώτατες σπουδές στα

κρατικά πανεπιστήμια. Τα πρώτα αυτά εκπαιδευτικά ιδρύματα ήταν κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Η λειτουργία τους όμως κρίθηκε αντισυνταγματική.

Με τη συνταγματική αναθεώρηση του 1980 κατοχυρώθηκε η λειτουργία ιδιωτικών πανεπιστημίων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Το πρώτο τέτοιο ιδιωτικό πανεπιστήμιο (Bilkent University) ιδρύθηκε το 1984, ενώ το 1987 ένα χρηματοδοτούμενο από το κράτος πανεπιστήμιο (Gazientep- Middle East Technical University) μετατράπηκε σε ανεξάρτητο.

Η αυξανόμενη ζήτηση και οι ανάγκες της αγοράς εργασίας οδήγησαν στη σημαντική διεύρυνση του συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης την περίοδο του 1992-1994. Συγκεκριμένα, ιδρύθηκαν 25 κρατικά και δύο ιδιωτικά πανεπιστήμια. Η διεύρυνση συνεχίστηκε τη δεκαετία του 1990 κυρίως με τη λειτουργία 16 νέων ιδιωτικών μη-κερδοσκοπικών πανεπιστημίων κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα (13 στην Κωνσταντινούπολη, 2 στην Άγκυρα και 1 στην Tarsus). Από τα κρατικά πανεπιστήμια της Τουρκίας δύο είναι αγγλόφωνα, ενώ η μεγάλη πλειοψηφία των ιδιωτικών είναι αγγλόφωνα και ένα Γερμανόφωνο. Επιπλέον, στα κρατικά πανεπιστήμια προσφέρονται προγράμματα σπουδών -στο σύνολο ή εν μέρει- σε ξένες γλώσσες (κυρίως στην Αγγλική αλλά και τη Γερμανική), ενώ για την ολοκλήρωση των σπουδών σε ορισμένα κρατικά πανεπιστήμια απαιτείται ένα έτος εντατικών μαθημάτων στην αγγλική γλώσσα. Η λειτουργία των ξενόγλωσσων προγραμμάτων σπουδών στηρίζεται και στην δυνατότητα πρόσληψης και αλλοδαπού διδακτικού προσωπικού. Το διδακτικό προσωπικό των ιδιωτικών πανεπιστημίων απαιτείται να έχει τα ίδια προσόντα με εκείνο των κρατικών πανεπιστημίων.

Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια της Τουρκίας έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώνουν ελεύθερα το ύψος των διδάκτρων τους και οι οικονομικές και διοικητικές τους

δραστηριότητες υπόκεινται στον έλεγχο του Συμβουλίου Ανώτατης Εκπαίδευσης. Το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης έχει το δικαίωμα να παύσει τη λειτουργία τους για λόγους ποιότητας και επιπέδου των σπουδών που παρέχουν. Οι προδιαγραφές λειτουργίας των ιδιωτικών ιδρυμάτων (υλικοτεχνική υποδομή, εξοπλισμός, διδακτικό και διοικητικό προσωπικό) καθορίζονται από το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης.

Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια μπορούν υπό όρους να λάβουν και κρατική χρηματοδότηση, ενώ το κράτος μπορεί να τους παράσχει υλικοτεχνική υποδομή (π.χ. κτίρια) με τη μορφή leasing. Μεταξύ των όρων περιλαμβάνονται ελάχιστος χρόνος λειτουργίας (2 έτη), η αναλογία δημοσιεύσεων ανά διδάσκοντα είναι ισότιμη με τα δημόσια και να προσφέρει υποτροφίες τουλάχιστον στο 15% των φοιτητών του.

Η κρατική χρηματοδότηση των ιδιωτικών πανεπιστημίων ανά φοιτητή, δεν μπορεί να υπερβαίνει το 50% της κρατικής χρηματοδότησης ανά φοιτητή στα κρατικά ιδρύματα. Στην πράξη όμως είναι πολύ χαμηλή. Ενδεικτικά στο Isik University η κρατική χρηματοδότηση αντιστοιχεί στο 1% και στο Sabanci University μεταξύ 0.5 και 1.0% του συνόλου των εσόδων τους.

Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια της Τουρκίας είναι υποχρεωμένα από τη νομοθεσία να προσφέρουν προγράμματα σπουδών σε διαφορετικά γνωστικά πεδία. Τείνουν όμως να προσφέρουν προγράμματα σπουδών κυρίως στα χαμηλού κόστους γνωστικά πεδία π.χ. ανθρωπιστικών, οικονομικών και κοινωνικών επιστημών, σε επιλεγμένες τεχνολογικές επιστήμες, ενώ οι υψηλότερου κόστους ιατρικές επιστήμες, αν και υπαρκτές, είναι σχετικά σπάνιες.

Συνοπτικά, στην Τουρκία λειτουργεί μεγάλος αριθμός ιδιωτικών μη κερδοσκοπικών πανεπιστημίων που αναγνωρίζονται από το κράτος και στηρίζονται κυρίως στη χρηματοδότηση ιδιωτών και στην καταβολή διδάκτρων.

Φιλανδία

Στη Φιλανδία υπάρχουν 2 ειδών ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης:

- πανεπιστήμια
- τεχνολογικά ιδρύματα.

Λειτουργούν συνολικά 20 πανεπιστήμια (εκ των οποίων 10 είναι πολυκλαδικά (“multidisciplinary”) και 10 εξειδικευμένα). Όλα τα πανεπιστήμια οργανώνονται και χρηματοδοτούνται από το κράτος. Τα τεχνολογικά ιδρύματα χρηματοδοτούνται από αρχές τοπικής αυτοδιοίκησης (“municipalities”) είτε ανήκουν σε ιδιωτικούς φορείς ή ενώσεις (“foundations”). Τα ιδιωτικά τεχνολογικά ιδρύματα λειτουργούν στο ίδιο θεσμικό πλαίσιο με τα δημόσια και δεν χρεώνουν δίδακτρα.

Συνοπτικά, στη Φιλανδία τα πανεπιστήμια είναι κρατικά και χρηματοδοτούνται σχεδόν αποκλειστικά από το κράτος. Αντίθετα, η ιδιωτική πρωτοβουλία στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης είναι εφικτή στον μη-πανεπιστημιακό, τεχνολογικό τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης. Η ιδιωτική αυτή πρωτοβουλία δεν στηρίζεται στην καταβολή διδάκτρων από τους φοιτητές.

1.1 Η θέση των μη-κρατικών ιδρυμάτων στα συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης

Ο Πίνακας 2 δείχνει τα ποσοστά των φοιτητών που σπουδάζουν στους διαφορετικούς τύπους ιδρυμάτων με βάση την κατηγοριοποίηση του ΟΟΣΑ (δηλ. κρατικά, ιδιωτικά, και ιδιωτικά που εξαρτώνται από το κράτος).

Πίνακας 2

Εγγεγραμμένοι φοιτητές σε κρατικά και ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ποσοστιαία κατανομή), 2002

Χώρα	ISCED 5, Type-B			ISCED 5, Type-A, & ISCED-6		
	Κρατικό	Εξαρτώμενο από το κράτος ιδιωτικό	Ανεξάρτητο Ιδιωτικό	Κρατικό	Εξαρτώμενο από το κράτος ιδιωτικό	Ανεξάρτητο Ιδιωτικό
Ελλάδα	100	-	-	100	-	-
Ιρλανδία	93,4	-	6,6	94,0	-	6,0
Πορτογαλία	43,4	-	56,6	72,3	-	27,7
Σουηδία	69,8	1,0	29,2	94,1	5,9	-
Τουρκία	68,8	-	1,2	96,0	-	4,0
Φιλανδία	80,1	19,9	-	89,8	10,2	-
ΗΠΑ	96,8	-	3,2	76,0	-	24,0
ΟΟΣΑ	68,6	19,1	13,7	79,0	10,3	11,4

Πηγή: ΟΟΣΑ, Education at a glance, 2005.

Ο ΟΟΣΑ κατατάσσει τα ιδρύματα με βάση τα εξής κριτήρια:

- Στα *κρατικά ιδρύματα* περιλαμβάνονται όσα ιδρύματα ελέγχονται (“controlled”) και διοικούνται (“managed”) άμεσα από μια δημόσια εκπαιδευτική αρχή (“public authority”) ή φορέα (“agency”), όσα ιδρύματα ελέγχονται και διοικούνται άμεσα από μια δημόσια αρχή ή από ένα Συμβούλιο, ή μια διοικητική αρχή, επιτροπή ή Σύγκλητο που διορίζονται από μια δημόσια αρχή ή φορέα ή εκλέγονται με βάση κανόνες δημοσίου δικαίου.
- Στα *ιδιωτικά ιδρύματα* περιλαμβάνονται όσα ιδρύματα ελέγχονται και διοικούνται (“governed”) από μη-κυβερνητικούς οργανισμούς (π.χ. Εκκλησία, Συνδικάτα,

επιχειρήσεις ή όταν το Διοικητικό τους Συμβούλιο (“Governing Board”) αποτελείται κυρίως από μέλη που δεν ορίζονται από δημόσιο φορέα.

- Στα ιδιωτικά ιδρύματα που εξαρτώνται από το κράτος περιλαμβάνονται όσα μη κρατικά ιδρύματα λαμβάνουν περισσότερο από 50% της συνολικής τους χρηματοδότησης από το κράτος ή όσα το διδακτικό τους προσωπικό αμείβεται από το κράτος. Με αυτήν την έννοια η εξάρτηση από το κράτος αναφέρεται μόνο στο βαθμό εξάρτησης των ιδρυμάτων από την κρατική χρηματοδότηση και όχι στο βαθμό της διοικητικής τους αυτοτέλειας.

Για την κατανόηση των στοιχείων του Πίνακα 2 θα πρέπει να αναφερθεί και ο τρόπος και τα κριτήρια με τα οποία οι διεθνείς οργανισμοί (π.χ. ΟΥΝΕΣΚΟ, ΟΟΣΑ, EUROSTAT, κ.ά.) κατατάσσουν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και προγράμματα των εθνικών κρατών. Η κατάταξη αυτή είναι αναγκαία εξαιτίας των σημαντικών διαφορών στη δομή και διάρθρωση των εθνικών συστημάτων προκειμένου να ενισχυθούν οι διεθνείς συγκρίσεις. Σύμφωνα με το “International System for the Classification of Education” (ISCED, 1997) τα εκπαιδευτικά προγράμματα της τριτοβάθμιας (“tertiary”) εκπαίδευσης διακρίνονται σε δύο τύπους (Type- A και Type-B).

- Τα προγράμματα της κατηγορίας “Tertiary- Type-A” είναι κατά βάση θεωρητικά και σχεδιασμένα να προσφέρουν επαρκή προσόντα για την εισαγωγή σε προχωρημένες (“advanced”) ερευνητικές σπουδές και σε επαγγέλματα που απαιτούν υψηλές δεξιότητες, όπως ιατρική, οδοντιατρική, αρχιτεκτονική κ.ά. Τα προγράμματα αυτά είναι τουλάχιστον τριετούς διάρκειας σπουδών, αν και στην πράξη συνήθως διαρκούν τέσσερα ή και περισσότερα χρόνια. Αυτά τα προγράμματα δεν προσφέρονται αποκλειστικά σε πανεπιστήμια, και αντίστροφα δεν εκπληρώνουν αυτά τα κριτήρια όλα τα προγράμματα που αναγνωρίζονται σε

εθνικό επίπεδο ως πανεπιστημιακού επιπέδου. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και τα δεύτερου κύκλου προγράμματα, όπως τα Masters.

- Τα εκπαιδευτικά προγράμματα της κατηγορίας “Tertiary-Type B” είναι κατά κανόνα μικρότερης διάρκειας (τουλάχιστον 2-ετούς διάρκειας) από εκείνα της κατηγορίας “Type-A” και εστιάζουν σε πρακτικές, τεχνικές και επαγγελματικές δεξιότητες για άμεση είσοδο στη αγορά εργασίας, αν και μπορεί να περιλαμβάνουν και κάποια θεωρητική θεμελίωση.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι διεθνείς οργανισμοί συλλέγουν τα στοιχεία τους από δημόσιους φορείς των κρατών μελών τους. Οι εθνικές αρχές κατατάσσουν τα εκπαιδευτικά τους ιδρύματα με βάση τις οδηγίες των διεθνών οργανισμών.

Η θέση που κατέχουν τα μη κρατικά ιδρύματα στα εθνικά συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των χωρών που εξετάζονται εδώ, διαφέρει. Ο κρατικός τομέας κατέχει πολύ σημαντικότερη θέση έναντι του ιδιωτικού για όλους τους τύπους και τα είδη προγραμμάτων σπουδών, σε όλες τις υπό εξέταση χώρες, αλλά και στο σύνολο των χωρών του ΟΟΣΑ.

Ο ιδιωτικός τομέας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κατέχει σημαντικότερη θέση στα προγράμματα και ιδρύματα Τύπου B, δηλ. μικρότερης διάρκειας με περισσότερο τεχνικό και επαγγελματικό και αμεσότερη διασύνδεση με την αγορά εργασίας. Αυτό ισχύει για το σύνολο των χωρών του ΟΟΣΑ (με 13,7%) αλλά και στις χώρες Πορτογαλία, (56,6%) Σουηδία (29.2%), Φιλανδία (19,9) και Ιρλανδία (6,6%).

Σημαντικές είναι και οι διαφορές μεταξύ των χωρών ως προς τη θέση των ιδιωτικών ιδρυμάτων Τύπου A (μεγαλύτερης διάρκειας σπουδών και περισσότερο θεωρητικού προσανατολισμού).

Στα ανεξάρτητα ιδιωτικά ιδρύματα της Πορτογαλίας Τύπου-Α είναι εγγεγραμμένοι περισσότεροι από 1 στους 4 φοιτητές (27.7%) του συνόλου. Στην Τουρκία, αντίθετα, παρά τον μεγάλο αριθμό των ιδιωτικών ιδρυμάτων το ποσοστό των φοιτητών που είναι εγγεγραμμένοι σ' αυτά παραμένει σχετικά μικρό (4%). Παρά τη δυνατότητα των ιδιωτικών ιδρυμάτων της Τουρκίας να λαμβάνουν και κρατική χρηματοδότηση, αυτή δεν φαίνεται σε καμία περίπτωση να υπερβαίνει το 50% του συνόλου της χρηματοδότησής τους.

Στη Σουηδία και τη Φιλανδία το σύνολο των φοιτητών που παρακολουθούν προγράμματα Τύπου-Α είναι εγγεγραμμένοι είτε στα κρατικά είτε στα ιδιωτικά ιδρύματα που εξαρτώνται από κράτος (δηλ. λαμβάνουν από το κράτος περισσότερο από το 50% της συνολικής τους χρηματοδότησης). Στις χώρες αυτές, τα ποσοστά των φοιτητών που είναι εγγεγραμμένοι στα ιδιωτικά ιδρύματα Τύπου-Α και λαμβάνουν κρατική επιχορήγηση μεγαλύτερη από το 50% της συνολικής τους χρηματοδότησης είναι σχετικά μικρά (με 10,2% στη Φιλανδία και 5,9% στη Σουηδία).

Στην Ελλάδα όλοι οι φοιτητές που είναι εγγεγραμμένοι σε αναγνωρισμένα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Τύπου Α και Β) είναι εγγεγραμμένοι σε κρατικά ιδρύματα. Όσοι σπουδάζουν σε μη αναγνωρισμένα από το ελληνικό κράτος, μη κρατικά ιδρύματα δεν συμπεριλαμβάνονται στα στοιχεία που παρουσιάζονται εδώ.

1.2 Δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Μια καλύτερη εικόνα των μεταβαλλόμενων σχέσεων μεταξύ «κρατικού» και «ιδιωτικού» στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μπορεί να δοθεί εξετάζοντας τις αναλογίες δημόσιας και ιδιωτικής χρηματοδότησης στα εκπαιδευτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο Πίνακας 3 δείχνει τις αναλογίες δημόσιων και ιδιωτικών δαπανών και την εξέλιξή τους μεταξύ 1995 και 2002.

Πίνακας 3
Ποσοστιαίες αναλογίες δημόσιων και ιδιωτικών δαπανών στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, 1995 & 2002

Χώρα	2002				1995			
	Δημόσιες	Ιδιωτικές			Δημόσιες	Ιδιωτικές		
		Νοικοκυριά	Άλλοι ιδιωτικοί φορείς	Σύνολο		Νοικοκυριά	Άλλοι ιδιωτικοί φορείς	Σύνολο
Ελλάδα	99,6	0,4	-	0,4	-	-	-	-
Ιρλανδία	85,8	12,9	1,4	14,2	69,7	28,3	2,0	30,3
Πορτογαλία	91,3	8,7	-	8,7	96,5	3,5	-	3,5
Σουηδία	90	-	10,0	10,0	-	-	-	-
Τουρκία	90,1	9,9	-	9,9	97,0	3,0	-	3,0
Φινλανδία	96,3			3,7	-	-	-	-
ΗΠΑ	45,1	38,9	16,0	54,9	-	-	-	-
ΟΟΣΑ	78,1	18,5	7,6	21,9	-	-	-	-

Πηγή: OECD, Education at a glance, 2005

Στα στοιχεία του Πίνακα 3 οι ιδιωτικές δαπάνες περιλαμβάνουν όλες τις άμεσες δαπάνες στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ανεξάρτητα από το αν καλύπτονται μερικώς από κρατικές επιχορηγήσεις (“subsidies”) ή όχι. Οι δαπάνες των νοικοκυριών δεν περιλαμβάνουν τα έξοδα διαβίωσης των φοιτητών, ενώ μέρος των προϋπολογισμών των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να συμπεριλαμβάνει και βοηθητικές υπηρεσίες που παρέχονται στους φοιτητές π.χ. σίτιση, στέγαση, μετακινήσεις κ.ά. Μέρος του κόστους αυτών μπορεί να καλύπτεται από τα δίδακτρα τα οποία και συμπεριλαμβάνονται, όπου υπάρχουν. Στους ιδιωτικούς φορείς περιλαμβάνονται

ιδιωτικές επιχειρήσεις, και μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, φιλανθρωπικά ιδρύματα κ.ά. Στις δημόσιες δαπάνες περιλαμβάνονται και οι αντίστοιχες δαπάνες από διεθνείς οργανισμούς (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση).

Παρατηρούμε ότι σε όλες τις άλλες χώρες η λειτουργία των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης βασίζεται στην δημόσια χρηματοδότηση σε ποσοστά που -με μόνη εξαίρεση τις ΗΠΑ- υπερβαίνουν το 85% του συνόλου των εσόδων τους. Πέρα από τις ΗΠΑ (με 16%) το μεγαλύτερο ποσοστό χρηματοδότησης από ιδιωτικούς φορείς παρατηρείται στη Σουηδία (με 10% του συνόλου).

Επίσης, στις χώρες όπου υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία παρατηρούμε ότι τα ποσοστά των δημοσίων δαπανών στο σύνολο των δαπανών έχουν μεταβληθεί μεταξύ 1995 και 2002 αλλά όχι προς την ίδια κατεύθυνση. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των δημοσίων δαπανών μειώθηκε στην Πορτογαλία (από 96,5% σε 91,3% του συνόλου) και στην Τουρκία (από 97.0% σε 90.1%) ενώ στην Ιρλανδία αυξήθηκε (από 69,7% στο 85% του συνόλου) κυρίως λόγω της κατάργησης των διδάκτρων από το 1995 και έπειτα. Στην Τουρκία την ίδια περίοδο αυξήθηκαν σημαντικά από 3 % σε 9,9% οι ιδιωτικές δαπάνες των νοικοκυριών, πιθανότητα λόγω αύξησης των διδάκτρων και των φοιτητών που σπουδάζουν σε ιδιωτικά ιδρύματα.

1.4 Συμπεράσματα

Τα συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης των υπό εξέταση χωρών διαφέρουν ως προς την εξέλιξη, τη θέση των ιδιωτικών ιδρυμάτων σε αυτά και τις σχέσεις τους με τις κρατικές αρχές και τα κρατικά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης.

Σε όλες τις περιπτώσεις των υπό εξέταση χωρών τα κρατικά πανεπιστήμια αποτελούν τον βασικό κορμό της ανώτατης εκπαίδευσης. Στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες (Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ελλάδα, Τουρκία) η λειτουργία των ιδιωτικών ιδρυμάτων (αναγνωρισμένων ή όχι από το κράτος) έχει ενισχυθεί περισσότερο τις τελευταίες δεκαετίες.

Στη Σουηδία, ενώ λειτουργεί μικρός αριθμός αναγνωρισμένων ιδιωτικών πανεπιστημίων, παρέχονται και εκπαιδευτικά προγράμματα που αναγνωρίζονται όταν πληρούν τις θεσμοθετημένες προϋποθέσεις, ενώ παράλληλα ενισχύεται και η συνεργασία των κρατικών ιδρυμάτων με τις επιχειρήσεις σε ερευνητικές αλλά και εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Στη Φιλανδία είναι ενισχυμένη η λειτουργία ιδιωτικών ιδρυμάτων μόνο στον μη πανεπιστημιακό τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η λειτουργία ιδιωτικών ιδρυμάτων και η ενίσχυση της θέσης τους αυξάνει τη διαφοροποίηση στο εσωτερικό των συστημάτων, ενώ φαίνεται να λειτουργεί εξισορροπητικά μεταξύ της αυξανόμενης κοινωνικής ζήτησης για ανώτερη εκπαίδευση, τις αναπτυξιακές ανάγκες για άνοδο του εκπαιδευτικού επιπέδου των πληθυσμών, και των δημοσιο-οικονομικών πιέσεων που ενισχύονται σε συνθήκες αυξανόμενης οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Η συνολική εξέταση των συνεπειών της λειτουργίας των ιδιωτικών ιδρυμάτων και η πληρέστερη αποτίμηση των αποτελεσμάτων της υπερβαίνει τους στόχους της παρούσας μελέτης. Παρά ταύτα μπορούμε να επισημάνουμε ιδιαίτερα:

- την τάση στις περισσότερες περιπτώσεις τα ιδιωτικά ιδρύματα να δραστηριοποιούνται κυρίως σε χαμηλού κόστους γνωστικά πεδία και τις συνέπειες που αυτό έχει στη συνολική διασύνδεση των εκπαιδευτικών συστημάτων με τις αναπτυξιακές ανάγκες των οικονομιών των χωρών και των εξελίξεων στις αγορές εργασίας τους

- την τάση συγκέντρωσης των ιδιωτικών ιδρυμάτων σε μεγάλα αστικά κέντρα και τις συνέπειές της στα περιφερειακά ιδρύματα και την ισόρροπη ανάπτυξη των περιφερειών των χωρών
- το σημαντικό ρόλο των όρων και προϋποθέσεων λειτουργίας που θέτουν τα κράτη προκειμένου να εξασφαλίσουν το επίπεδο ποιότητας των παρεχόμενων σπουδών σε αυτά.

Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να επισημανθούν ιδιαίτερα και οι μορφές συνεργασίας των κρατικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με τις επιχειρήσεις που προωθούνται στη Σουηδία, καθώς και η ενίσχυση της λειτουργίας ιδιωτικών ιδρυμάτων στο μη πανεπιστημιακό τομέα της Φιλανδίας που θα μπορούσαν να αποτελέσουν συμπληρωματικές ή και εναλλακτικές επιλογές.

Επιπλέον, αξίζει να επισημανθεί ότι η λειτουργία ιδιωτικών ιδρυμάτων βελτιώνει την προσφορά και επομένως ενδεχομένως επηρεάζει αρνητικά τη ζήτηση για ανώτερες σπουδές στο εξωτερικό και τη φοιτητική κινητικότητα. Στο ζήτημα αυτό αξίζει να γίνουν δύο ακόμα επισημάνσεις:

- η επίδραση της αύξησης της προσφοράς στην ζήτηση για ανώτερες σπουδές ενδεχομένως αυξάνει περαιτέρω και τη ζήτηση για ανώτερες σπουδές.
- όταν ο βαθμός διασύνδεσης της ανώτατης εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας δεν είναι υψηλός και οι συνθήκες επαγγελματικής αποκατάστασης των πτυχιούχων δεν είναι εύκολες, η αύξηση της προσφοράς προπτυχιακών σπουδών με τη λειτουργία ιδιωτικών ιδρυμάτων μπορεί να έχει δύο μέσο και μακροπρόθεσμες συνέπειες:
 - 1) μπορεί να οδηγήσει σε περαιτέρω αύξηση της ζήτησης για μεταπτυχιακές σπουδές μεταβιβάζοντας την αναντιστοιχία προσφοράς και ζήτησης σε ανώτερο επίπεδο

σπουδών. Όταν η αυξημένη ζήτηση αυτή δεν μπορεί να ικανοποιηθεί στο εσωτερικό μπορεί να διοχετεύεται στο εξωτερικό³.

- 2) στην αύξηση της ζήτησης για προπτυχιακές σπουδές στο εξωτερικό, ιδιαίτερα όταν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα κύρους, αυξημένων δυνατοτήτων επιλογών, και η δυνατότητα ανάπτυξης πρόσθετων δεξιοτήτων (όπως ξένες γλώσσες, διαπολιτισμική επικοινωνία, εμπειρίες και γνώση άλλων πολιτισμών) μπορούν να αποδίδουν σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα και οφέλη στους κατόχους ανώτερων τίτλων σπουδών. Η σημασία των πρόσθετων αυτών δεξιοτήτων φαίνεται να αυξάνεται σε συνθήκες εντεινόμενης διεθνοποίησης των οικονομιών και των αγορών εργασίας.

Συμπερασματικά, θα πρέπει να επισημανθεί ότι στη συζήτηση για τη σκοπιμότητα, τους όρους και τις προϋποθέσεις της πιθανής λειτουργίας ιδιωτικών ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης (πανεπιστημιακής ή μη) και στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στις πιθανολογούμενες επιπτώσεις στην φοιτητική κινητικότητα των Ελλήνων θα πρέπει να ληφθούν υπόψη, όχι μόνο το οικονομικό και κοινωνικό κόστος της εξωτερικής κινητικότητας, αλλά και τα ατομικά και κοινωνικά οφέλη από τις σπουδές στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στη σημασία των πρόσθετων γνώσεων, στάσεων και δεξιοτήτων που αναπτύσσονται για την εθνική οικονομία.

Η σημασία της επισήμανσης αυτής γίνεται εμφανέστερη όταν ληφθεί υπόψη ότι σε συνθήκες αυξανόμενης οικονομικής παγκοσμιοποίησης, και της αύξησης της διεθνούς δραστηριότητας των ελληνικών επιχειρήσεων, οι ανάγκες σε ανθρώπινο δυναμικό με δεξιότητες διεθνούς επικοινωνίας και θετικές στάσεις στην διεθνή κινητικότητα αυξάνονται.

³ Η εξέλιξη αυτή αντανακλάται την τελευταία περίοδο στον αυξανόμενο αριθμό Ελλήνων φοιτητών που σπουδάζουν σε μεταπτυχιακό επίπεδο στα βρετανικά πανεπιστήμια. (Για το ζήτημα αυτό βλέπε και Dimitropoulos, 2004).

Το παράδειγμα της Σουηδίας, όπου οι φοιτητές που επιθυμούν να σπουδάσουν σε άλλη χώρα μπορούν να μεταφέρουν τις υποτροφίες ή τα δάνεια που δικαιούνται στο εξωτερικό είναι από αυτή την άποψη ενδεικτικό της αυξημένης σημασίας που αποδίδεται στην διεθνοποίηση των σπουδών και της απόκτησης διεθνών γνώσεων και δεξιοτήτων, με παράλληλο σεβασμό στην αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης στην πρόσβαση στο - αυξανόμενη σπουδαιότητας- κοινωνικό αγαθό της διεθνούς εκπαίδευσης.

2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1. Τρόπος και κριτήρια εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση

Ελλάδα

Ιρλανδία

Πορτογαλία

Σουηδία

Τουρκία

Φιλανδία

2.2 Δίδακτρα

2.3 Συμπεράσματα

2.1. Τρόπος και κριτήρια εισαγωγής

Τα συστήματα εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση έχουν υποστεί σημαντικές μεταβολές τις τελευταίες δεκαετίες. Οι αλλαγές αυτές συνδέονται κυρίως με

- την αύξηση του μέσου εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού
- την αυξανόμενη ζήτηση για ανώτατες σπουδές
- τις εξελίξεις και μεταβολές στις αγορές εργασίας στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών και της παγκοσμιοποίησης
- τις δημοσιονομικές συνθήκες που επικρατούν σε συνθήκες εντεινόμενης οικονομικής παγκοσμιοποίησης
- τις σχέσεις κρατών και ιδρυμάτων σε κάθε χώρα
- τις πολιτικές διεύρυνσης των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης που υιοθετήθηκαν στις ευρωπαϊκές χώρες την τελευταία δεκαετία.

Ο τρόπος και τα κριτήρια εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση στις υπό εξέταση χώρες ποικίλει. Οι διαφορές αφορούν κυρίως τα εξής:

- το ρόλο του κράτους και των πανεπιστημίων στη θέσπιση των κριτηρίων επιλογής των υποψηφίων
- τη διαδικασία επιλογής των φοιτητών
- τον τρόπο ρύθμισης του συνολικού αριθμού των εισερχόμενων φοιτητών,
- τις ελάχιστες προϋποθέσεις που κατοχυρώνουν το δικαίωμα εισαγωγής
- τα κριτήρια επιλογής των υποψηφίων.

Ελλάδα

Στην Ελλάδα, όπως είναι γνωστό, απαραίτητη προϋπόθεση για την εισαγωγή στην ανώτατη εκπαίδευση αποτελεί η ολοκλήρωση της γενικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Κριτήριο για την εισαγωγή είναι οι βαθμοί στις γενικές εισαγωγικές εξετάσεις και η σειρά προτίμησης των υποψηφίων, ενώ από το 2005/2006, απαιτείται επίδοση πάνω από τη βαθμολογική βάση 10 (στην κλίμακα 1-20). Σε ορισμένες σχολές/τμήματα απαιτούνται ειδικές εισαγωγικές εξετάσεις (π.χ. αρχιτεκτονική, γυμναστική ακαδημία, γλώσσες).

Ο συνολικός αριθμός των φοιτητών που εισάγονται σε κάθε πανεπιστήμιο και τμήμα ξεχωριστά καθορίζεται από το κράτος μετά από γνώμη των πανεπιστημίων, που όμως δεν δεσμεύει τις αποφάσεις του κράτους.

Για τη δήλωση των προτιμήσεων των υποψηφίων, τα 250 τμήματα των ΑΕΙ, τα 202 τμήματα των ΤΕΙ, οι στρατιωτικές και οι εκκλησιαστικές σχολές, οι σχολές ναυτικού, αστυνομίας, πυροσβεστικής και τουριστική εκπαίδευσης, η Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής & Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΑΣΠΑΙΤΕ), και τα τμήματα του Πανεπιστημίου της Κύπρου κατατάσσονται σε 5 διαφορετικά επιστημονικά και γνωστικά πεδία όπως φαίνεται παρακάτω στον Πίνακα 4 (ορισμένα τμήματα π.χ. παιδαγωγικά, γυμναστικές ακαδημίες περιλαμβάνονται σε περισσότερα από ένα πεδίο).

Ο μοναδικός περιορισμός που υπάρχει στη δήλωση των προτιμήσεων των φοιτητών είναι να μην ανήκουν σε περισσότερα από δύο επιστημονικά και γνωστικά πεδία, που πρακτικά σημαίνει ότι ο συνολικός αριθμός των επιλογών των φοιτητών μπορεί να υπερβαίνει και τα 200 τμήματα.

Πίνακας 4

Αριθμός τμημάτων ανά επιστημονικό πεδίο, 2004/5

Τμήματα	Ανθρωπιστικές Νομικές Κοινωνικές	Θετικών επιστημών	Επιστημών Υγείας	Τεχνολογικών Επιστημών	Επιστημών Οικονομίας & Διοίκησης
ΑΕΙ	104	89	24	80	39
ΤΕΙ	10	25	28	98	54
Παν. Κύπρου	12	6	-	4	3
Άλλες Σχολές	2	8	5	17	10
Σύνολο	128	128	57	199	106

Πηγή: ΥΠΕΠΘ

Σε σχέση με το σύστημα εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση της Ελλάδας δεν είναι σε γνώση μας μελέτη που να εξετάζει τις πρακτικές των υποψηφίων και τις συνέπειες του μεγάλου αριθμού των επιλογών των υποψηφίων. Η εντύπωση όμως που επικρατεί είναι ότι οι υποψήφιοι τείνουν να εξαντλούν τον αριθμό των επιλογών που δικαιούνται. Σημαντικό ρόλο σ' αυτό φαίνεται να παίζουν και οι γονείς, οι καθηγητές αλλά και οι ιδιοκτήτες και το προσωπικό των ιδιωτικών φροντιστηρίων. Επικρατεί επίσης η εντύπωση ότι σημαντικός αριθμός φοιτητών εισάγεται σε τμήματα που δεν κατείχαν υψηλή θέση στη σειρά των προτιμήσεών τους.

Δεν είναι σε γνώση μας συστηματική μελέτη που να εξετάζει το βαθμό συσχέτισης της σειράς επιλογής και της πρόωρης εγκατάλειψης ("drop-out") ή της μεγάλης παράτασης των σπουδών των φοιτητών πέρα από τα κανονικά εξάμηνα («αιώνιου» φοιτητές). Αν και ένας μικρότερος αριθμός επιλογών θα ενίσχυε περισσότερο ενσυνείδητες επιλογές σπουδών και πιθανώς περισσότερο συνδεδεμένες με τις κλίσεις, τα ενδιαφέροντα και τις επιδιώξεις των φοιτητών, είναι πιθανό ότι ο περιορισμός των επιλογών θα έχει ως συνέπεια ορισμένα τμήματα να μην προσελκύσουν φοιτητές, τουλάχιστον σε μια πρώτη περίοδο της εφαρμογής του, γεγονός που ίσως να μην αποτελεί επιθυμητή εξέλιξη. Δεν μπορεί όμως να αποκλειστεί η πιθανότητα οι όποιες αρνητικές επιπτώσεις να περιοριστούν με τη σταδιακή

εφαρμογή περιορισμών στις επιλογές και περισσότερη ενημέρωση των υποψηφίων και όσων επηρεάζουν τις επιλογές τους.

Ιρλανδία

Στην Ιρλανδία δικαίωμα συμμετοχής έχουν οι κάτοχοι του απολυτηρίου της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η επιλογή βασίζεται στους βαθμούς των υποψηφίων στις απολυτήριες εξετάσεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με βάση τις δηλώσεις προτίμησης τους, ενώ σε ορισμένα γνωστικά πεδία υπάρχουν πρόσθετες απαιτήσεις (π.χ. καλές τέχνες).

Οι υποψήφιοι μπορούν να δηλώσουν μέχρι 10 επιλογές σε σειρά προτεραιότητας (και άλλες 10 επιλογές για μη πανεπιστημιακά τμήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης). Ο συνολικός αριθμός των φοιτητών που εισάγονται ρυθμίζεται από το κράτος σε συνεργασία με τα πανεπιστήμια. Από το 1996 δεν απαιτούνται δίδακτρα για την εισαγωγή στα κρατικά πανεπιστήμια της Ιρλανδίας.

Το σύστημα εισαγωγής στα πανεπιστήμια της Ιρλανδίας δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφορές με το ελληνικό σύστημα εισαγωγής με εξαίρεση ότι ο αριθμός των επιλογών των φοιτητών είναι μικρότερος.

Πορτογαλία

Στην Πορτογαλία δικαίωμα εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση έχουν όσοι έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και έχουν συμμετάσχει στις εξετάσεις που οργανώνονται σε εθνικό επίπεδο. Κάθε πανεπιστημιακή σχολή καθορίζει τα αντικείμενα των εξετάσεων που απαιτεί. Η επιλογή των φοιτητών μπορεί να βασιστεί

στις επιδόσεις των υποψηφίων είτε στους εθνικές εξετάσεις της δευτεροβάθμιας είτε σε άλλες ειδικά οργανωμένες εξετάσεις εισαγωγής.

Κάθε υποψήφιος μπορεί να δηλώσει μέχρι 6 επιλογές σχολής, πρέπει να έχει συμμετάσχει στις εξετάσεις των γνωστικών πεδίων που έχουν θέσει ως προϋπόθεση οι αντίστοιχες σχολές, και να έχει επίδοση πάνω από τη βαθμολογική βάση που καθορίζεται κάθε χρόνο. Η θέσπιση βαθμολογικής βάσης εισαγωγής συνδέεται με την επιδίωξη της κυβέρνησης να περιορίσει τη διαδικασία διεύρυνσης της ανώτατης εκπαίδευσης που σημειώθηκε την τελευταία κυρίως δεκαετία.

Ο συνολικός αριθμός των φοιτητών που εισάγονται στα πανεπιστήμια αποφασίζεται από το κράτος μετά από διαβούλευση με τα δημόσια και τα ιδιωτικά ιδρύματα και αφορά το κάθε πανεπιστημιακό τμήμα ξεχωριστά.

Το σύστημα εισαγωγής στα πανεπιστήμια της Πορτογαλίας δεν παρουσιάζει σημαντικές ουσιαστικές διαφορές με εκείνο της Ελλάδας. Εξάιρεση αποτελεί ο αριθμός των επιλογών σπουδών που είναι μικρότερος και από της Ιρλανδίας, ενισχύοντας την πιο ενσυνείδητη επιλογή σπουδών και μειώνοντας τις πιθανότητες εισαγωγής των φοιτητών σε χαμηλής ή «τυχαίας» προτεραιότητας στις επιλογές τους .

Σουηδία

Ποιος επιλέγει τους εισακτέους

Στη Σουηδία μέχρι το 1993 ο αριθμός των φοιτητών και τα κριτήρια για την επιλογή τους διαμορφώνονταν από το κράτος. Το 1993 οι διαδικασίες εισαγωγής αποκεντρώθηκαν και τα πανεπιστήμια απέκτησαν τη δυνατότητα να θέτουν μόνα τους ή σε συνεργασία μεταξύ τους τα κριτήρια επιλογής, καθώς και να προσδιορίζουν το συνολικό αριθμό των φοιτητών τους. Παράλληλα ενισχύθηκε η εισαγωγή στην

ανώτατη εκπαίδευση για ενήλικες άνω των 25 ετών με προϋπόθεση ότι αυτοί έχουν 4 χρόνια εργασιακής εμπειρίας. Έκτοτε, ενώ ο αριθμός των υποψηφίων για εισαγωγή αυξήθηκε, οι εισαγόμενοι δεν αυξήθηκαν με ανάλογο ρυθμό, παρά τη συνεχή διεύρυνση της συνολικής συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση (κατά 18% περίπου μεταξύ 1995-2000). Οι αλλαγές αυτές είχαν ως αποτέλεσμα:

- την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της πρόσβασης (από 50% του συνόλου των υποψηφίων στις αρχές της δεκαετίας του 1990 στο 40% στα τέλη της ίδιας δεκαετίας)
- μόνο το 30% των αποφοίτων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εισέρχεται στην ανώτατη εκπαίδευση πριν από τα 25 τους χρόνια, καθώς η εισαγωγή των άνω των 25 ετών γίνεται σε βάρος των νεώτερων.

Κριτήρια επιλογής

Στο αποκεντρωμένο σύστημα της Σουηδίας τα κριτήρια επιλογής που συνήθως εφαρμόζουν τα πανεπιστήμια για την εισαγωγή των φοιτητών είναι:

- οι βαθμοί του σχολείου και η επίδοση στο ειδικό τεστ δεξιοτήτων (“Scholastic Aptitude Test”) που οργανώνεται δυο φορές το χρόνο σε εθνικό επίπεδο,
- ειδικές εξετάσεις για ορισμένα προγράμματα σπουδών
- άλλη πιθανή εκπαίδευση και πιθανή εργασιακή εμπειρία (για τους άνω των 25 ετών).

Μπορούν επίσης να ληφθούν υπόψη άλλοι ειδικοί παράγοντες ενώ, σε περιπτώσεις ισοβαθμίας, η επιλογή μπορεί να βασιστεί στην αρχή της ισότητας των φύλων.

Κατά κανόνα

- το 1/3 των υποψηφίων επιλέγεται με βάση μόνο τους βαθμούς και

- το 1/3 με βάση την επίδοση στο τεστ δεξιοτήτων σε συνδυασμό με πιθανή εργασιακή εμπειρία.

Από το δεύτερο 1/3 οι μισοί επιλέγονται με βάση αποκλειστικά την επίδοση στο τεστ δεξιοτήτων, ενώ οι άλλοι μισοί με βάση και τους βαθμούς και την επίδοση στο τεστ δεξιοτήτων.

- Για το 1/10 των θέσεων τα πανεπιστήμια έχουν τη δυνατότητα να θέσουν τα δικά τους κριτήρια επιλογής.

Ο συνολικός αριθμός των εισαγόμενων ανά τμήμα δεν καθορίζεται από το κράτος με άμεσο τρόπο αλλά αποφασίζεται από τα πανεπιστήμια. Το κράτος ασκεί έμμεση επιρροή μέσα από τα κριτήρια που θέτει για την χρηματοδότηση των πανεπιστημίων. Ο αριθμός των εισαγομένων αποφασίζεται κατά τη διαπραγμάτευση των στόχων που συμφωνούνται μεταξύ κράτους και πανεπιστημίων.

Την τελευταία δεκαετία, στη διάρκεια της οποίας το σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης της Σουηδίας διευρύνθηκε, ο αριθμός των φοιτητών που εγγράφονταν σε κάθε πανεπιστήμιο αποτέλεσε βασικό κριτήριο για την κατανομή της κρατικής χρηματοδότησης μεταξύ των ιδρυμάτων, ενθαρρύνοντας έτσι την αύξηση του αριθμού των εγγραφόμενων φοιτητών.

Τρέχοντες προβληματισμοί - σχέδια μεταρρύθμισης

Το σύστημα εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση στη Σουηδία βρίσκεται υπό επανεξέταση. Γίνονται συστηματικές προσπάθειες να διαμορφωθούν κοινά κριτήρια εισαγωγής που θα διαμορφώνονται σε εθνικό επίπεδο και θα ισχύουν για όλους. Η κυβέρνηση έχει θέσει ως στόχους:

- την αύξηση της απευθείας μετάβασης των υποψηφίων φοιτητών (πριν από την ηλικία των 25 ετών) από τη δευτεροβάθμια στην τριτοβάθμια εκπαίδευση από 30% σε 50%,
- τη βελτίωση των επιδόσεων των μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση,
- την αποθάρρυνση της καθυστερημένης συμμετοχής των μαθητών στις σχετικές εξετάσεις,
- και τη διεύρυνση της συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση κοινωνικών ομάδων που υπο-εκπροσωπούνται στο φοιτητικό πληθυσμό.

Στο πλαίσιο αυτό μελετάται η εισαγωγή, από το 2007, ως πρόσθετης ελάχιστης προϋπόθεσης ενός ελάχιστου βαθμού επιτυχίας (“Pass Grade”) στα μαθήματα της σουηδικής και αγγλικής γλώσσας και μιας εργασίας. Μελετάται επίσης η εισαγωγή ενός συστήματος εισαγωγής που θα ενισχύσει τα κίνητρα των μαθητών στην εκμάθηση γλωσσικών μαθημάτων, μαθηματικών ή άλλου σχετικού γνωστικού πεδίου. Επιπλέον, μελετάται η θέσπιση τριών γενικών κριτηρίων επιλογής, δηλαδή των εξής:

- των βαθμών (για τουλάχιστον το 30% των θέσεων),
- της επίδοσης στο τεστ δεξιοτήτων (για τουλάχιστον το 30%) και
- ενός άλλου κριτηρίου που θα αποφασίζεται από τα ίδια τα πανεπιστήμια (για τουλάχιστον το 10%) με παράλληλη δυνατότητα των πανεπιστημίων να προσαρμόσουν τα κριτήριά τους σε τοπικές ή άλλες ιδιαιτερότητες με στόχο να ενισχύσουν τη συμμετοχή ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Προτείνεται τέλος, η ενίσχυση των διαδικασιών πιστοποίησης και αξιολόγησης των γνώσεων που έχουν αποκτηθεί με εργασιακή εμπειρία.

Το σύστημα εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση της Σουηδίας διαφέρει σημαντικά από αυτό της Ελλάδας καθώς στη Σουηδία τα πανεπιστήμια έχουν αυτονομία

στη διαμόρφωση των κριτηρίων και στην επιλογή των φοιτητών τους. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, τα πανεπιστήμια της Σουηδίας έχουν σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό του συνολικού αριθμού των φοιτητών που δέχονται.

Τουρκία

Η διαδικασία εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση είναι συγκεντρωτική και εκτελείται από το Κέντρο Επιλογής και Τοποθέτησης Φοιτητών. Οι βασικές αρχές λειτουργίας του Κέντρου αυτού διαμορφώνονται από το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης (ενδιάμεση αρχή μεταξύ κράτους και πανεπιστημίων).

Το Κέντρο αυτό προσδιορίζει τις αρχές και τις διαδικασίες των εξετάσεων για την επιλογή των φοιτητών, προετοιμάζει, διευθύνει και πραγματοποιεί τις εξετάσεις και επιλέγει και τοποθετεί τους υποψηφίους στα πανεπιστήμια με βάση τις προτιμήσεις και τις επιδόσεις τους. Το Κέντρο πραγματοποιεί επίσης έρευνα για την αξιολόγηση και τη συνεχή βελτίωση των διαδικασιών επιλογής των φοιτητών.

Οι φοιτητές επιλέγονται με βάση τις επιδόσεις τους στις εισαγωγικές εξετάσεις (σε πέντε γνωστικά πεδία: φυσικές επιστήμες, μαθηματικά, τουρκική γλώσσα, κοινωνικές επιστήμες και ξένη γλώσσα) και με βάση τα κριτήρια που θέτει το Συμβούλιο της Ανώτατης Εκπαίδευσης, σε συνδυασμό και με τις σχολικές τους επιδόσεις. Για την εισαγωγή και τοποθέτηση των φοιτητών με υψηλές επιδόσεις στις εισαγωγικές εξετάσεις είναι καθορισμένο ειδικό ποσοστό (“quotas”) και βασίζεται στις προτιμήσεις των φοιτητών. Οι φοιτητές αυτοί τοποθετούνται πρώτοι με βάση τις προτιμήσεις τους. Ο αριθμός των φοιτητών που εισάγονται αποφασίζεται από το Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας λαμβάνοντας υπόψη τις προτάσεις των πανεπιστημίων.

Η σημαντικότερη διαφορά του συστήματος εισαγωγής της Τουρκίας από αυτό της Ελλάδας αποτελεί ο ρόλος του Συμβουλίου Ανώτατης Εκπαίδευσης που με βάση τη σύνθεση και τις αρμοδιότητές του λειτουργεί ως ενδιάμεση αρχή μεταξύ κράτους και πανεπιστημίων, και εποπτεύει το Κέντρο επιλογής και τοποθέτησης των φοιτητών, θέτει τα κριτήρια επιλογής των φοιτητών, εγκρίνει τη λειτουργία προγραμμάτων σπουδών και καθορίζει το συνολικό αριθμό των φοιτητών. Αξιόλογη επίσης διαφορά αποτελεί η προτεραιότητα που δίνεται στους φοιτητές με υψηλές επιδόσεις στην επιλογή και τοποθέτησή τους στις σχολές της επιλογής τους.

Φιλανδία

Ποιος επιλέγει τους εισακτέους

Στη Φιλανδία δικαίωμα εισαγωγής στα πανεπιστήμια έχουν όσοι έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και έχουν συμμετάσχει στις απολυτήριες εξετάσεις (“matriculation exams”) που οργανώνονται σε εθνικό επίπεδο. Δικαίωμα εισαγωγής έχουν επιπλέον όσοι κατέχουν κάποιο δίπλωμα μεταλυκειακής επαγγελματικής εκπαίδευσης, καθώς και όσοι θεωρηθούν από τα πανεπιστήμια (μετά από πιστοποίηση των γνώσεων και δεξιοτήτων τους που πραγματοποιούν τα ίδια τα πανεπιστήμια) ότι έχουν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες να ολοκληρώσουν πανεπιστημιακές σπουδές. Τα πανεπιστήμια επιλέγουν τους φοιτητές τους αυτόνομα και μπορούν να προσθέσουν ειδικές εξετάσεις εισαγωγής.

Κριτήρια επιλογής

Τα συνήθη κριτήρια επιλογής είναι:

- οι βαθμοί στις απολυτήριες εξετάσεις και οι βαθμοί του σχολείου μαζί με τα αποτελέσματα σε ειδικές εξετάσεις,
- ή αποκλειστικά τα αποτελέσματα σε ειδικές εξετάσεις
- ή αποκλειστικά οι βαθμοί των απολυτήριων εξετάσεων και του σχολείου.

Οι ειδικές εισαγωγικές εξετάσεις οργανώνονται από τα ίδια τα πανεπιστήμια, τα οποία για το σκοπό αυτό, συνεργάζονται μεταξύ τους στις περιπτώσεις ορισμένων γνωστικών πεδίων (π.χ. σχολές μηχανικών, αρχιτεκτόνων, ιατρικής, βιολογίας, εκπαίδευσης εκπαιδευτικών, οικονομικά).

Ο συνολικός αριθμός που εισάγονται σε κάθε πανεπιστήμιο και τμήμα καθορίζεται από τα ίδια τα πανεπιστήμια. Το κράτος μπορεί να επηρεάσει τα πανεπιστήμια κατά τη διαπραγμάτευση των στόχων κάθε ιδρύματος ή με βάση τα κριτήρια χρηματοδότησης που θέτει.

Τρέχοντες προβληματισμοί - σχέδια μεταρρύθμισης

Οι διαδικασίες εισαγωγής στα πανεπιστήμια της Φιλανδίας επανεξετάζονται με στόχους, μέχρι το 2008:

- την ενίσχυση της ομοιομορφίας των κριτηρίων και διαδικασιών επιλογής που εφαρμόζονται από τα πανεπιστήμια,
- την αύξηση του αριθμού των φοιτητών που εισάγονται στα πανεπιστήμια την ίδια χρονιά ολοκλήρωσης των σπουδών τους στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- την προώθηση των ευκαιριών των ενηλίκων για πανεπιστημιακές σπουδές.

Συγκεκριμένα, μελετάται είτε η γενίκευση του συστήματος των ειδικών εξετάσεων ανά ομάδες γνωστικών πεδίων, είτε η κατάργησή τους και η χρήση ως κριτηρίου εισαγωγής των βαθμών των απολυτήριων εξετάσεων.

Συγκριτικά με την Ελλάδα, το σύστημα εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση της Φιλανδίας διαφέρει σημαντικά, καθώς τα πανεπιστήμια έχουν αυτονομία στη θέσπιση των κριτηρίων και την επιλογή των φοιτητών, ενώ το κράτος μπορεί να επηρεάσει το συνολικό αριθμό των φοιτητών που εισάγονται, ο οποίος καθορίζεται από τα ίδια τα πανεπιστήμια.

2.2 Δίδακτρα

Στις χώρες που εξετάζονται εδώ δεν απαιτούνται δίδακτρα για την εγγραφή στα κρατικά πανεπιστήμια, με εξαίρεση την Τουρκία και την Πορτογαλία. Στα κρατικά ιδρύματα της Ιρλανδίας η καταβολή διδάκτρων έχει καταργηθεί από το 1996. Στην Πορτογαλία οι προσπάθειες της κυβέρνησης να εισάγει από το έτος 2003/2004 δίδακτρα στα κρατικά ιδρύματα συνάντησαν την έντονη αντίδραση των φοιτητών.

Στην Τουρκία όλοι οι φοιτητές (κρατικών ή ιδιωτικών πανεπιστημίων) υποχρεούνται να καταβάλλουν δίδακτρα. Το ύψος των διδάκτρων που καταβάλλουν οι φοιτητές καθορίζεται ετησίως από το κράτος (και αφού το Συμβούλιο της Ανώτατης Εκπαίδευσης, λαμβάνοντας υπόψη τις προτάσεις των πανεπιστημίων, καθορίσει το συνολικό ύψος των διδάκτρων ανά φοιτητή που καταβάλλονται στα πανεπιστήμια μέσω του τακτικού τους προϋπολογισμού). Η νομοθεσία προβλέπει ότι το ποσοστό του συνολικού ποσού των διδάκτρων ανά φοιτητή που θα καταβληθεί από τους ίδιους τους φοιτητές δεν μπορεί να υπερβαίνει το 50% του ποσού που καταβάλλει το κράτος στα πανεπιστήμια ως δίδακτρα ανά φοιτητή.

Το ποσό που καταβάλλουν οι φοιτητές, ποικίλλει μεταξύ γνωστικών πεδίων, και είναι υψηλότερο για τα ξενόγλωσσα προγράμματα. Στην πράξη το ύψος του είναι γενικά χαμηλό και κυμαίνεται μεταξύ 300 ευρώ για τα προγράμματα ιατρικών σχολών

και 150 ευρώ για τα προγράμματα ανθρωπιστικών επιστημών. Οι φοιτητές που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες δικαιούνται να αιτηθούν την καθυστέρηση της καταβολής των διδάκτρων μετά την αποφοίτησή τους και τη σταδιακή (σε δόσεις) αποπληρωμή τους για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Στις δύο σκανδιναβικές χώρες οι φοιτητές δεν καταβάλλουν δίδακτρα αλλά υποχρεούνται να καταβάλλουν ένα μικρό ποσό στις Ενώσεις Φοιτητών των πανεπιστημίων τους. Τα χρήματα αυτά δαπανώνται για κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες των φοιτητών. Οι φοιτητές δικαιούνται είτε υποτροφίας είτε δανείων για την ολοκλήρωση των σπουδών τους. Το συνολικό ύψος των υποτροφιών μπορεί να μειωθεί μόνο όταν οι φοιτητές έχουν δικό τους εισόδημα (ανεξάρτητα από την κοινωνικό-οικονομική κατάσταση της οικογένειά τους).

Κατά κανόνα, το ένα τρίτο του συνολικού ποσού είναι υποτροφία (που δεν επιστρέφεται) και το υπόλοιπο αποτελεί δάνειο που αποπληρώνεται σταδιακά μετά την αποφοίτησή τους και την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Το ίδιο ποσό δικαιούνται και όσοι φοιτητές επιλέξουν να σπουδάσουν σε πανεπιστήμια άλλων χωρών. Το 1999/2000 περίπου 27.000 Σουηδοί φοιτητές έλαβαν τέτοια χρηματοδότηση για να σπουδάσουν στο εξωτερικό.

2.3 Συμπεράσματα

Σε όλες τις υπό εξέταση χώρες η εισαγωγή στην ανώτατη εκπαίδευση είναι επιλεκτική. Υπάρχουν όμως σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών στις διαδικασίες επιλογής των φοιτητών.

Στις δυο σκανδιναβικές χώρες ο ρόλος των πανεπιστημίων είναι σημαντικότερος καθώς τα πανεπιστήμια έχουν αυτονομία στη θέσπιση των κριτηρίων και την επιλογή των φοιτητών τους. Αντίθετα, στην Πορτογαλία, την Ιρλανδία, και την Ελλάδα οι διαδικασίες επιλογής των φοιτητών παρουσιάζουν μεγαλύτερες ομοιότητες, καθώς είναι συγκεντρωτικές και ελέγχονται από το κράτος. Στην Τουρκία η διαδικασία είναι επίσης συγκεντρωτική, ωστόσο δεν ελέγχεται άμεσα από το κράτος αλλά από το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης που αποτελεί ενδιάμεση αρχή μεταξύ κράτους και πανεπιστημίων.

Παρά τις ομοιότητες των συστημάτων της Πορτογαλίας, της Ελλάδας και της Ιρλανδίας, σημαντική διαφορά αποτελεί ο ιδιαίτερα μεγάλος αριθμός των επιλογών σπουδών που έχουν οι Έλληνες φοιτητές.

Το ζήτημα του προσδιορισμού του αριθμού των φοιτητών είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς τα συστήματα της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ευρώπη βρίσκονται υπό σημαντική διαδικασία ποσοτικής διεύρυνσης (βλέπε και παρακάτω), ενώ συνδέεται άμεσα και με την χρηματοδότηση των πανεπιστημίων, τις αναλογίες διδασκόντων –φοιτητών και την ποιότητα των παρεχόμενων σπουδών.

Στις σκανδιναβικές χώρες ο συνολικός αριθμός των φοιτητών καθορίζεται από τα ίδια τα πανεπιστήμια, ενώ το κράτος μπορεί με έμμεσο μόνο τρόπο, παρέχοντας κυρίως οικονομικά κίνητρα, να ασκήσει επιρροή στα πανεπιστήμια.

Στην Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ιρλανδία ο συνολικός αριθμός των φοιτητών καθορίζεται από το κράτος ενώ τα πανεπιστήμια έχουν περιορισμένο ρόλο.

Στην Τουρκία, ο αριθμός των φοιτητών καθορίζεται από το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης, που ως ενδιάμεση αρχή μπορεί να λειτουργεί εξισορροπητικά μεταξύ κράτους και πανεπιστημίων.

Μετά από μια περίοδο συνεχούς διεύρυνσης των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης, τα συστήματα εισαγωγής βρίσκονται υπό επανεξέταση. Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύσσεται προβληματισμός και σχεδιάζονται μεταρρυθμίσεις (π.χ. Σουηδία, Πορτογαλία, Ελλάδα) που στοχεύουν στον περιορισμό ή τη συγκράτηση του αριθμού των φοιτητών με την εισαγωγή είτε πρόσθετων κριτηρίων είτε ελάχιστου βαθμού επίδοσης.

3. ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ

Εισαγωγή

3.1 Χρηματοδότηση της ανώτατης εκπαίδευσης

3.1.1 Συγκεντρωτισμός και αποκέντρωση της χρηματοδότησης

3.2 Αξιολόγηση της ανώτατης εκπαίδευσης

3.3 Διοίκηση και κρατικός έλεγχος

3.4 Συμπεράσματα

Εισαγωγή

Παρά τη συνταγματική κατοχύρωση της αυτονομίας των πανεπιστημίων και της προστασίας της ακαδημαϊκής ελευθερίας σε όλες τις χώρες, ο βαθμός διοικητικής αυτοτέλειας των πανεπιστημίων και τα θεσμικά εργαλεία με τα οποία τη κράτη εποπτεύουν, ρυθμίζουν και ελέγχουν τις εκπαιδευτικές, ερευνητικές, διοικητικές και οικονομικές δραστηριότητες των πανεπιστημίων διαφέρουν σημαντικά. Την τελευταία δεκαετία, στις περισσότερες χώρες, οι σχέσεις αυτές κρατών και πανεπιστημίων έχουν υποστεί σημαντικές μεταβολές. Η σημαντικότερη τάση διεθνώς αφορά κυρίως:

- την ενίσχυση της οικονομικής και διοικητικής αυτοτέλειας των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων
- τον περιορισμό των προληπτικών διοικητικών και οικονομικών ελέγχων
- την εισαγωγή μηχανισμών αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, ερευνητικών, και διοικητικών υπηρεσιών τους
- τον έλεγχο των αποτελεσμάτων της λειτουργίας των πανεπιστημίων
- την εισαγωγή ανταγωνιστικών ποσοτικών και ποιοτικών κριτηρίων για την κατανομή των κρατικών χρηματοδοτήσεων μεταξύ τους

Η ενότητα αυτή εξετάζει τις σχέσεις κρατών και πανεπιστημίων στις υπό εξέταση χώρες. Συγκεκριμένα παρουσιάζει τις διαδικασίες χρηματοδότησης, αξιολόγησης και άσκησης ελέγχου από το κράτος.

3.1 Χρηματοδότηση της ανώτατης εκπαίδευσης

Ελλάδα

Στην Ελλάδα το βασικό κριτήριο για την κατανομή των δαπανών μεταξύ των ιδρυμάτων αποτελεί ο αριθμός των φοιτητών. Τα κριτήρια για την κατανομή των δαπανών του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων είναι περισσότερο ασαφή καθώς το σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης βρίσκεται σε σχεδόν συνεχή διαδικασία διεύρυνσης που περιλαμβάνει είτε τη δημιουργία νέων πανεπιστημίων, είτε τη δημιουργία νέων σχολών και τμημάτων στα υπάρχοντα

Ιρλανδία

Από τις πληροφορίες που έχουμε μέχρι τώρα συγκεντρώσει δεν φαίνεται οι διαδικασίες χρηματοδότησης των κρατικών πανεπιστημίων της Ιρλανδίας να είναι συνδεδεμένες με κριτήρια ποιότητας, και των επιδόσεων τους σε συγκεκριμένα κριτήρια.

Πορτογαλία

Στην Πορτογαλία τα κρατικά πανεπιστήμια χρηματοδοτούνται κυρίως από το κράτος. Το σύστημα χρηματοδότησης της Πορτογαλίας βρίσκεται σε μεταβατική φάση μετά την πρόσφατη (2003) μεταρρύθμισή του. Με το παλαιότερο σύστημα η κατανομή της κρατικής χρηματοδότησης στα πανεπιστήμια βασιζόνταν κυρίως στον αριθμό των φοιτητών (που επίσης προσδιόριζε το κράτος), την αναλογία διδακτικού και μη διδακτικού προσωπικού και φοιτητών, με διαφοροποιήσεις μεταξύ γνωστικών πεδίων. Με το νέο σύστημα εισάγονται νέα πρόσθετα κριτήρια για την κατανομή της κρατικής

χρηματοδότησης, πέρα από τον αριθμό των φοιτητών. Τα νέα κριτήρια, μεταξύ άλλων, είναι:

- η ποιότητα των προγραμμάτων σπουδών
- η ποιότητα της έρευνας
- η ποιότητα του ίδιου του πανεπιστημίου, και
- οι επιδόσεις τους σε δείκτες αποτελεσματικότητας.

Οι ερευνητικές δραστηριότητες των πανεπιστημίων χρηματοδοτούνται κυρίως από τον προϋπολογισμό έρευνας και καλύπτει τρεις κατηγορίες:

- υποτροφίες μεταπτυχιακών ερευνητικών σπουδών
- ενίσχυση (“grants”) ερευνητικών προγραμμάτων (“research projects”), και
- πολυετή προγράμματα ενίσχυσης ερευνητικών κέντρων.

Η πιο σημαντική κατηγορία είναι οι δαπάνες για την ενίσχυση ερευνητικών προγραμμάτων. Η επιλογή είναι ανταγωνιστική μετά από αξιολόγηση της έρευνας η οποία αξιολόγηση γίνεται με τη συμμετοχή και επιστημόνων από το εξωτερικό.

Σουηδία

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, οι διαδικασίες χρηματοδότηση της ανώτατης εκπαίδευσης άρχισαν να αποκεντρώνονται. Τα πανεπιστήμια άρχισαν σταδιακά να αποκτούν αυξημένες αρμοδιότητες όσον αφορά την κατανομή των χρημάτων στο εσωτερικό τους. Στη συνέχεια, η κατανομή της χρηματοδότησης μεταξύ των ιδρυμάτων συνδέθηκε με συγκεκριμένα κριτήρια, όπως το συνολικό αριθμό των εισαγόμενων φοιτητών και το αριθμό των αποφοίτων, εξυπηρετώντας την κρατική πολιτική για διεύρυνση του συστήματος και την αναδιάρθρωση των προγραμμάτων σπουδών ώστε να ανταποκρίνονται περισσότερο στις προτιμήσεις των φοιτητών.

Πιο πρόσφατα τα πανεπιστήμια άρχισαν να λαμβάνουν την κρατική επιχορήγηση σε τριετή βάση. Η κατανομή μέρους της χρηματοδότησης μεταξύ των ιδρυμάτων γίνεται με βάση προκαθορισμένα κριτήρια και τις επιδόσεις των ιδρυμάτων σε αυτά. Ανάλογα με τους στόχους της κρατικής πολιτικής, στα κριτήρια αυτά μπορούν να συμπεριλαμβάνονται ο ελάχιστος και ο μέγιστος αριθμός των εισαγόμενων φοιτητών, η μείωση ή η αύξηση του αριθμού των φοιτητών σε συγκεκριμένα αντικείμενα κ.ά.

Η κρατική χρηματοδότηση της βασικής έρευνας και των μεταπτυχιακών σπουδών είναι διαφορετική και καθορίζεται για κάθε πανεπιστήμιο ξεχωριστά (ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, ιατρικής, φυσικών επιστημών, και τεχνολογίας). Κάθε ίδρυμα έχει αυτονομία όσον αφορά τον τρόπο εσωτερικής κατανομής και διάθεσης των χρηματοδοτήσεων αυτών και διαμορφώνει τα δικά του κριτήρια. Το κράτος θέτει μόνο μερικά ελάχιστα όρια για τη χρηματοδότηση των μεταπτυχιακών σπουδών.

Οι τρεις αυτές πηγές χρηματοδότησης (προπτυχιακή και μεταπτυχιακή εκπαίδευση, και βασική έρευνα) αποτελούν το 60% περίπου των συνολικών εσόδων των πανεπιστημίων. Η υπόλοιπη χρηματοδότηση προέρχεται από τα συμβούλια έρευνας (με περισσότερο εφαρμοσμένη κατεύθυνση), την τοπική αυτοδιοίκηση και τον ιδιωτικό τομέα. Η χρηματοδότηση ερευνητικών προγραμμάτων από τα συμβούλια έρευνας πραγματοποιείται σε ανταγωνιστική βάση. Ο Πίνακας 5 δείχνει τα ποσοστά ανά κατηγορία προέλευσης της χρηματοδότησης των πανεπιστημίων και πανεπιστημιακών κολεγίων της Σουηδίας το 2002.

Πίνακας 5

Ποσοστά χρηματοδότησης σουηδικών πανεπιστημίων, ανά πηγή προέλευσης, 2002

Κατηγορία	%
Κρατικός προϋπολογισμός έρευνας	38%
Άλλες πηγές κρατικού προϋπολογισμού	8%
Συμβούλια έρευνας	7%

Τοπική αυτοδιοίκηση	17%
Ιδιωτικά ερευνητικά ιδρύματα ("research foundations")	6%
Μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί	10%
Ιδιωτικές εταιρίες	7%
Ευρωπαϊκή Ένωση	3%
Άλλο	4%

Πηγή: National Agency for Higher Education, Sweden

Τουρκία

Οι κύριες πηγές χρηματοδότησης των κρατικών πανεπιστημίων της Τουρκίας είναι οι εξής:

- ετήσιος κρατικός προϋπολογισμός
- βοήθεια ("financial aids") από ιδρύματα
- δίδακτρα και πληρωμές
- έσοδα από δημοσιεύσεις και πωλήσεις
- εισόδημα από κινητή και ακίνητη περιουσία
- κέρδη από επιχειρηματικές δραστηριότητές τους ("revolving fund enterprises")
- δωρεές και χορηγίες

Ο κρατικός προϋπολογισμός κατανέμεται στα πανεπιστήμια με βάση τον αριθμό των φοιτητών. Το συνολικό ύψος δαπανών ανά φοιτητή που πρέπει να καταβληθεί στα πανεπιστήμια αποφασίζεται ετησίως από το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης, λαμβάνοντας υπόψη το είδος και τη διάρκεια των σπουδών, το είδος του πανεπιστημίου (π.χ. γνωστικό πεδίο, γεωγραφική περιοχή, τουρκόφωνο ή ξενόγλωσσο) και τις σχετικές προτάσεις των πανεπιστημίων. Το ποσοστό της συνολικής χρηματοδότησης που καταβάλλεται ετησίως στα πανεπιστήμια από το κράτος και το ποσοστό που καταβάλλουν οι φοιτητές αποφασίζεται από το κράτος. Το ποσοστό που καταβάλλει το

κράτος είναι τουλάχιστον το 50% του ποσού που καταβάλλουν οι φοιτητές ως δίδακτρα.

Το κράτος συνεχίζει να καταβάλλει το ποσοστό που του αναλογεί για τους φοιτητές που δεν ολοκληρώνουν τις σπουδές τους στον προβλεπόμενο χρόνο. Τον πρώτο χρόνο, πέρα από τον προβλεπόμενο χρόνο ολοκλήρωσης των σπουδών, τα δίδακτρα που καταβάλλουν οι φοιτητές προσαυξάνονται κατά 50% ενώ για τα επόμενα χρόνια, πέρα από τα προβλεπόμενα, αυξάνεται σε 100%.

Τα πανεπιστήμια έχουν επίσης ένα ταμείο εσόδων (revolving fund) που μπορούν να συγκεντρώνουν έσοδα από τις υπηρεσίες που παρέχουν στην ευρύτερη κοινωνία. Τα ταμεία αυτά είναι πιο σημαντικό για τα πανεπιστήμια που έχουν ιατρικές σχολές και νοσοκομεία.

Οι οικονομικές δραστηριότητες του ταμείου (και η αξιοποίηση των εσόδων των πανεπιστημίων από τα δίδακτρα που καταβάλλουν οι φοιτητές και τις δημοσιεύσεις τους) υπόκεινται στον οικονομικό έλεγχο των κρατικών υπηρεσιών και θεωρείται ιδιαίτερα γραφειοκρατικός. Για το λόγο αυτό τα πανεπιστήμια δημιουργούν όλο και περισσότερο τα δικά τους φιλανθρωπικά ιδρύματα ώστε να συγκεντρώνουν δωρεές από τον ιδιωτικό τομέα που μπορούν να αξιοποιήσουν με ευέλικτο τρόπο.

Η κατανομή των θέσεων διδακτικού προσωπικού που διατίθεται στα πανεπιστήμια από το κράτος, αποφασίζεται από το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης, με ισόρροπο τρόπο, με βάση τις ανάγκες, τα προγράμματα σπουδών, τις ιδιαιτερότητες των γνωστικών πεδίων, τις ερευνητικές δραστηριότητες, τις κτιριακές υποδομές, τον αριθμό των φοιτητών κ.ά.

Φιλανδία

Στη Φιλανδία τα πανεπιστήμια χρηματοδοτούνται κυρίως από το κράτος.. Αντλούν όμως, όλο και περισσότερο, πρόσθετη χρηματοδότηση, ιδιαίτερα των ερευνητικών τους δραστηριοτήτων, από άλλες πηγές π.χ. ιδιωτικές εταιρίες,, διεθνείς οργανισμούς κλπ. Η κρατική χρηματοδότηση διακρίνεται σε:

- βασική χρηματοδότηση (που αντιστοιχεί στο 85-90% του συνόλου)
- συμπληρωματική χρηματοδότηση για επίτευξη συγκεκριμένων εθνικών εκπαιδευτικών στόχων
- χρηματοδότηση για την προώθηση συγκεκριμένων δράσεων και προγραμμάτων στα πανεπιστήμια
- χρηματοδότηση με βάση τις επιδόσεις στις αξιολογήσεις των πανεπιστημίων, ως ανταμοιβή για την ποιότητα της εκπαίδευσης και της έρευνας που παρέχουν.

Από το 1997 η κρατική χρηματοδότηση άρχισε σταδιακά να κατανέμεται στα πανεπιστήμια με βάση μια φόρμουλα (“formula funding”) και σύμφωνα με συγκεκριμένους στόχους που συμφωνούνται με το κράτος. Από το 2003 το σύνολο της βασικής χρηματοδότησης κατανέμεται με βάση τη φόρμουλα χρηματοδότησης.

Βασική αρχή της φόρμουλας αποτελεί η στάθμιση του κόστους των σπουδών στα διαφορετικά γνωστικά πεδία και η ισότητα της χρηματοδότησης μεταξύ των πανεπιστημίων με βάση τον αριθμό των φοιτητών ανά γνωστικό πεδίο. Το υπουργείο Παιδείας και κάθε πανεπιστήμιο χωριστά υπογράφουν «σύμβαση» με τριετή ισχύ, στην οποία και τα δύο μέρη δεσμεύονται να επιτύχουν ορισμένους στόχους και προγράμματα και συμφωνείται το επίπεδο χρηματοδότησης.

Οι οικονομικές όψεις των συμβάσεων υπόκεινται σε έλεγχο και γίνονται αντικείμενο ετήσιας διαπραγμάτευσης, με βάση τα αποτελέσματα και τις επιδόσεις των ιδρυμάτων

στους συμφωνημένους στόχους. Τα πανεπιστήμια έχουν μεγάλο βαθμό αυτονομίας στη διαμόρφωση των δικών τους κριτηρίων για την κατανομή της χρηματοδότησης στο εσωτερικό τους.

Μέρος της χρηματοδότησης (2-3% του συνόλου των λειτουργικών δαπανών) κατανέμεται με βάση της επιδόσεις των πανεπιστημίων με βάση συγκεκριμένα κριτήρια που θέτει το κράτος με σκοπό να επηρεάσει τα ιδρύματα προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Τα κριτήρια αυτά μεταβάλλονται συχνά ακολουθώντας τις μεταβολές στους στόχους και τις προτεραιότητες της κρατικής πολιτικής. Για παράδειγμα, την τελευταία περίοδο, όταν ένας από τους στόχους της κρατικής πολιτικής αποτελούσε η διεύρυνση του συστήματος, ο αριθμός των φοιτητών που εγγράφονταν σε κάθε πανεπιστήμιο αποτελούσε κριτήριο για τη χρηματοδότηση των πανεπιστημίων. Για την περίοδο 2004-2006 στα κριτήρια με βάση τα οποία κατανέμεται το μέρος αυτό της χρηματοδότησης περιλαμβάνονται:

- ο αριθμός των «κέντρα αριστείας» (“centers of excellence”) που ιδρύουν τα ιδρύματα και κατανέμονται σε ανταγωνιστική βάση μεταξύ τους
- η χρηματοδότηση για έρευνα που αποσπών από την Ακαδημία της Φιλανδίας (The Academy of Finland)
- άλλη εξωτερική χρηματοδότηση που προσελκύουν
- κέντρα αριστείας καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων που ιδρύουν
- τα κέντρα αριστείας στην εκπαίδευση που απονέμονται από την Αρχή αξιολόγησης της ποιότητας των πανεπιστημίων
- «κέντρα αριστείας» στην εκπαίδευση ενηλίκων που απονέμονται από την αρχή αξιολόγησης της ποιότητας

- η πρόοδος των φοιτητών και ο ρυθμός και η διάρκεια ολοκλήρωσης των σπουδών τους
- οι συνθήκες μετάβασης στην αγορά εργασίας των αποφοίτων τους και οι μεταβολές τους
- ο βαθμός διεθνοποίησης των πανεπιστημίων
- οι ανταλλαγές φοιτητών και ο βαθμός αμοιβαιότητας σε αυτές
- και ο αριθμός των πτυχίων που αποδίδουν σε αλλοδαπούς φοιτητές.

3.1.1 Συγκεντρωτισμός και αποκέντρωση της χρηματοδότησης

Μια ιδιαίτερα σημαντική διάσταση των διαδικασιών χρηματοδότησης των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης αποτελεί ο ρόλος και ο βαθμός συμμετοχής των διαφορετικών επιπέδων της διοίκησης του κράτους και των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης.

Η συμμετοχή των κατώτερων επιπέδων της κρατικής οργάνωσης και η δυνατότητα αποκεντρωμένης χρηματοδότησης συνδέεται με το βαθμό κατά το οποίο τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα αλληλεπιδρούν με τις τοπικές κοινωνίες και με το κατά πόσον οι εκπαιδευτικές και ερευνητικές υπηρεσίες που παρέχουν ανταποκρίνονται στις αναπτυξιακές και κοινωνικές τους ανάγκες. Αντίθετα, ο συγκεντρωτισμός της δημόσιας χρηματοδότησης θεωρείται ότι ενισχύει περισσότερο την αυτό-αναφορικότητα και εσωστρέφεια των εκπαιδευτικών συστημάτων και περιορίζει τις δυνατότητες αλληλεπιδράσεων με τις τοπικές κοινωνίες και οικονομίες.

Ο Πίνακας 6 δείχνει στις επιλεγμένες χώρες την ποσοστιαία κατανομή των δημοσίων εκπαιδευτικών δαπανών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ανά επίπεδο διοίκησης.

Παρατηρούμε ότι οι δημόσιες δαπάνες για τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα γενικά προέρχονται κυρίως από τις κεντρικές κρατικές διοικήσεις. Τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν όμως ότι μόνο στην Ελλάδα η χρηματοδότηση αυτή είναι αποκλειστική υπόθεση της κεντρικής διοίκησης. Η μεγαλύτερη αποκέντρωση της δημόσιας χρηματοδότησης παρατηρείται στη Φιλανδία (με 20% των δημοσίων πόρων που προέρχονται από την τοπική αυτοδιοίκηση) και την Ιρλανδία με 10%. Στη Σουηδία το αντίστοιχο ποσό δεν υπερβαίνει το 2% του συνόλου.

Πίνακας 6
Αρχικές πηγές δημόσιων εκπαιδευτικών δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και τελικοί καταναλωτές των εκπαιδευτικών πόρων, (2002)

Χώρα	Αρχικά ποσά χρηματοδότησης (πριν από μεταφορές μεταξύ επιπέδων διοίκησης)				Τελικά ποσά χρηματοδότησης (μετά από μεταφορές μεταξύ επιπέδων διοίκησης)			
	Κεντρική	Περιφερειακή	Τοπική	Συν	Κεντρική	Περιφερειακή	Τοπική	Συν
Ελλάδα	100	n	m	100	100	n	m	100
Ιρλανδία	100	a	n	100	90	a	10	100
Πορτογαλία	m	m	m	m	m	m	m	m
Σουηδία	98	2	a	100	98	2	a	100
Τουρκία	m	m	m	m	m	m	m	m
Φιλανδία	87	a	13	100	80	a	20	100
ΗΠΑ	m	m	m	m	m	m	m	m

Πηγή: ΟΟΣΑ

3.2 Αξιολόγηση της ανώτατης εκπαίδευσης

Ελλάδα

Την τελευταία δεκαετία τα ελληνικά πανεπιστήμια και πανεπιστημιακές σχολές και τμήματα συμμετείχαν σε προγράμματα και ανέπτυξαν διαδικασίες αυτό-αξιολόγησης. Το 2005 θεσπίστηκε η ανεξάρτητη Αρχή για την Διασφάλιση της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση με σκοπό την εξωτερική αξιολόγηση των ιδρυμάτων και τμημάτων ανώτατης εκπαίδευσης.

Παράλληλα, έχουν προβλεφθεί διαδικασίες για την εσωτερική αξιολόγηση των ιδρυμάτων. Η συγκρότηση της ανεξάρτητης αρχής και οι διαδικασίες εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης δεν έχουν ακόμα υλοποιηθεί. Δεν έχει προβλεφθεί η σύνδεση των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης με τη χρηματοδότηση των πανεπιστημίων.

Ιρλανδία

Στην Ιρλανδία τα πανεπιστήμια είναι υπεύθυνα για την εσωτερική αξιολόγησή τους. Δεν υπάρχει φορέας για την εξωτερική αξιολόγηση των πανεπιστημίων. Η Αρχή για την Ανώτατη Εκπαίδευση (“Higher Education Authority”) έχει ως αρμοδιότητα να επιβλέπει και να εξασφαλίζει ότι τα ιδρύματα πραγματοποιούν συχνά εσωτερική αξιολόγηση.

Η εσωτερική αξιολόγηση τμημάτων και πανεπιστημίων συνοδεύεται και από την πρόσκληση εξωτερικών επισκεπτών (“peer review”). Σε εξέλιξη βρίσκεται η διαδικασία για τη διαμόρφωση δεικτών επίδοσης (“performance indicators”) προκειμένου να χρησιμοποιούνται στις εσωτερικές αξιολογήσεις των ιδρυμάτων.

Πορτογαλία

Το Συμβούλιο για την Αξιολόγηση της Ανώτατης Εκπαίδευσης της Πορτογαλίας είναι ανεξάρτητη αρχή που θεσμοθετήθηκε το 1997 και επιβλέπει τις διαδικασίες, τις αρχές και τις μεθόδους αξιολόγησης των πανεπιστημίων. Οι διαδικασίες της αξιολόγησης έχουν ανατεθεί σε πιστοποιημένους από το Συμβούλιο, ανεξάρτητους φορείς αξιολόγησης. Οι διαδικασίες αξιολόγησης περιλαμβάνουν την εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση. Η εξωτερική αξιολόγηση βασίζεται στην «συναδελφική εξέταση» (“peer review”) και την επιτόπια επίσκεψη. Η αξιολόγηση αφορά τη διδασκαλία και την έρευνα αλλά όχι το ίδρυμα ως σύνολο.

Το Συμβούλιο Αξιολόγησης συντάσσει έκθεση για το σύνολο του συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης για τις ανάγκες σχεδιασμού και διαμόρφωσης της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Σουηδία

Από το 1993 η αξιολόγηση θεσμοθετήθηκε ως αρμοδιότητα και ευθύνη των πανεπιστημίων της Σουηδίας και για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκε η Εθνική Αρχή για την Ανώτατη Εκπαίδευση.

Από το 2001 η Αρχή αυτή πραγματοποιεί εξωτερικές αξιολογήσεις ανά ίδρυμα και ανά γνωστικό αντικείμενο με την συμμετοχή του διδακτικού, του ερευνητικού και του διοικητικού προσωπικού και των φοιτητών των ιδρυμάτων. Συγκεκριμένα, η αρχή αξιολογεί γνωστικά αντικείμενα και εκπαιδευτικά προγράμματα κάθε 6 χρόνια, συμπεριλαμβανομένων και των μεταπτυχιακών προγραμμάτων. Αξιολογεί επίσης τις αιτήσεις των ιδρυμάτων για την απόκτηση του δικαιώματος να απονέμουν

αναγνωρισμένα συγκεκριμένα πτυχία. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης αποτελούν κριτήριο για την κατανομή της κρατικής χρηματοδότησης στα πανεπιστήμια.

Τουρκία

Στην Τουρκία δεν έχει θεσμοθετηθεί ανεξάρτητη αρχή εξωτερικής αξιολόγησης. Την τελευταία δεκαετία όλο και περισσότερα πανεπιστήμια της χώρας συμμετέχουν σε προγράμματα αξιολόγησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης Πανεπιστημίων (European Universities Association).

Το 2003/2004 το Διαπανεπιστημιακό Συμβούλιο⁴ έχει εκδόσει ‘Κανόνες για την ακαδημαϊκή αξιολόγηση και τον έλεγχο της ποιότητας’ προτείνοντας την αξιολόγηση όλων των προγραμμάτων σπουδών, με έμφαση στην αυτό-αξιολόγηση. Εξαιρούνται τα προγράμματα διδακτορικών σπουδών για τα οποία προτείνεται η εξωτερική αξιολόγησή τους από επιτροπές ειδικών. Προτείνεται επίσης η Επιτροπή για την Ακαδημαϊκή Αξιολόγηση και τον Έλεγχο της Ποιότητας της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης να διαμορφώσει τους βασικούς κανόνες και τις διαδικασίες για την εσωτερική αξιολόγηση των πανεπιστημίων. Προτείνεται, τέλος, η Επιτροπή αυτή να συλλέγει και να αναλύει τις εκθέσεις εσωτερικής αξιολόγησης των πανεπιστημίων και να συντάσσει έκθεση προς το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης και το Διαπανεπιστημιακό Συμβούλιο.

⁴ Το Διαπανεπιστημιακό Συμβούλιο αποτελείται από τους πρυτάνεις των πανεπιστημίων και έναν εκλεγμένο εκπρόσωπο της Συγκλήτου των πανεπιστημίων.

3.3 Διοίκηση και έλεγχος

Ελλάδα

Στην Ελλάδα στις αρμοδιότητες ελέγχου του Υπουργείου Παιδείας περιλαμβάνονται τα εξής:

- της χρηματοδότησης των ιδρυμάτων μέσω του Τακτικού Προϋπολογισμού και του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων
- της προκήρυξης θέσεων για πρόσληψη προσωπικού
- ο έλεγχος νομιμότητας των διορισμών του προσωπικού
- ο διορισμός των πρυτανικών αρχών
- ο έλεγχος νομιμότητας των μετεγγραφών των μεταγραφών φοιτητών

Ιρλανδία

Στην Ιρλανδία η εποπτεία των ιδρυμάτων αποτελεί αρμοδιότητα και ευθύνη του κράτους. Η Αρχή για την Ανώτατη Εκπαίδευση (“Higher Education Authority”) δημιουργήθηκε το 1968 και είναι υπεύθυνη για τον πολιτικό σχεδιασμό, τη χρηματοδότηση, και τον διοικητικό και οικονομικό έλεγχο των πανεπιστημίων. Αποτελείται από 19 μέλη (κυρίως πανεπιστημιακούς καθηγητές) που διορίζονται από την κυβέρνηση. Κάθε πανεπιστήμιο διοικείται από τον Πρόεδρο που εκλέγεται από τα μέλη του πανεπιστημίου.

Σουηδία

Στη Σουηδία από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, και ιδιαίτερα από το 1993 και έπειτα, η αυτονομία των πανεπιστημίων έχει αυξηθεί σημαντικά με τη μεταφορά αρμοδιοτήτων

στα ίδια τα πανεπιστήμια. Η κρατική νομοθεσία αποτελεί ένα ευρύ ρυθμιστικό θεσμικό πλαίσιο εντός του οποίου τα πανεπιστήμια έχουν αυξημένες αρμοδιότητες σε ζητήματα που αφορούν ιδιαίτερα την εσωτερική οργάνωση, την κατανομή και διαχείριση των πόρων τους, και την ανάπτυξη των εκπαιδευτικών τους προγραμμάτων. Οι κρατικές υπηρεσίες πραγματοποιούν επισκέψεις στα πανεπιστήμια με σκοπό το δειγματοληπτικό διαχειριστικό έλεγχο.

Τα κρατικά πανεπιστήμια της Σουηδίας διοικούνται από ένα σώμα (“Governing Body”) αποτελούμενο από τον πρόεδρο (“Chairman”), τον πρύτανη (“Vice-chancellor”) και όχι περισσότερα από 13 άλλα μέλη. Ο “Vice-Chancellor” διορίζεται από το Υπουργείο, μετά από πρόταση του “Governing Body” του πανεπιστημίου, με βετιή θητεία, που μπορεί να ανανεωθεί δύο φορές επιπλέον για 3 κάθε φορά χρόνια.

Η πρόταση για τον ορισμό του “Vice-Chancellor” γίνεται μετά από διαβούλευση με τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας (διδάσκοντες, φοιτητές, και λοιπό προσωπικό) ακολουθώντας διαδικασίες που ορίζει το ίδιο, και όχι το κράτος, και με σεβασμό στην ισότητα των δύο φύλων. Από τα μέλη του “Governing Board”, 3 είναι εκλεγμένοι εκπρόσωποι του διδακτικού προσωπικού του πανεπιστημίου, ενώ συμμετέχουν και άλλα 3 μέλη που είναι εκλεγμένοι εκπρόσωποι των φοιτητών. Στο “Governing Board” συμμετέχουν επίσης εκπρόσωποι των άλλων κατηγοριών του προσωπικού.

Η πλειοψηφία των μελών των “Governing Boards” -συμπεριλαμβανομένου του προέδρου (“Chairman”)- αποτελείται από εκπροσώπους της ευρύτερης κοινωνίας, π.χ. τις επιχειρήσεις, την τοπική αυτοδιοίκηση, κ.ά. Ο τρόπος επιλογής τους ορίζεται από το ίδιο το “Governing Board”. Με εξαίρεση τον “Vice-Chancellor”, τα υπόλοιπα μέλη του “Governing Board” εκλέγονται για διάστημα 3 ετών. Τα “Governing Boards” είναι -μεταξύ άλλων- υπεύθυνα για τον γενικό προσανατολισμό και την εσωτερική οργάνωση

των πανεπιστημίων καθώς και για τη λειτουργία ή μη των “Faculty Boards”. Τα “Faculty Boards” αποτελούνται από εκλεγμένους με μυστική ψηφοφορία εκπροσώπους του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού και εκλεγμένους εκπροσώπους των φοιτητών. Ο πρόεδρος και ο αντιπρόεδρος των “Faculty Boards” διορίζονται από τον “Vice-chancellor”, μετά από πρόταση του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού που εκλέγει τα μέλη του οργάνου. Οι φοιτητές συμμετέχουν στα όργανα αυτά με τρεις εκπροσώπους τους αλλά δεν συμμετέχουν στην εκλογή του προέδρου και αντιπροέδρου.

Τουρκία

Στην Τουρκία στα πλαίσια της συνταγματικής μεταρρύθμισης του 1981 συγκροτήθηκε το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης ως ενδιάμεση αρχή μεταξύ κράτους και πανεπιστημίων με σκοπό τη διασφάλιση της αυτονομίας των πανεπιστημίων. Το Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας υπάγεται στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και αποτελείται από 22 μέλη που ορίζονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας (7 μέλη με προτεραιότητα σε πρώην πρυτάνεις), τα πανεπιστήμια (7 μέλη) και το υπουργείο Παιδείας (8 μέλη).

Φιλανδία

Τα τελευταία χρόνια έχει ενισχυθεί η αυτοδιοίκηση των πανεπιστημίων με τη μεταφορά αρμοδιοτήτων από το κράτος στα ίδια τα ιδρύματα. Παράλληλα, ο προληπτικός οικονομικός και διοικητικός διαχειριστικός έλεγχος έχει αντικατασταθεί από τον έλεγχο των αποτελεσμάτων, την αξιολόγηση και τη σύνδεση της χρηματοδότησης με τα αποτελέσματα και τις επιδόσεις των ιδρυμάτων. Βασικά

εργαλεία για την επιρροή του κράτους αποτελούν οι διαδικασίες κρατικής χρηματοδότησης και διαμόρφωσης των στόχων κάθε ιδρύματος, η θέσπιση συγκεκριμένων κριτηρίων για την κατανομή της δημόσιας χρηματοδότησης και η σύνδεση της με τις επιδόσεις και τα αποτελέσματά των ιδρυμάτων στα κριτήρια αυτά.

Από το 1997 η εθνική νομοθεσία κατοχυρώνει την αυτονομία των πανεπιστημίων και περιγράφει τις λειτουργίες, τους ρόλους και τους στόχους τους. Κάθε πανεπιστήμιο αποφασίζει για τον λεπτομερή τρόπο εσωτερικής οργάνωσης και διοίκησής του και τη σύνθεση, τις εξουσίες και τις αρμοδιότητες των οργάνων του. Κάθε πανεπιστήμιο διοικείται από τον πρύτανη και ένα πολυμελές σώμα που αποτελείται από εκπροσώπους του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού, των φοιτητών, και άλλων μελών του προσωπικού.

Για την ενίσχυση της συνεργασίας των πανεπιστημίων με την ευρύτερη κοινωνία τα πανεπιστήμια μπορούν να δέχονται ως πλήρη μέλη στα διοικητικά τους όργανα, εκπροσώπους εκτός της ακαδημαϊκής κοινότητας π.χ. επιχειρηματίες. Τα πανεπιστήμια έχουν την αρμοδιότητα να αποφασίζουν για τη δημιουργία τμημάτων και σχολών. Στα πολυμελή όργανα αυτών των μονάδων μπορούν επίσης να συμμετέχουν εκπρόσωποι εκτός ακαδημαϊκής κοινότητας (μέχρι το 1/3 του συνόλου) ως πλήρη μέλη.

Η εθνική νομοθεσία ορίζει τις γενικές αρχές για την αναγνώριση ενός πτυχίου (διάρκεια, δομή, μαθησιακούς στόχους και δεξιότητες) ενώ τα πανεπιστήμια έχουν πλήρη αυτονομία στη ανάπτυξη και διαμόρφωση του περιεχομένου κάθε πτυχίου.

3.4 Συμπεράσματα

Οι σκανδιναβικές χώρες τα τελευταία χρόνια έχουν ενισχύσει σημαντικά την αυτονομία και αυτοδιοίκηση των πανεπιστημίων τους και έχουν αντικαταστήσει τις παλαιότερες

μορφές κρατικού διοικητικού και οικονομικού διαχειριστικού ελέγχου με νέες μορφές διαχείρισης (“governance”) των πανεπιστημίων τους.

Βασικά χαρακτηριστικά των νέων μορφών κρατικού ελέγχου και ρύθμισης των συστημάτων στις χώρες αυτές αποτελούν οι διαδικασίες εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης και η χρήση οικονομικών κινήτρων που στοχεύουν να επηρεάσουν τα ιδρύματα προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις και στόχους της κρατικής πολιτικής, με παράλληλο περιορισμό των γραφειοκρατικών προληπτικού χαρακτήρα κρατικών ελέγχων. Αυτές οι σχέσεις κρατών και πανεπιστημίων που βασίζονται στο αυξημένο βαθμό αυτονομίας των πανεπιστημίων, στοχεύουν στην βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής ανταποδοτικότητας των συστημάτων και στη βελτιωμένη ανταπόκριση τους στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς εργασίας και της οικονομίας.

Παράλληλα, η χρήση των επιδόσεων-αποτελεσμάτων των ιδρυμάτων σε συγκεκριμένους και προκαθορισμένους στόχους ως κριτηρίων για τις κατανομές των δημοσίων χρηματοδοτήσεων μεταξύ των ιδρυμάτων, μεταβάλλει τις σχέσεις των κρατών με κάθε ίδρυμα σε περισσότερο νομικές και διοικητικές. Έτσι, δεν ενισχύεται μόνο η διαφάνεια και η κοινωνική λογοδοσία, αλλά περιορίζεται η δυνατότητα ανάπτυξης «πελατειακού» χαρακτήρα σχέσεων, η ομοιομορφία και ο εξισωτισμός. Επίσης ενθαρρύνονται η άμιλλα, η διαφοροποίηση και η ποικιλία στο εσωτερικό των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης, προκειμένου αυτά να ανταποκριθούν αποτελεσματικότερα στους πολλαπλούς αναπτυξιακούς και κοινωνικούς ρόλους των σύγχρονων μαζικών συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης. Στις υπόλοιπες χώρες (Ιρλανδία, Πορτογαλία, Τουρκία και Ελλάδα) ο κρατικός έλεγχος των συστημάτων ασκείται με περισσότερο παραδοσιακές μορφές προληπτικού διοικητικού και οικονομικού ελέγχου, ενώ οι διαδικασίες χρηματοδότησης

δεν είναι συνδεδεμένες με συγκεκριμένες επιδόσεις και αποτελέσματα, ούτε με τις διαδικασίες αξιολόγησης.

4. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Εισαγωγή

4.1 Διεύρυνση της ανώτατης εκπαίδευσης

4.2 Συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

4.2.1 Συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και γνωστικά πεδία

4.2.2 Εξέλιξη εκπαιδευτικών δαπανών

4.2.3 Αναλογίες διδασκόντων διδασκομένων

Εισαγωγή

Την τελευταία δεκαπενταετία οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν υιοθετήσει πολιτικές «ανοίγματος» των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης και σημαντικής διεύρυνσης της συμμετοχής σ' αυτήν ευρύτερων ομάδων του πληθυσμού. Οι πολιτικές αυτές φαίνεται ότι συνδέονται με:

- το νέο διεθνή καταμερισμό της εργασίας που διαμορφώνεται στα πλαίσια της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και του εντεινόμενου διεθνούς ανταγωνισμού
- την συνειδητοποίηση του ρόλου της γνώσης και του ανθρώπινου δυναμικού στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη
- την αυξανόμενη κοινωνική ζήτηση για ανώτατες σπουδές.

Οι πολιτικές διεύρυνσης της ανώτατης εκπαίδευσης έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη δημόσια και ιδιωτική χρηματοδότηση της ανώτατης εκπαίδευσης, στη συνολική συμμετοχή και στα χαρακτηριστικά της και στις αναλογίες διδασκόντων-διδασκομένων στην ανώτατη εκπαίδευση των υπό εξέταση χωρών. Για το λόγο αυτό, η ενότητα αυτή εστιάζει στα αλληλοσυνδεόμενα αυτά ζητήματα στις υπό σύγκριση χώρες.

Συγκεκριμένα εξετάζει:

- το μέγεθος της διεύρυνσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης,
- τις δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες στην ανώτατη εκπαίδευση
- τη συνολική συμμετοχή στην ανώτατη εκπαίδευση
- τα χαρακτηριστικά της συμμετοχής ανά γνωστικό πεδίο
- τις αναλογίες διδασκόντων-διδασκομένων που έχουν διαμορφωθεί.

4.1 Διεύρυνση της ανώτατης εκπαίδευσης

Ο Πίνακας 7 δείχνει τη διεύρυνση της συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση την περίοδο 1995-2002 (1995=100) στις υπό εξέταση χώρες. Οι εγγραφές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση το 2002 παρουσιάζονται ως ποσοστό των εγγραφών του έτους 1995. Παρουσιάζονται επίσης οι αλλαγές στο σύνολο των εγγραφών την ίδια περίοδο που οφείλονται α) σε δημογραφικές μεταβολές και β) σε αλλαγές του αριθμού των εγγραφών. Τα ποσοστά των εγγραφών (“enrolment rate”) υπολογίζονται διαιρώντας τον αριθμό των φοιτητών μιας ηλικιακής ομάδας που είναι εγγεγραμμένος στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με τον αριθμό των ανθρώπων της ίδιας ηλικίας στο σύνολο του πληθυσμού.

Πίνακας 7

Διεύρυνση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης (ISCED 5 & 6)

Χώρα	Μεταβολές στα ποσοστά εγγραφών 1995-2002, (1995=100)		
	Σύνολο	Δημογραφικές Αλλαγές	Αλλαγές στις εγγραφές
Ελλάδα	189	105	180
Ιρλανδία	142	110	128
Πορτογαλία	133	95	140
Σουηδία	146	95	155
Τουρκία	163	115	142
Φιλανδία	125	100	126
ΗΠΑ	m	m	m
ΟΟΣΑ	145	96	143

Πηγή: ΟΟΣΑ

Παρατηρούμε ότι την περίοδο 1995-2002, τα ποσοστά εγγραφών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αυξήθηκαν σε όλες τις υπό εξέταση χώρες, με μεγαλύτερη αύξηση στην Ελλάδα και την Τουρκία. Παρατηρούμε επίσης ότι η διεύρυνση αυτή οφείλεται σε όλες τις περιπτώσεις κυρίως στις αντίστοιχες εκπαιδευτικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν και είναι λιγότερο αποτέλεσμα των δημογραφικών μεταβολών. Η μεγαλύτερη τέτοια

διεύρυνση που οφείλεται σε αύξηση των εγγραφών πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα (189), ενώ ακολούθησαν η Σουηδία (155), η Τουρκία (142) και η Πορτογαλία (140).

4.2 Συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Οι πολιτικές διεύρυνσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε συνδυασμό με τις δημογραφικές εξελίξεις επηρεάζουν τη συμμετοχή των αντίστοιχων ομάδων ηλικιών σ' αυτήν την εκπαιδευτική βαθμίδα. Τα ποσοστά όμως αυτά διαφέρουν σημαντικά για κάθε έτος ηλικίας στις υπό σύγκριση χώρες λόγω των σημαντικών διαφορών στις ηλικίες εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και την ανομοιογένεια που επικρατεί ως προς τις ηλικίες των φοιτητών. Γενικά, στις σκανδιναβικές χώρες η ηλικία εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση είναι μεγαλύτερη.

Ο Πίνακας 8 δείχνει τα ποσοστά εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση το έτος 2003. Τα ποσοστά εισαγωγής δείχνουν το ποσοστό μιας ηλικιακής ομάδας που εισάγεται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ανεξάρτητα από τις πληθυσμιακές διαφορές μεταξύ των χωρών και διαφορές ως προς την συνήθη ηλικία εισαγωγής. Το καθαρό ποσοστό εισαγωγής ("net entry rate") μιας ηλικιακής ομάδας υπολογίζεται διαιρώντας τον αριθμό των νεοεισερχόμενων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με τον συνολικό αριθμό του πληθυσμού της ίδιας ηλικίας (πολλαπλασιάζοντας με το 100). Το συνολικό ποσοστό εισαγωγής ("sum of net entry rates") υπολογίζεται με πρόσθεση των καθαρών ποσοστών εισαγωγής ("net entry rates") για κάθε ένα έτος ηλικίας. Έτσι, ο δείκτης αυτός δείχνει το ποσοστό των νέων που θα εισαχθούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Με την έννοια αυτή, τα ποσοστά αυτά αντανακλούν την προσβασιμότητα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και βασίζονται στα στοιχεία των

εισαγόμενων με βάση την ηλικία τους και το συνολικό πληθυσμό των αντίστοιχων ηλικιών. Ο Πίνακας 8 δείχνει σε ποσοστά και την ηλικία των εισαγόμενων δηλ. το 20%, 50% και 80% των νέων εισαγόμενων είναι μικρότερο από τις αναγραφόμενες ηλικίες.

Πίνακας 8

Ποσοστά εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και ηλικία εισαγωγής νέων εισακτέων, 2003
(Σύνολο καθαρών ποσοστών εισαγωγής για κάθε χρόνο ηλικίας, ανά φύλο και πρόγραμμα σπουδών).

Χώρα	ISCED 5-type B			ISCED 5-type A					
	% εισαγωγής			% εισαγωγής			Ηλικία εισαγωγής		
	Αρρ.	Θηλ.	Συν	Αρρ.	Θηλ.	Συν	20%	50%	80%
Ελλάδα	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>
Ιρλανδία	17	16	17	37	46	41	18,1	18,9	19,9
Πορτογαλία	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>
Σουηδία	7	6	7	64	97	80	20,4	22,9	<40
Τουρκία	30	18	24	26	20	23	18,5	19,9	23,4
Φιλανδία	-	-	-	66	81	73	19,8	21,3	26,1
ΗΠΑ	-	-	-	56	70	63	19,4	21,2	24,0
ΟΟΣΑ	14	17	16	47	57	53	19,2	20,8	24,9

(Τα στοιχεία για την Ιρλανδία περιλαμβάνουν μόνο τους φοιτητές πλήρους φοίτησης (full-time)

OECD, Education at a Glance, 2005

Παρατηρούμε ότι τα υψηλότερα ποσοστά εισαγωγής και επομένως το πιο προσβάσιμα συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι αυτά των σκανδιναβικών χωρών, της Φιλανδίας (73%) και ιδιαίτερα της Σουηδίας (80%). Αξίζει να προσεχθεί ότι το ποσοστό εισαγωγής των γυναικών στη Σουηδία που εισάγονται στα προγράμματα Τύπου-A (με 97%), αγγίζει το σύνολο των γυναικών της χώρας.

Στον ΟΟΣΑ δεν είναι διαθέσιμα τα αντίστοιχα στοιχεία για την Ελλάδα. Το ίδιο το Υπουργείο εκτιμά ότι 'στο σύνολο της Ανώτατης Εκπαίδευσης...το ποσοστό συμμετοχής των ηλικιών 18-21 ετών είναι 58%'⁵. Το ΥΠΕΠΘ εκτιμά επιπλέον ότι εξαιτίας της αρνητικής δημογραφικής τάσης 'η οποία προβλέπεται ότι θα συνεχιστεί

ακόμα και μετά το 2010, το προαναφερθέν ποσοστό συμμετοχής αναμένεται να σταθεροποιηθεί τα επόμενα χρόνια στο επίπεδο του 60%, το οποίο είναι και θα εξακολουθεί να είναι, από τα υψηλότερα στην Ευρώπη⁶.

Δύο ακόμα επισημάνσεις αξίζει να γίνουν εδώ. Στη εκτίμηση του ΥΠΕΠΘ⁷ για το ποσοστό συμμετοχής της ηλικιακής ομάδας στην ανώτατη εκπαίδευση δεν συμπεριλαμβάνονται οι φοιτητές που σπουδάζουν στα ιδιωτικά ιδρύματα που δεν αναγνωρίζονται από το ελληνικό κράτος. Επιπλέον, δεν συμπεριλαμβάνονται οι έλληνες φοιτητές που σπουδάζουν σε ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης άλλων χωρών (και που σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία του ΟΟΣΑ για το έτος 2003 ανέρχονται σε 46.918, βλέπε παρακάτω).

Αν συμπεριλάβουμε και τις δυο τελευταίες κατηγορίες φοιτητών, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι *το εκπαιδευτικό επίπεδο της νεώτερης γενιάς Ελλήνων και ο βαθμός προσβασιμότητας του συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι μεταξύ των υψηλότερων όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά σε ολόκληρο τον κόσμο.*

⁵ Βλέπε ΥΠΕΠΘ, Τα δεδομένα εκσυγχρονισμού του εκπαιδευτικού μας συστήματος, Αθήνα, 2002, σελ. 23.

⁶ Όπ. π. σελ. 33.

⁷ Όπως φαίνεται στον πίνακα με τίτλο «Εξέλιξη ποσοστού συμμετοχής ηλικιών 18-21 στην Ανώτατη Εκπαίδευση» που διατίθεται στην ιστοσελίδα του ΥΠΕΠΘ (www.ypepth.gr), η εκτίμηση του ποσοστού συμμετοχής (57,9%) από το ΥΠΕΠΘ βασίζεται σε 'θεωρητικό' αριθμό φοιτητών (για το έτος 2002) που ανέρχεται σε 324.000 και της αντίστοιχης ηλικιακής ομάδας στον πληθυσμό (560.000). Συγκεκριμένα σύμφωνα με το ΥΠΕΠΘ, «ο 'θεωρητικός' αυτός αριθμός των φοιτητών κάθε έτους έχει υπολογιστεί ως άθροισμα των αριθμών των εισακτέων του ίδιου έτους και των τριών προηγούμενων. Είναι δηλαδή εμφανώς μικρότερος από τον αριθμό των εγγεγραμμένων φοιτητών. Δεν αποκλίνει όμως σημαντικά από τον αριθμό των φοιτητών που φοιτούν στα κανονικά εξάμηνα σπουδών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΣΥΕ, ο αριθμός των φοιτητών αυτών κατά το τέλος του ακαδημαϊκού έτους 1997-1998 ανέρχονταν στους 187.000 περίπου, μέγεθος το οποίο βρίσκεται κοντά στον θεωρητικό αριθμό των 192.000 φοιτητών που έχει υπολογιστεί για το έτος 1997 βάσει του αριθμού των εισακτέων. Για τους λόγους αυτούς» καταλήγει το ΥΠΕΠΘ «ο θεωρητικός αριθμός φοιτητών» επιλέγεται ως μεθοδολογικό εργαλείο εργασίας και μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί ένα απολύτως αξιόπιστο και κυρίως συγκρίσιμο μέγεθος».

Η εξέλιξη αυτή είναι αποτέλεσμα του συνδυασμού των δημογραφικών εξελίξεων, των κρατικών πολιτικών διεύρυνσης ιδιαίτερα της τελευταίας δεκαετίας, και της αυξημένης κοινωνικής ζήτησης για ανοδική κοινωνική κινητικότητα των Ελλήνων.

Η παραπάνω εκτίμηση ενισχύεται και από τα στοιχεία του παρακάτω Πίνακα 9 που παρουσιάζει τον αριθμό των φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ως ποσοστό του συνόλου των μαθητών και φοιτητών.

Πίνακας 9
Φοιτητές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (ISCED-5 & 6) ως ποσοστό του συνόλου των μαθητών και φοιτητών, 2001/2002.

Ελλάδα	Ιρλανδία	Πορτογαλία	Σουηδία	Τουρκία	Φιλανδία	EU-25
25,0	17,7	18,0	15,7	-	21,5	15,6

EURYDICE, Key Data on Education in Europe, 2005

4.2.1 Συμμετοχή στην ανώτατη εκπαίδευση και γνωστικά πεδία

Παρά την σημαντική διεύρυνση των συστημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που έχει σημειωθεί την τελευταία περίοδο σημαντικές παραμένουν οι διαφορές μεταξύ των χωρών ως προς τις κατανομές των φοιτητών στα γνωστικά πεδία που σπουδάζουν. Ο παρακάτω Πίνακας 10 δείχνει τα ποσοστά των φοιτητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που σπουδάζουν στα γνωστικά πεδία των θετικών επιστημών, επιστημών μηχανικών και τεχνολογίας. Οι επιστήμες αυτές θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικές εξαιτίας της σπουδαιότητάς τους στην τεχνολογική έρευνα και καινοτομία που εντείνεται στο πλαίσιο του μεταβαλλόμενου διεθνούς καταμερισμού εργασίας και της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Θα πρέπει, βέβαια, να τονιστεί ότι οι σπουδές σε αυτά τα γνωστικά πεδία έχουν γενικά μεγαλύτερο κόστος κυρίως λόγω του εξοπλισμού και της υλικοτεχνικής υποδομής.

Πίνακας 10

Γνωστικά πεδία που σπουδάζουν οι φοιτητές (%) (θετικές επιστήμες, μαθηματικά, επιστήμες υπολογιστών, τεχνολογίας, μηχανολόγων και μηχανικών)

Ελλάδα	Ιρλανδία	Πορτογαλία	Σουηδία	Τουρκία	Φιλανδία	EU-25
29,8	34,4	28,9	28,8	-	37,2	26,0

EURYDICE, Key Data on Education in Europe, 2005

Παρατηρούμε ότι τα ποσοστά των Ελλήνων φοιτητών που σπουδάζουν αυτά τα γνωστικά πεδία (29,8%) είναι αρκετά υψηλότερα από τον μέσο όρο (26%) των 25 ευρωπαϊκών κρατών, και λίγο υψηλότερα από τα αντίστοιχα ποσοστά της Πορτογαλίας (28,9%) αλλά και της Σουηδίας (28,8%). Τα ποσοστά αυτά είναι όμως αρκετά χαμηλότερα από εκείνα της Φιλανδίας (37,2%) αλλά και της Ιρλανδίας (34,4%). Η Ελλάδα, λοιπόν, φαίνεται ότι υπερέχει άλλων χωρών ως προς αυτόν τον δείκτη.

Η αυξανόμενη σημασία της περαιτέρω ανάπτυξης των σπουδών αυτών και της αύξησης του αριθμού των φοιτητών αντανακλάται στις σχετικές πολιτικές των ευρωπαϊκών χωρών, όπως φαίνονται (Πίνακας 11) στον αυξανόμενο αριθμό των αποφοίτων την περίοδο 1998-2002. Οι ελληνικές αρχές δεν έχουν αποστείλει τα σχετικά στοιχεία στους διεθνείς οργανισμούς.

Πίνακας 11

Αλλαγές του αριθμού των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ISCED 5 & 6) των γνωστικών πεδίων 'θετικές επιστήμες, μαθηματικά, επιστήμες υπολογιστών, τεχνολογίας, μηχανολόγων και μηχανικών, ανά 1000 κατοίκους ηλικίας 20-29 την περίοδο 1998-2002

	Ελλάδα	Ιρλανδία	Πορτογαλία	Σουηδία	Τουρκία	Φιλανδία	EU-25
1998	-	22,4	5,1	7,9		15,9	9,2
1999	-	-	6,0	9,7		17,8	9,4
2000	-	23,2	6,2	11,6		16,0	10,2
2001	-	21,7	6,5	12,4		17,2	10,9
2002	-	20,5	7,4	13,3		-	-

EURYDICE, Key Data on Education in Europe, 2005

4.2.2 Εξέλιξη εκπαιδευτικών δαπανών

Η διεύρυνση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συνδέεται και με την εξέλιξη των εκπαιδευτικών δαπανών (δημόσιων και ιδιωτικών) για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Ο Πίνακας 12 δείχνει την εξέλιξη των εκπαιδευτικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ, την περίοδο 1995-2002 κατά την οποία σημειώθηκε σημαντική διεύρυνση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις υπό εξέταση χώρες. Στις δημόσιες δαπάνες περιλαμβάνονται και οι επιχορηγήσεις νοικοκυριών για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Τέτοιες δημόσιες δαπάνες δεν συμπεριλαμβάνονται για την Ελλάδα, την Πορτογαλία, και την Τουρκία. Στις δημόσιες δαπάνες περιλαμβάνονται και οι άμεσες εκπαιδευτικές δαπάνες διεθνών οργανισμών π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση. Στις ιδιωτικές δαπάνες περιλαμβάνονται αυτές που κατευθύνονται σε εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Πίνακας 12

Δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα ως ποσοστό του ΑΕΠ ανά επίπεδο εκπαίδευσης και πηγή χρηματοδότησης (1995-2002)

Χώρα	Αβάθμια, Ββάθμια και μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση				Τριτοβάθμια Εκπαίδευση			
	2002			1995	2002			1995
	Δημόσιες	Ιδιωτικές	Συν	Συν	Δημόσιες	Ιδιωτικές	Συν	Συν
Ελλάδα	2,5	0,2	2,7	2,3	1,2	n	1,2	0,8
Ιρλανδία	3,0	0,1	3,1	3,9	1,1	0,2	1,3	1,3
Πορτογαλία	4,2	n	4,2	3,8	0,9	0,1	1,0	0,9
Σουηδία	4,6	n	4,6	4,2	1,6	0,2	1,8	1,6
Τουρκία	2,3	0,3	2,6	1,7	1,0	0,1	1,2	0,7
Φιλανδία	3,8	n	3,9	4,0	1,7	n	1,8	1,9
ΗΠΑ	3,8	0,3	4,1	3,9	1,2	1,4	2,6	2,7
ΟΟΣΑ	3,6	0,3	3,8	-	1,1	0,3	1,4	-

Πηγή: ΟΟΣΑ

Παρατηρούμε ότι την υπό εξέταση περίοδο οι (δημόσιες και ιδιωτικές) δαπάνες (ως % του ΑΕΠ) για την τριτοβάθμια εκπαίδευση αυξήθηκαν στην Ελλάδα από 0,8%

σε 1,2%, την Σουηδία 1,6% σε 1,7%, την Τουρκία από 0,7% σε 1,2%, την Πορτογαλία από 0,9% σε 1.0%. Αντίθετα στη Φιλανδία μειώθηκε (ως ποσοστό του ΑΕΠ) από 1,9% σε 1,8% και στις ΗΠΑ από 2,7% σε 2,6%. Στην Ιρλανδία, το σύνολο των δαπανών (δημόσιων και ιδιωτικών) ως ποσοστού του ΑΕΠ παρέμεινε το ίδιο.

Ο Πίνακας 13 δείχνει τις δημόσιες εκπαιδευτικές δαπάνες ως ποσοστό του συνόλου των δημοσίων δαπανών ανά επίπεδο εκπαίδευσης το 2002. Παρατηρούμε ότι οι ετήσιες δημόσιες εκπαιδευτικές δαπάνες συνολικά και για την τριτοβάθμια εκπαίδευση ειδικότερα (ως ποσοστό του συνόλου των δημοσίων δαπανών) διαφέρει σημαντικά μεταξύ των χωρών και αντανακλά τη διαφορετική έμφαση που δίνουν οι κυβερνήσεις των χωρών στην εκπαίδευση. Στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό είναι το χαμηλότερο ενώ τα υψηλότερα παρατηρούνται στις ΗΠΑ (15.2%), τη Σουηδία (13,1%), και την Ιρλανδία (13%).

Πίνακας 13

Σύνολο δημοσίων εκπαιδευτικών δαπανών (2002). Άμεσες δημόσιες δαπάνες στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και δημόσιες επιχορηγήσεις (“subsidies”) στα νοικοκυριά (περιλαμβάνει και επιχορηγήσεις για έξοδα διαβίωσης π.χ. “maintanance grants”, και άλλα “private entities”) ως ποσοστό του ΑΕΠ και του συνόλου των δημοσίων δαπανών, ανά επίπεδο εκπαίδευσης.

Χώρα	Δημόσιες εκπαιδευτικές δαπάνες ως % του συνόλου των δημοσίων δαπανών			Δημόσιες εκπαιδευτικές δαπάνες ως % του ΑΕΠ		
	Αβάθμια, Ββάθμια & μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση	Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	Σύνολο εκπαίδευσης	Αβάθμια, Ββάθμια & μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση	Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	Σύνολο εκπαίδευσης
Ελλάδα	5,3	2,7	8,4	2,5	1,3	4,0
Ιρλανδία	9,2	3,6	13,0	3,1	1,2	4,4
Πορτογαλία	9,2	2,2	12,6	4,3	1,0	5,8
Σουηδία	8,5	3,7	13,1	5,0	2,2	7,6
Τουρκία	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	2,4	1,2	3,6
Φιλανδία	7,9	4,1	12,7	4,0	2,1	6,4
ΗΠΑ	10,3	3,8	15,2	3,8	1,4	5,6
ΟΟΣΑ	8,9	3,0	12,9	3,7	1,3	5,4

Πηγή: ΟΟΣΑ

Η εξέλιξη των εκπαιδευτικών δαπανών, σε συνδυασμό με τις πολιτικές διεύρυνσης των συστημάτων αντανάκλωνται και στην εξέλιξη των εκπαιδευτικών δαπανών ανά φοιτητή. Ο Πίνακας 14 συγκρίνει τις συνολικές δαπάνες (δημόσιες και ιδιωτικές) ανά φοιτητή μεταξύ 1995 και 2002, περίοδο κατά την οποία, όπως έχουμε δει παραπάνω, τα συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σημείωσαν σημαντική διεύρυνση, ενώ και οι δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες μεταβλήθηκαν.

Παρατηρούμε ότι την περίοδο 1995-2002 οι συνολικές δαπάνες ανά φοιτητή αυξήθηκαν στις περισσότερες περιπτώσεις με εξαίρεση τη Σουηδία, όπου η αύξηση του αριθμού των φοιτητών ήταν πολύ μεγαλύτερη από την αύξηση των δαπανών. Η μεγαλύτερη αύξηση των ανά φοιτητή δαπανών σημειώθηκε στην Τουρκία, ενώ η μικρότερη στην Πορτογαλία και την Φιλανδία.

Πίνακας 14

Μεταβολές στις δαπάνες (δημόσιες και ιδιωτικές) στα εκπαιδευτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανά φοιτητή, σε σχέση με διαφορετικούς παράγοντες, (1995-2002). Δείκτης μεταβολής μεταξύ 1995-2002, (Αποπληθωριστής ΑΕΠ 1995=100, 2002 σταθερές τιμές)

Χώρα	Μεταβολή δαπανών	Μεταβολή αριθμού φοιτητών	Μεταβολή δαπανών ανά φοιτητή
Ελλάδα	243	181	134
Ιρλανδία	169	131	129
Πορτογαλία	135	132	102
Σουηδία	115	135	85
Τουρκία	191	110	174
Φιλανδία	118	113	104
ΗΠΑ	m	m	m

Πηγή: ΟΟΣΑ, Education at a glance 2005.

Οι επιπτώσεις της εξέλιξης των εκπαιδευτικών δαπανών και των πολιτικών διεύρυνσης αντανάκλωνται στις ετήσιες ανά φοιτητή δαπάνες σε σχέση με το κατά

κεφαλήν ΑΕΠ το έτος 2002 (Πίνακας 15). Τα στοιχεία για την Πορτογαλία αφορούν το έτος 2001.

Πίνακας 15
Ετήσιες δαπάνες στα εκπαιδευτικά ιδρύματα ανά μαθητή/φοιτητή σε σχέση με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2002)

Χώρα	ΑΒαθμια	Ββάθμια	Γβάθμια εκπαίδευση (περιλαμβάνει δαπάνες για E&T)			Σύνολο Γβάθμιας (χωρίς δαπάνες για E&Tα)	Σύνολο από Αβάθμια μέχρι Γβάθμιας
			Σύνολο Γβάθμιας	Type-B	Type-A & διδασκαρικές σπουδές		
Ελλάδα	20	21	25	15	30	23	22
Ιρλανδία	13	18	30	-	-	24	18
Πορτογαλία	26	37	37	-	-	25	32
Σουηδία	25	26	56	-	-	28	30
Τουρκία	m	m	m	m	m	65	m
Φιλανδία	18	26	42	11	43	26	26
ΗΠΑ	22	25	57	-	-	51	31
ΟΟΣΑ	20	26	43	29	42	34	26

Πηγή: ΟΟΣΑ

Στο σύνολο των δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση (είτε περιλαμβάνονται και οι δαπάνες για E&T είτε όχι) σε σχέση με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ η Ελλάδα δαπανά τα λιγότερα ανά φοιτητή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο άλλο άκρο η ΗΠΑ και η Σουηδία δαπανούν τα περισσότερα ανά φοιτητή.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ιρλανδία σε σχέση με την Ελλάδα δαπανά περισσότερα (30 έναντι 25) στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά λιγότερα στο σύνολο της εκπαίδευσης (18 έναντι 22) γεγονός που αντανάκλα την αυξημένη έμφαση που δίνει η Ιρλανδία στην χρηματοδότηση της ανώτατης εκπαίδευσής της. Επιπλέον, όταν δεν συμπεριλαμβάνονται οι δαπάνες για Έρευνα & Τεχνολογία (E&T), η διαφορά μεταξύ Ελλάδας και Ιρλανδίας είναι πολύ μικρή (23 έναντι 24) γεγονός που αντανάκλα την ιδιαίτερη έμφαση που δίνει η Ιρλανδία έναντι της Ελλάδας στην ανάπτυξη της πανεπιστημιακής έρευνας και τεχνολογίας.

Η Πορτογαλία δαπανά πολύ περισσότερο από την Ελλάδα στο σύνολο των βαθμίδων της εκπαίδευσης (22 έναντι 32), λίγο περισσότερο (23 έναντι 25) στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (χωρίς δαπάνες για E&T), αλλά (όταν συμπεριλαμβάνονται οι δαπάνες για E&T) δαπανά πολύ περισσότερο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση από την Ελλάδα (25 έναντι 37). Η Σουηδία δαπανά περισσότερο από την Ελλάδα σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Η Φιλανδία δαπανά περισσότερα από την Ελλάδα σε όλες τις βαθμίδες με εξαίρεση την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

4.2.3 Αναλογίες διδασκόντων διδασκομένων

Οι πολιτικές ποσοτικής διεύρυνσης των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης που αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα την τελευταία περίοδο αλληλεπιδρούν όχι μόνο με τις δαπάνες αλλά και με τις αναλογίες διδασκόντων –φοιτητών που διαμορφώνουν. Θα πρέπει βέβαια να τονιστεί ότι οι αναλογίες αυτές αντανακλούν και τις διαφορετικές εκπαιδευτικές παραδόσεις που έχουν ιστορικά διαμορφωθεί στις ευρωπαϊκές χώρες. Είναι όμως σημαντικό να τονιστεί ότι οι σύνθετες γνωστικές, κριτικές, επικοινωνιακές δεξιότητες και στάσεις που απαιτείται να αναπτύξουν οι φοιτητές των σύγχρονων μαζικών εκπαιδευτικών συστημάτων δεν είναι εύκολο να αναπτυχθούν όταν οι αναλογίες διδασκόντων και φοιτητών είναι ιδιαίτερα μεγάλες.

Ο Πίνακας 16 παρουσιάζει τις αναλογίες διδακτικού προσωπικού και φοιτητών στην ανώτατη εκπαίδευση. Για τη συγκριτική εικόνα στο εσωτερικό των εκπαιδευτικών αλλά και τη σύγκρισή της με άλλες χώρες ο πίνακας παρουσιάζει τις αναλογίες και στις υπόλοιπες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Παρατηρούμε ότι στην Ελλάδα η αναλογία διδασκόντων διδασκομένων (1:8,6) στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσια, Λύκεια

και Τεχνική Εκπαίδευση) είναι με σημαντική διαφορά η μικρότερη μεταξύ των χωρών που εξετάζονται αλλά και πολύ μικρότερη από το σύνολο των χωρών του ΟΟΣΑ. Στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση (με 1:13,2 στην προσχολική εκπαίδευση και 1:12,1 στην δημοτική εκπαίδευση) η αναλογία αυτή, με εξαίρεση την Σουηδία, είναι μικρότερη από τις υπό εξέταση χώρες αλλά και το σύνολο των χωρών του ΟΟΣΑ. Αντίθετα, στο σύνολο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης η αντίστοιχη αναλογία στην Ελλάδα (1:29,6) είναι η μεγαλύτερη από όλες τις άλλες χώρες και διπλάσια από το σύνολο των χωρών του ΟΟΣΑ.

Πίνακας 16

Αναλογία διδασκόντων-διδασκόμενων ανά επίπεδο εκπαίδευσης, 2002

Χώρα	Αβάθμια		Ββάθμια			Τριτοβάθμια		
	Προσχολική	Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκεια	Συν	Type-B	Type-A	Συν
Ελλάδα	13,2	12,1	8,7	8,6	8,6	23,2	34,1	29,6
Ιρλανδία	15,0	18,7	-	-	13,7	14,5	15,2	15,0
Πορτογαλία	m	m	m	m	m	m	m	m
Σουηδία	10,8	12,3	12,1	14,1	13,1	-	-	9,0
Τουρκία	16,4	25,9		18	18	51,7	13,3	16,6
Φιλανδία	12,5	16,6	9,8	15,9	12,9	-	12,3	12,3
ΗΠΑ	15,5	15,5	15,5	15,6	15,5	-	-	15,2
ΟΟΣΑ	14,4	16,5	14,3	13,0	13,6	14,1	15,7	14,9

Πηγή: ΟΟΣΑ Education at a glance, 2005.

5. ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Εισαγωγή

5.1. Αλλοδαποί φοιτητές και φοιτητές στο εξωτερικό

5.1.2 Το Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας

5.2 Έλληνες φοιτητές στο εξωτερικό

5.2.1 Έλληνες φοιτητές στα βρετανικά πανεπιστήμια

5.2.2 Εξέλιξη των εγγραφών των Ελλήνων φοιτητών στα βρετανικά πανεπιστήμια

5.2.3 Τι σπουδάζουν οι Έλληνες φοιτητές στα βρετανικά πανεπιστήμια

Εισαγωγή

Οι εντεινόμενες διαδικασίες οικονομικής παγκοσμιοποίησης και η αύξηση των διεθνών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά και στην Ελλάδα έχουν θέσει το ζήτημα της διεθνούς κινητικότητας των φοιτητών σε ένα νέο πλαίσιο. Η ενότητα αυτή εξετάζει το βαθμό διεθνοποίησης των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης. Επιπλέον, κατά παράδοση μεγάλος αριθμός Ελλήνων επιλέγει να σπουδάξει σε πανεπιστήμια του εξωτερικού. Μια αναλυτικότερη εξέταση της κινητικότητας των Ελλήνων φοιτητών, επιτρέπει μια πληρέστερη εικόνα και του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

5.1. Αλλοδαποί φοιτητές και φοιτητές στο εξωτερικό

Η παρουσία αλλοδαπών φοιτητών στα εκπαιδευτικά συστήματα τριτοβάθμιας -και ιδιαίτερα πανεπιστημιακής- εκπαίδευσης δεν είναι νέο φαινόμενο. Παλαιότερα, η παρουσία αυτή ήταν αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας των ίδιων των φοιτητών ενώ η κυρίαρχη τάση ήταν η μετακίνηση φοιτητών από τις λιγότερο στις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες κυρίως της Ευρώπης και των ΗΠΑ.

Τις τελευταίες όμως δεκαετίες οι εκπαιδευτικές πολιτικές των χωρών και κυρίως η Ευρωπαϊκή Ένωση αποδίδουν αυξημένη σημασία στην εκπαιδευτική κινητικότητα των φοιτητών και στη διεθνοποίηση των ανώτερων σπουδών και των εκπαιδευτικών τους συστημάτων. Οι διαδικασίες ευρωπαϊκής ενοποίησης και παγκοσμιοποίησης και η αυξανόμενη διεθνοποίηση των αγορών εργασίας αυξάνουν τις ανάγκες σε ανθρώπινο

δυναμικό με πρόσθετες γνώσεις και δεξιότητες, όπως ξένες γλώσσες, διαπολιτισμική επικοινωνία, και θετικές στάσεις στην διεθνή κινητικότητα.

Πέρα από τα εκπαιδευτικά οφέλη, η προσέλκυση αλλοδαπών φοιτητών συνδέεται με οικονομικά οφέλη, για τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τις τοπικές και την εθνική οικονομία και την απασχόληση. Ο ρόλος της γνώσης και των υψηλών δεξιοτήτων στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη καθιστούν την προσέλκυση «μυαλών» ένα σημαντικό πεδίο του διεθνούς ανταγωνισμού.

Η προσέλκυση αλλοδαπών φοιτητών δεν αποτελεί μόνο τεκμήριο του διεθνούς κύρους των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και της θέσης τους στη διεθνή ιεραρχία αλλά συνδέεται και με ευρύτερα πολιτικά και πολιτισμικά εθνικά οφέλη, καθώς ενισχύει την αμοιβαία γνώση και κατανόηση των πολιτισμών και αυξάνει την πολιτισμική τους ισχύ και επιρροή.

Ο Πίνακας 17 δείχνει το βαθμό διεθνοποίησης των συστημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις υπό εξέταση χώρες και τη μεταβολή την περίοδο 1998-2003. Συγκεκριμένα παρουσιάζει τους αλλοδαπούς φοιτητές ως ποσοστό του συνόλου των φοιτητών στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τους φοιτητές στο εξωτερικό ως ποσοστό των φοιτητών στο εξωτερικό. (Τα στοιχεία για την Τουρκία δεν περιλαμβάνουν τους διδακτορικούς φοιτητές).

Παρατηρούμε ότι η Ελλάδα και η Ιρλανδία έχουν (το 2003) τα υψηλότερα ποσοστά φοιτητών στο εξωτερικό ενώ η ΗΠΑ το χαμηλότερο. Μεγάλες είναι και οι διαφορές μεταξύ των χωρών ως προς τη προσέλκυση αλλοδαπών φοιτητών με την Ελλάδα (με 2,2%) να υπερέρχει μόνο της Τουρκίας (0,8).

Πίνακας 17
Αλλοδαποί φοιτητές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (2003)

Χώρα	Αλλοδαποί φοιτητές από ολόκληρο τον κόσμο ως % του συνόλου των φοιτητών (αλλοδαπών & γηγενών)			Φοιτητές στο εξωτερικό ως % των φοιτητών στο εσωτερικό	Αριθμός αλλοδαπών φοιτητών
	2003	1998	Δείκτης μεταβολής 1998=100		
Ελλάδα	2,2	m	m	8,4	12456
Ιρλανδία	5,6	4,8	116	8,7	10201
Πορτογαλία	3,9	m	m	3,0	15483
Σουηδία	7,8	4,5	175	3,6	25523
Τουρκία	0,8	1,3	62	2,5	15719
Φιλανδία	2,5	1,7	146	3,5	7361
ΗΠΑ	3,5	3,2	109	0,2	586.316
ΟΟΣΑ	6,4	5,8		4,0	1.976.371

Πηγή: ΟΟΣΑ

Εξετάζοντας της μεταβολές στην προσέλκυση αλλοδαπών φοιτητών παρατηρούμε ότι σε όλες τις χώρες (με διαθέσιμα στοιχεία) παρατηρείται αύξηση των αλλοδαπών φοιτητών με τη μεγαλύτερη μεταβολή στη Σουηδία, την Φιλανδία και την Ιρλανδία. Για την καλύτερη αποτίμηση, σε απόλυτα μεγέθη, της αυξητικής αυτής ποσοστιαίας μεταβολής θα πρέπει να σημειωθεί ότι την ίδια περίοδο (1998-2003) σε όλες αυτές τις χώρες έχει σημειωθεί σημαντική αύξηση του συνολικού αριθμού των φοιτητών.

5.1.2 Το Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας

Το ελληνικό κράτος επέδειξε, πρόσφατα⁸, με έμπρακτο τρόπο το ενδιαφέρον του για την διεθνοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης με τη θεσμοθέτηση της λειτουργίας Διεθνούς Πανεπιστημίου στον ελληνικό χώρο με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκει να συμμετάσχει στη διεθνή αγορά υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης,

⁸ Η λειτουργία του διεθνούς πανεπιστημίου θεσμοθετήθηκε το 2005 με σχετικό νόμο. Οι διαδικασίες υλοποίησης του νόμου βρίσκονται σε αρχικό στάδιο.

μια αγορά που η οικονομική, πολιτική και πολιτισμική της σημασία συνεχώς διευρύνεται. Το Διεθνές πανεπιστήμιο στοχεύει στην προσέλκυση φοιτητών κυρίως

- από τις γειτονικές χώρες (Βαλκάνια, Παρευξείνιες χώρες, Αραβικές χώρες, χώρες Νοτιανατολικής Μεσογείου)
- και της ελληνικής ομογένειας από τη Δυτική Ευρώπη και την Αμερική

Το Διεθνές πανεπιστήμιο είναι αυτοδιοικούμενο κατά τα πρότυπα των άλλων κρατικών πανεπιστημίων της χώρας και προβλέπεται ότι θα προσφέρει εκπαίδευση και στα τρία επίπεδα, προπτυχιακή, μεταπτυχιακή, διδακτορικό. Θα έχει καταρχήν τρεις σχολές:

- Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών
- Σχολή Οικονομίας και Διοίκησης
- Σχολή Επιστημών Τεχνολογίας

Η γλώσσα διδασκαλίας θα είναι η Αγγλική, ενώ οι αλλοδαποί φοιτητές θα καταβάλλουν δίδακτρα που θα καλύπτουν μέρος των δαπανών λειτουργίας. Ο αριθμός των φοιτητών που θα εισάγονται θα καθορίζεται από το κράτος μετά από πρόταση του πανεπιστημίου. Η επιλογή των φοιτητών θα γίνεται από το πανεπιστήμιο στο πλαίσιο των κριτηρίων που διαμορφώνει το κράτος.

Από τις σημαντικότερες κριτικές που έχουν διατυπωθεί για τη λειτουργία και τη φυσιογνωμία του Διεθνούς πανεπιστημίου αποτελεί η άποψη ότι αναμένεται να λειτουργήσει ως θύλακας με στεγανά στο πλαίσιο της ελληνικού συστήματος ενώ δύσκολα θα καταφέρει να μεταδώσει τον διεθνή του χαρακτήρα στα υπόλοιπα ιδρύματα. Επιπλέον, η χρήση της αγγλικής γλώσσας στη διδασκαλία μπορεί να διευκολύνει τη προσέλκυση αλλοδαπών φοιτητών, αλλά ως νέο ίδρυμα δεν θα μπορέσει άμεσα να βασιστεί στο διεθνές του κύρος, τουλάχιστον για τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του.

5.2 Έλληνες φοιτητές στο εξωτερικό

Η Ελλάδα έχει ιστορικά σημαντικό αριθμό φοιτητών σε πανεπιστήμια άλλων χωρών. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες όμως έχει μεταβληθεί σημαντικά η σειρά προτεραιότητας των χωρών προορισμού μεταξύ των Ελλήνων φοιτητών που σπουδάζουν στο εξωτερικό. Η σημαντικότερη μεταβολή την περίοδο 1980-2000 αποτελεί η μεγάλη στροφή των Ελλήνων από την Ιταλία στα πανεπιστήμια της Βρετανίας⁹. Ο Πίνακας 18 δείχνει τις χώρες προορισμού των Ελλήνων φοιτητών που σπουδάζουν στο εξωτερικό τα έτη 2001 και 2003.

Πίνακας 18
Χώρες προορισμού των Ελλήνων φοιτητών στο εξωτερικό, 2001& 2003

Χώρα προορισμού	2003		2001
	N	%	N
Βρετανία	22485	47,92	28640
Ιταλία	7979	17,00	8874
Γερμανία	7798	16,62	8017
Γαλλία	2444	5,20	2566
ΗΠΑ	2341	4,98	2401
Τουρκία	1212	2,58	1304
Βέλγιο	516	1,09	616
Ισπανία	401	0,85	340
Σουηδία	269	0,57	242
Αυστρία	238	0,50	310
Ουγγαρία	207	0,44	457
Τσεχία	193	0,41	426
Ολλανδία	151	0,32	117
Σλοβακία	119	0,25	262
Αυστραλία	72	0,15	63
Ιρλανδία	49	0,10	43
Δανία	40	0,08	22
Φιλανδία	39	0,08	33
Πολωνία	25	0,05	43
Ιαπωνία	18	0,03	21
Πορτογαλία	21	0,04	-
Νορβηγία	15	0,03	14
Ισλανδία	3	0,0	-
Κορέα	2	0,0	1
Νέα Ζηλανδία	1	0,0	-
Σύνολο ΟΟΣΑ	46880	99,9	55074
Σύνολο εκτός ΟΟΣΑ	11	0,01	2
Σύνολο	46919		55076

Δεν περιλαμβάνονται στοιχεία για Βουλγαρία, Ρουμανία, Σερβία-Μαυροβούνιο κ.ά.

Πηγή: ΟΟΣΑ

⁹ Για περισσότερα βλέπε Dimitropoulos, 2004.

Στα στοιχεία αυτά δεν συμπεριλαμβάνονται Έλληνες φοιτητές που σπουδάζουν σε χώρες που είτε δεν είναι μέλη του ΟΟΣΑ είτε δεν αποστέλλουν τέτοια στοιχεία στον ΟΟΣΑ, όπως η Βουλγαρία, η Σερβία- Μαυροβούνιο, η Ρουμανία κ.ά.. Στις χώρες εκτός ΟΟΣΑ με Έλληνες φοιτητές (το 2003) που αναφέρονται στον πίνακα περιλαμβάνονται η Ινδία (4 Έλληνες), Ιορδανία (5), Μαλαισία (1), και Φιλιππίνες (1).

Από το σύνολο των 46.919 Ελλήνων φοιτητών που σπούδαζαν το 2003 στο εξωτερικό σχεδόν οι μισοί (47,9%) είχαν επιλέξει τη Βρετανία ως χώρα προορισμού για τις σπουδές τους. Άλλες σημαντικές χώρες προορισμού ήταν η Ιταλία (17%), η Γερμανία (16,6%), η Γαλλία (5,2%) και η ΗΠΑ με (4,5%). Ένας αξιοπρόσεκτος αριθμός ελλήνων πολιτών (κυρίως της μουσουλμανικής μειονότητας) έχει επιλέξει την Τουρκία ως χώρα προορισμού.

Συγκρίνοντας τους αριθμούς των Ελλήνων που σπουδάζουν σε άλλες χώρες το 2003 με εκείνους του 2001 παρατηρούμε σημαντικές μεταβολές παρά τη μικρή χρονική διαφορά. Οι σημαντικότερες διαφορές είναι οι εξής:

- Ο συνολικός αριθμός των Ελλήνων που σπουδάζουν στο εξωτερικό, μεταξύ 2001 και 2003, μειώθηκε από 55.0076 σε 46.919 (κατά 8.000 περίπου)
- Οι φοιτητές που σπουδάζουν στη Βρετανία μειώθηκαν από 28.640 σε 22.485 (περισσότερο από 6.000)
- Μειώθηκαν επίσης οι φοιτητές που σπουδάζουν στην Ιταλία (από 8.874 σε 7.979) την Γερμανία (από 8.017 σε 7.798), τη Γαλλία (από 2.566 σε 2.444), τις ΗΠΑ (από 2.401 σε 2.341) και στις άλλες χώρες.

Οι σημαντικότεροι λόγοι που εξηγούν την εξέλιξη αυτή αφορούν στη δημογραφική εξέλιξη στην Ελλάδα αλλά και στην πολιτική μεγάλης διεύρυνσης της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης που σημειώθηκε την ίδια περίοδο και είχε ως αποτέλεσμα την

σημαντική μείωση της αναντιστοιχίας μεταξύ προσφοράς και ζήτησης για ανώτατες σπουδές στο εσωτερικό της χώρας.

5.2.1 Έλληνες φοιτητές στα βρετανικά πανεπιστήμια

Η σημαντική θέση της Βρετανίας στις προτιμήσεις των Ελλήνων φοιτητών αξίζει αναλυτικότερης εξέτασης. Ο Πίνακας 19 που ακολουθεί παρουσιάζει τον αριθμό των Ελλήνων φοιτητών που αιτήθηκαν την εισαγωγή τους για προπτυχιακές σπουδές στα βρετανικά πανεπιστήμια και την εξέλιξή τους από το 1994 μέχρι και το 2005, καθώς και τον αριθμό εκείνων που έγιναν αποδεκτοί για εγγραφή¹⁰. Τα στοιχεία αυτά αφορούν μόνο τις αιτήσεις για πρώτο πτυχίο και όχι όσους επιδίωξαν να σπουδάσουν σε μεταπτυχιακό επίπεδο¹¹.

Πίνακας 19

Έλληνες που έκαναν αίτηση για προπτυχιακές σπουδές σε βρετανικά πανεπιστήμια, 1994-2005

Έτος	Αιτήσεις	Αποδεκτές αιτήσεις
1994	3519	1292
1999	6821	5046
2000	5430	4005
2001	3777	2721
2002	2829	2081
2003	2332	1690
2004	2249	1552
2005	2240	1499

Πηγή: Universities and Colleges Admissions System

¹⁰ Ο αριθμός εκείνων που έγιναν αποδεκτοί αν και προσεγγίζει τον αριθμό εκείνων που τελικά εγγράφηκαν στα βρετανικά πανεπιστήμια, δεν συμπίπτει απαραίτητα με τον αριθμό των εγγεγραμμένων φοιτητών.

¹¹ Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τις αιτήσεις των μεταπτυχιακών φοιτητών καθώς αυτές κατευθύνονται σε κάθε πανεπιστήμιο χωριστά.

Παρατηρούμε ότι η εξέλιξη του αριθμού των Ελλήνων που επεδίωξαν την τελευταία δεκαετία να εισαχθούν για προπτυχιακές σπουδές στα βρετανικά πανεπιστήμια διακρίνεται σε δυο περιόδους.

Στην πρώτη περίοδο (1994-1999) ο αριθμός αυτός αυξάνεται και κορυφώνεται προς το τέλος της δεκαετίας του 1990 ενώ έπειτα σημειώνει σταδιακή αλλά σημαντική κάμψη. Με παρόμοιο τρόπο εξελίσσεται και ο αριθμός εκείνων που εξασφάλισαν την αποδοχή τους από τα βρετανικά ιδρύματα.

Μια καλύτερη εικόνα της ζήτησης των Ελλήνων φοιτητών μπορεί να διαμορφωθεί όταν εξεταστεί η ζήτηση αυτή για προπτυχιακές σπουδές ανά γνωστικό αντικείμενο. Ο Πίνακας 20 παρουσιάζει τις αιτήσεις Ελλήνων υποψηφίων ανά γνωστικό αντικείμενο το 2004. Οι αριθμοί που παρουσιάζονται αφορούν τους αριθμούς των αιτήσεων και όχι των αιτούντων. Οι αριθμοί των αιτήσεων είναι πολύ μεγαλύτεροι από τον αριθμό των αιτούντων, καθώς κάθε υποψήφιος μπορεί να κάνει μέχρι έξι αιτήσεις με εξαίρεση τους υποψηφίους για τις ιατρικές σχολές οι οποίοι μπορούν να αιτηθούν μέχρι 4. Επιπλέον, πέρα από τις αιτήσεις ο πίνακας δείχνει και τον αριθμό εκείνων που η αίτηση έγινε αποδεκτή.

Παρατηρούμε ότι στο σύνολο των 9.347 αιτήσεων που υπέβαλλαν οι Έλληνες υποψήφιοι τα πιο συχνά γνωστικά αντικείμενα που αιτήθηκαν ήταν οι σπουδές μηχανικών (1.444), οι σπουδές επιχειρήσεων και διοίκησης (1.322), οι δημιουργικές τέχνες και σχέδιο (915) και οι σπουδές βιολογίας (873). Σημαντική θέση στις προτιμήσεις των Ελλήνων υποψηφίων κατέχουν επίσης οι επιστήμες υπολογιστών (718), οι ιατρικές και παραϊατρικές σπουδές (359 και 537 αντίστοιχα), οι κοινωνικές σπουδές (667) και η αρχιτεκτονική (521).

Πίνακας 20

Έλληνες υποψήφιοι για εισαγωγή στα πανεπιστήμια της Μ. Βρετανίας ανά γνωστικό πεδίο
(αιτήσεις και αποδεκτές αιτήσεις), 2004

Γνωστικό πεδίο	Αιτήσεις			Αποδεκτές αιτήσεις		
	First Degree	Higher National Diploma	Σύν.	First Degree	Higher National Diploma	Σύν.
Ιατρική & Οδοντιατρική	359	0	359	20	0	20
Παραϊατρικά	530	7	537	68	1	69
Βιολογία	871	2	873	131	1	132
Κτηνιατρική & Αγροτικές σπουδές	37	5	42	6	1	7
Φυσικές Επιστήμες	129	0	129	24	0	24
Μαθηματικά και επιστήμες υπολογιστών	702	16	718	137	5	142
Μηχανικοί (Engineering)	1431	13	1444	344	1	345
Τεχνολογία	82	2	84	15	1	16
Αρχιτεκτονική, Πολεοδομία, Οικοδομική	521	0	521	97	0	97
Κοινωνικές Σπουδές	666	1	667	95	0	95
Νομική	411	0	411	56	1	57
Σπουδές Επιχειρήσεων και Διοίκησης	1302	20	1322	185	8	193
Επικοινωνία και Τεκμηρίωση	163	2	165	25	0	25
Γλωσσολογία, Κλασικές Σπουδές κ.α.	120	0	120	26	0	26
Ευρωπαϊκές και μη ευρωπαϊκές γλώσσες κ.α.	64	0	64	10	0	10
Ιστορία και Φιλοσοφικές Σπουδές	100	0	100	8	0	8
Δημιουργικές Τέχνες & Σχέδιο (Design)	891	24	915	129	4	133
Εκπαίδευση	31	0	31	7	0	7
Συνδυασμός κοινωνικών επιστημών	149	0	149	22	0	22
Συνδυασμός θετικών επιστημών	110	2	112	19	0	19
Συνδυασμός τεχνών (arts)	110	1	111	18	0	18
Γενικά και Συνδυασμοί τεχνών, κοινωνικών & θετικών επιστημών	471	2	473	87	0	87
Σύνολο	9250	97	9347	1529	23	1552

Πηγή: Universities and Colleges Admissions System, 2004

5.2.3 Εξέλιξη των εγγραφών των Ελλήνων φοιτητών στα βρετανικά πανεπιστήμια

Ο Πίνακας 21 παρουσιάζει τον αριθμό των εγγεγραμμένων Ελλήνων φοιτητών στα βρετανικά πανεπιστήμια και την εξέλιξή τους μεταξύ 1998/9 και 2004/5. Παρουσιάζει επίσης άλλα βασικά χαρακτηριστικά τους όπως φύλο, επίπεδο σπουδών, και γνωστικό πεδίο. Στα στοιχεία για το 1998/9 δεν περιλαμβάνονται όσοι φοιτητές είναι εγγεγραμμένοι ως “part-time”. Στα στοιχεία για το 2004/5 ο συνολικός αριθμός όσων ήταν εγγεγραμμένοι ως “part-time” ήταν 5.229 φοιτητές που αντιστοιχεί στο 26% του συνολικού αριθμού των εγγεγραμμένων (περίπου δηλ. 1 στους τέσσερις).

Επιπλέον, τα στοιχεία της βρετανικής στατιστικής υπηρεσίας για την ανώτατη εκπαίδευση¹² για το έτος 2004/5 δεν διακρίνουν τους μεταπτυχιακούς φοιτητές σε διδακτορικούς ή απλούς μεταπτυχιακούς (δηλ. Master's), σε αντίθεση με τα στοιχεία για το έτος 1998/99.

Πίνακας 21
Έλληνες φοιτητές εγγεγραμμένοι στα πανεπιστήμια της Βρετανίας, 1998/9 & 2004/5

Επίπεδο σπουδών	Φύλο	1998/99	2004/5	Μεταβολή (%) 1998/9-2004/5
Μεταπτυχιακοί (διδακτορικοί)	Συν	2203		
	Θηλ.	937		
	Αρρ.	1266		
Μεταπτυχιακοί (Master's κ.α.)	Συν.	5790		
	Θηλ.	2378		
	Αρρ.	3412		
Μεταπτυχιακοί (Σύνολο)	Συν.	7993	12732	+59%
	Θηλ.	3315	5439	+64%
	Αρρ.	4678	7293	+56%
Προπτυχιακοί	Συν	16484	6322	-62%
	Θηλ.	6223	2234	-64%
	Αρρ.	10261	4088	-60%
Άλλοι προπτυχιακοί	Συν.	1125	631	44%
	Θηλ.	489	291	40%
	Αρρ.	636	340	46%
Συν.	Θηλ	10027	7964	20%
	Αρρ	15575	11721	25%
	Συν.	25602	19685	23%

Πηγή: HESA, 1998/99 & 2004/2005

Παρατηρούμε σημαντικές μεταβολές στους φοιτητές που ήταν εγγεγραμμένοι στα βρετανικά πανεπιστήμια μεταξύ των δύο περιόδων, με σημαντικότερες τις εξής:

- Ο συνολικός αριθμός των Ελλήνων εγγεγραμμένων φοιτητών στα βρετανικά πανεπιστήμια μεταξύ 1998/99 και 2004/5 έχει μειωθεί από 25.602 σε 19.685, δηλ. μείωση κατά 23%. Αν συνυπολογίσουμε ότι στα στοιχεία δεν συμπεριλαμβάνονται οι «part-time» φοιτητές, τότε η μείωση των εγγεγραμμένων φοιτητών το 2004/5

¹² Higher Education Statistical Agency.

είναι πολύ μεγαλύτερη και εκτιμάται ότι υπερβαίνει το ένα τρίτο των εγγεγραμμένων το 1998/9.

- Παρά τη σημαντική μείωση του συνολικού αριθμού των Ελλήνων φοιτητών ο αριθμός των εγγεγραμμένων σε μεταπτυχιακό επίπεδο στα βρετανικά πανεπιστήμια έχει σημειώσει σημαντική αύξηση από 7.993 σε 12.732, αύξηση 37%. Αν όμως υπολογίσουμε τους “part-time” η πραγματική αύξηση είναι μικρότερη αλλά σε κάθε περίπτωση σημαντική.

Η αύξηση αριθμού των ελλήνων μεταπτυχιακών φοιτητών στα βρετανικά πανεπιστήμια συνδέεται με τη σημαντική διεύρυνση των προπτυχιακών αλλά και των μεταπτυχιακών σπουδών στην Ελλάδα την τελευταία κυρίως δεκαετία καθώς, με τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας αλλά και με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των σπουδών στα βρετανικά πανεπιστήμια. Στο συγκριτικά αυτά πλεονεκτήματα θα πρέπει να συμπεριληφθούν το διεθνές κύρος (ιδιαίτερα ορισμένων από τα βρετανικά πανεπιστήμια) αλλά και η απόκτηση πρόσθετων διαπολιτισμικών γνώσεων και δεξιοτήτων, και κυρίως η αυξημένη σημασία της αγγλικής γλώσσας στη σύγχρονη διεθνή επικοινωνία, στις αγορές εργασίας αλλά και στην διεθνή επιστημονική παραγωγή και τεχνολογική εξέλιξη.

Συμπερασματικά, παρατηρούμε ότι τα τελευταία χρόνια ο συνολικός αριθμός των Ελλήνων που σπουδάζουν στο εξωτερικό σημειώνει σημαντική μείωση. Η μείωση αυτή αφορά μόνο τον αριθμό των προπτυχιακών φοιτητών. Αντίθετα ο αριθμός των Ελλήνων που σπουδάζουν στο εξωτερικό σε μεταπτυχιακό επίπεδο φαίνεται να αυξάνεται. Η περίπτωση των Ελλήνων φοιτητών στη Βρετανία δείχνει ότι η αύξηση των μεταπτυχιακών φοιτητών είναι μάλλον ραγδαία.

5.2.3 Τι σπουδάζουν οι Έλληνες φοιτητές στα βρετανικά πανεπιστήμια

Ο Πίνακας 22 παρουσιάζει τα γνωστικά πεδία που σπουδάζουν οι εγγεγραμμένοι Έλληνες φοιτητές στη Βρετανία, το 2004/5. Τα πιο συχνά γνωστικά αντικείμενα που σπουδάζουν οι φοιτητές (όλων των επιπέδων) είναι: σπουδές επιχειρήσεων και διοίκησης, τεχνολογικές σπουδές, σπουδές μηχανικών, κοινωνικές σπουδές, βιολογία, δημιουργικές τέχνες και σχέδιο, και γλώσσες. Οι φοιτήτριες σπουδάζουν περισσότερο συχνά από τους φοιτητές ορισμένα γνωστικά αντικείμενα και όπως βιολογία, γλώσσες, παραϊατρικές σπουδές, γλώσσες, εκπαίδευση, ιστορία κ.α.

Πίνακας 22

Εγγεγραμμένοι έλληνες φοιτητές στα βρετανικά πανεπιστήμια, ανά φύλο, 2004/2005

Γνωστικό πεδίο	Θηλ.	Αρρ.	Συν.
Ιατρική & Οδοντιατρική	249	185	434
Παραϊατρικά	409	268	677
Βιολογία	818	452	1271
Κτηνιατρική & Αγροτικές σπουδές	6	6	12
Φυσικές Επιστήμες	76	113	189
Μαθηματικά και επιστήμες υπολογιστών	97	221	319
Μηχανική (Engineering)	291	1557	1848
Τεχνολογία	507	3322	3829
Αρχιτεκτονική, Πολεοδομία, Οικοδομική	404	415	820
Κοινωνικές Σπουδές	661	911	1573
Νομική	362	317	680
Σπουδές Επιχειρήσεων και Διοίκησης	1591	2347	3938
Επικοινωνία και Τεκμηρίωση	247	145	393
Ευρωπαϊκές και μη ευρωπαϊκές γλώσσες κ.α.	712	324	1036
Ιστορία και Φιλοσοφικές Σπουδές	237	143	381
Δημιουργικές Τέχνες & Σχέδιο (Design)	582	472	1055
Εκπαίδευση	463	187	650
Συνδυασμός αντικειμένων	46	45	91

Πηγή: Higher Education Statistical Agency

6. Έρευνα και ανώτατη εκπαίδευση

Τα συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης δεν επιτελούν μόνο εκπαιδευτικές λειτουργίες. Η έρευνα και η παραγωγή νέας γνώσης αποτελεί τη δεύτερη μεγάλη κοινωνική αποστολή τους. Η σύγχρονη οικονομική θεωρία, πέρα από την ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού, τονίζει ιδιαίτερα -και ίσως ακόμη περισσότερο- το ρόλο και τη σπουδαιότητα της έρευνας, της παραγωγής νέας γνώσης, και της καινοτομίας όχι μόνο στον τομέα της τεχνολογίας, αλλά ευρύτερα της κοινωνικής οργάνωσης.

Παράλληλα, οι διαδικασίες οικονομικής παγκοσμιοποίησης εντείνουν τον παγκόσμιο ανταγωνισμό. Στο πλαίσιο του νέου διεθνούς καταμερισμού της εργασίας που διαμορφώνεται οι αναπτυγμένες χώρες για να διατηρήσουν και να αναπτύξουν περαιτέρω τη διεθνή τους ανταγωνιστικότητα και τα επίπεδα οικονομικής και κοινωνικής του ανάπτυξης, θα πρέπει να ενισχύσουν τα συστήματα παραγωγής νέας γνώσης και καινοτομίας.

Οι δομές των εθνικών συστημάτων παραγωγής γνώσης και καινοτομίας διαφέρουν μεταξύ των χωρών. Μεταξύ των σημαντικότερων διαφορών αποτελεί η θέση των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στο συνολικό σύστημα έρευνας και καινοτομίας κάθε χώρας σε σχέση με άλλους φορείς έρευνας δημόσιους και ιδιωτικούς. Σε κάθε όμως περίπτωση τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης και κυρίως τα πανεπιστήμια αποτελούν σημαντικό τμήμα των συστημάτων καινοτομίας. Η ενότητα αυτή εξετάζει βασικά χαρακτηριστικά των συστημάτων καινοτομίας των υπό εξέταση χωρών.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 23 υπάρχουν πολύ σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών ως προς το σύνολο των δαπανών τους για ερευνητικές δραστηριότητες. Οι

διαφορές αυτές αντανακλούν τις πολιτικές τους επιλογές και την έμπρακτη σημασία που αποδίδουν στην επένδυση στην γνώση και την καινοτομία.

Η Σουηδία δαπανά το υψηλότερο ποσοστό του ΑΕΠ της στην E&T (4,27%), ενώ η Φιλανδία ακολουθεί με 3,51%. Οι δύο σκανδιναβικές χώρες δαπανούν περισσότερα από τις ΗΠΑ, ενώ η Σουηδία δαπανά τα διπλάσια από το μέσο ευρωπαϊκό όρο των 25 αλλά και των 15 χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι αντίστοιχες δαπάνες στην Ελλάδα δεν είναι μόνο οι χαμηλότερες μεταξύ των υπό εξέταση χωρών, αλλά είναι και λιγότερες από τις μισές του μέσου ευρωπαϊκού όρου.

Πίνακας 23
Δαπάνες για E&T, 2002

Χώρα	Δημόσιες & ιδιωτικές (% του ΑΕΠ)	Ιδιωτικές δαπάνες ως % του συνόλου	Δαπάνες για E&T στην ανώτατη εκπαίδευση ως % του συνόλου	Ερευνητικό προσωπικό ως % του συνόλου των απασχολούμενων
Ελλάδα	0,64	29,7	45,5	1.45
Ιρλανδία	1,12	67,2	24	0.98
Πορτογαλία	0,79	31,5	40.1	0.77
Σουηδία	4,27	71,9	20	2.56
Τουρκία	-	-	-	
Φιλανδία	3,51	69,5	20	3.04
ΗΠΑ	2,76	64,4	16,7	
EU-25	1,93	55,4	22	1.44
EU-15	1,99	56,0	22	1.54

Πηγή: EUROSTAT

Σημαντικές είναι επίσης οι διαφορές ως προς την συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στις συνολικές δαπάνες για έρευνα. Στην Σουηδία, την Φιλανδία αλλά και την Ιρλανδία η ιδιωτική συμμετοχή υπερβαίνει τα δύο τρίτα των συνολικών δαπανών. Οι ιδιωτικές δαπάνες στις χώρες αυτές είναι αναλογικά υψηλότερες και από τις ΗΠΑ. Αντίθετα στην

Πορτογαλία και την Ελλάδα, με τις χαμηλότερες συνολικές δαπάνες για E&T, η ιδιωτική συμμετοχή αποτελεί λιγότερο από το ένα τρίτο του συνόλου.

Η θέση των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης στο συνολικό σύστημα E&T των χωρών αντανακλάται και στις συνολικές δαπάνες (δημόσιες και ιδιωτικές) που κατευθύνονται στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Οι δύο χώρες με τις χαμηλότερες δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες στην έρευνα (Πορτογαλία και Ελλάδα) κατευθύνουν αναλογικά τις υψηλότερες δαπάνες στα εκπαιδευτικά τους ιδρύματα (με 40.1% και 45.5% του συνόλου αντίστοιχα). Αντίθετα η θέση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στις υπόλοιπες χώρες είναι πολύ χαμηλότερη και ιδιαίτερα στις ΗΠΑ.

Οι διαφορές αυτές αντανακλώνται και στο συνολικό αριθμό του ερευνητικού προσωπικού στο σύνολο των απασχολουμένων στις χώρες αυτές. Η Φιλανδία (3,04%) και η Σουηδία (2,56) υπερέρχουν σημαντικά στο μέγεθος του ερευνητικού τους δυναμικού. Η Ελλάδα (με 1.45%) παρά τις χαμηλές συνολικές ερευνητικές της δαπάνες έχει περισσότερους ερευνητές από την Πορτογαλία (0.77%) και την Ιρλανδία (0.77%) στο σύνολο των απασχολουμένων. Η αναλογία του ελληνικού ερευνητικού δυναμικού υπερέρχει ελάχιστα του μέσου όρου των 25 ευρωπαϊκών κρατών αλλά υπολείπεται του μέσου όρου των 15 ευρωπαϊκών κρατών.

Συνοπτικά, παρά τη σημασία της έρευνας για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και την έμφαση που δίνεται διεθνώς στην ανάπτυξη της καινοτομίας, οι δαπάνες για έρευνα στην Ελλάδα είναι χαμηλότερες όχι μόνο από τις σκανδιναβικές χώρες αλλά και από περισσότερο συγκρίσιμες χώρες, όπως την Ιρλανδία και την Πορτογαλία. Ακόμα χαμηλότερες στην Ελλάδα είναι η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στη χρηματοδότηση της έρευνας. Στο περιορισμένο ελληνικό σύστημα έρευνας και καινοτομίας τα ελληνικά πανεπιστήμια κατέχουν κυρίαρχη θέση έναντι των δημόσιων

ερευνητικών κέντρων και των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Παρόλα αυτά, ο συνολικός αριθμός των ερευνητών στην Ελλάδα είναι αναλογικά μεγαλύτερος από την Πορτογαλία και την Ιρλανδία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η μελέτη αυτή είχε ως στόχο να εξετάσει ορισμένα χαρακτηριστικά των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης σε επιλεγμένες χώρες. Ο σκοπός της μελέτης ήταν μέσα από τη συγκριτική θεώρηση να συμβάλει στην καλύτερη αξιολόγηση της ελληνικής πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, και την κατανόηση των συνθηκών και παραγόντων που διαμορφώνουν το πλαίσιο της λειτουργίας της. Επιπλέον, η συγκριτική αυτή εξέταση στοχεύει να διαπιστώσει και να διερευνήσει βέλτιστες πρακτικές σε άλλες χώρες, με σκοπό την άντληση ιδεών και για την ελληνική εκπαιδευτική πολιτική για την ανώτατη εκπαίδευση.

Συνοψίζοντας τα σημαντικότερα συμπεράσματα της μελέτης αυτής μπορούμε να επισημάνουμε ιδιαίτερα τα εξής:

Η ελληνική ανώτατη εκπαίδευση την τελευταία δεκαετία διευρύνθηκε σημαντικά με αποτέλεσμα (μαζί με τα τεχνολογικά ιδρύματα) να αποτελούν ένα σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης που εξασφαλίζει αυξημένη προσβασιμότητα σε μεγάλες ομάδες του πληθυσμού. Η προσβασιμότητα της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης, παρά την υστέρησή της έναντι των σκανδιναβικών χωρών, είναι από τις μεγαλύτερες στον κόσμο και αρκετά μεγαλύτερη από περισσότερο συγκρίσιμες -με την Ελλάδα- χώρες, όπως η Ιρλανδία και η Πορτογαλία.

Οι δαπάνες όμως για την ανώτατη εκπαίδευση, και ιδιαίτερα οι δαπάνες για έρευνα υστερούν σημαντικά, όχι μόνο έναντι των σκανδιναβικών χωρών, αλλά και των περισσότερο συγκρίσιμων ευρωπαϊκών χωρών, όπως της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας. Η υστέρηση της χρηματοδότησης των ελληνικών πανεπιστημίων και ακόμη περισσότερο της έρευνας, δεν έχει μόνο επιπτώσεις στα ποιοτικά

χαρακτηριστικά της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Είναι σημαντικότερο να τονιστεί ότι η υποχρηματοδότηση αυτή δεν επιτρέπει την οικοδόμηση μιας σύγχρονης κοινωνίας της γνώσης και την επιτυχή μετάβαση και προσαρμογή της Ελλάδας στις συνθήκες που δημιουργούν οι οικονομικές, τεχνολογικές, κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης.

Η συγκριτική εξέταση δείχνει επίσης ότι τα ελληνικά πανεπιστήμια εξαρτώνται σχεδόν απόλυτα για τη χρηματοδότηση της λειτουργίας τους από το κράτος, και μάλιστα την κεντρική διοίκηση. Η σημαντική, σε ορισμένες κυρίως περιπτώσεις, συμμετοχή των ελληνικών ιδρυμάτων στα ευρωπαϊκά προγράμματα έρευνας και εκπαίδευσης δεν φαίνεται ικανή να καλύψει τις σημαντικές διαφορές στη χρηματοδότηση τους, όχι μόνο έναντι των σκανδιναβικών χωρών αλλά και των πιο συγκρίσιμων χωρών, και ιδιαίτερα της Ιρλανδίας.

Επιπλέον, τα ελληνικά πανεπιστήμια ελέγχονται και ρυθμίζονται από το κράτος με παραδοσιακά εργαλεία προληπτικού χαρακτήρα ελέγχου των διοικητικών και οικονομικών τους δραστηριοτήτων. Οι προληπτικοί ελεγκτικοί μηχανισμοί, πέρα από το διοικητικό τους κόστος δημιουργούν περιβάλλον ασφυκτικής γραφειοκρατίας, ενώ δείχνουν χαμηλό βαθμό εμπιστοσύνης του κράτους προς τα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Παρόμοιες αδυναμίες φαίνεται ότι επικρατούν και στις άλλες χώρες με αντίστοιχους μηχανισμούς κρατικού ελέγχου, όπως η Τουρκία, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία.

Αντίθετα, οι σκανδιναβικές χώρες μέσα από μια σταδιακή διαδικασία συνεχών μεταρρυθμίσεων για μια περίπου δεκαετία, έχουν αντικαταστήσει παλαιότερες μορφές κρατικού ελέγχου με την εισαγωγή διαδικασιών εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης και τη χρήση οικονομικών εργαλείων στη διαχείριση και ρύθμιση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης.

Κυρίαρχα στοιχεία στις νέες αυτές μορφές κρατικής ρύθμισης και ελέγχου αποτελούν ο μεγάλος βαθμός διοικητικής αυτοτέλειας των ιδρυμάτων, η θεσμική ενίσχυση των διοικητικών τους οργάνων (πρυτανικών αρχών), και η εισαγωγή μηχανισμών δειγματοληπτικών ελέγχων και επιθεωρήσεων της οικονομικής και διοικητικής τους διαχείρισης. Ο μεγάλος βαθμός διοικητικής αυτοτέλειας των πανεπιστημίων δείχνει τον αυξημένο βαθμό εμπιστοσύνης του κράτους προς τα ιδρύματα και αποσκοπεί στην απελευθέρωση τους από γραφειοκρατικούς ελεγκτικούς μηχανισμούς. Το κράτος φαίνεται, δηλαδή, να αναλαμβάνει το όποιο κόστος προκαλούν οι πιθανές περιπτώσεις κακοδιαχείρισης προκειμένου να επωφεληθεί από την αποδοτικότητα των, απελευθερωμένων από τη γραφειοκρατία, μονάδων του συστήματος που εμφανίζουν βέλτιστα αποτελέσματα. Στο σκανδιναβικό μοντέλο ρύθμισης του πανεπιστημιακού συστήματος, το κράτος φαίνεται να θεωρεί περισσότερο ανταποδοτική την συνολική μείωση της γραφειοκρατίας, με παράλληλη ενίσχυση των κινήτρων και της συνολικής αποδοτικότητας των πανεπιστημίων.

Επιπλέον, στις σκανδιναβικές χώρες η χρηματοδότηση των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στηρίζεται στην επίτευξη από τα πανεπιστήμια συγκεκριμένων στόχων που συμφωνούνται με το κράτος, ενώ στα κριτήρια της χρηματοδότησης περιλαμβάνονται και τα αποτελέσματα της εξωτερικής αξιολόγησης. Όμως σε αντίθεση με άλλες χώρες (π.χ. Βρετανία) η χρηματοδοτική φόρμουλα των πανεπιστημίων δεν αποβλέπει στην δημιουργία σημαντικών ανισοτήτων στο εσωτερικό του συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης. Αντίθετα, οι διαδικασίες αξιολόγησης έχουν περισσότερο χαρακτήρα υποστηρικτικό, ενώ η σύνδεση τους με την χρηματοδότηση στοχεύει περισσότερο στην διαπίστωση και διάχυση των βέλτιστων πρακτικών. Το μικρό ύψος της κρατικής χρηματοδότησης που είναι συνδεδεμένη με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης των

ιδρυμάτων αποσκοπεί περισσότερο στην θετική επιβράβευση των καλύτερων μονάδων του συστήματος και την άρση των εξισωτικών λογικών.

Το σκανδιναβικό κοινωνικό μοντέλο, που αποτελεί παγκόσμια αναφορά και, όπως είναι γνωστό πολλές φορές λειτουργεί ως υπόδειγμα σε διεθνές επίπεδο, δεν επιδιώκει την εσωτερική διαφοροποίηση του συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης που βασίζεται στην ανισότητα μεταξύ των ιδρυμάτων και των μερών τους. Το σκανδιναβικό μοντέλο ρύθμισης των πανεπιστημίων, που στηρίζεται στην διοικητική αυτοτέλεια, την αξιολόγηση και την χρήση οικονομικών κινήτρων δεν περιορίζει τη δυνατότητα του κράτους να παρέμβει, όταν κριθεί αναγκαίο, με τρόπο που η χρηματοδότηση να λειτουργεί ενισχυτικά και υποστηρικτικά των μερών του συστήματος που διαπιστώνεται υστέρηση. Αντίθετα, η εσωτερική διαφοροποίηση που ενθαρρύνεται στο πλαίσιο αυτό, αφορά κυρίως στον περιορισμό της ομοιομορφίας του συστήματος, και την ανάπτυξη της εσωτερικής τους πολυτυπίας, προκειμένου τα σύγχρονα και μαζικά συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης να διευκολυνθούν στην ανταπόκρισή τους σε νέες, σύνθετες και πολύμορφες συνθήκες που δημιουργούν οι διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης.

Η απομάκρυνση από τις εξισωτικές λογικές και η ενθάρρυνση της εσωτερικής διαφοροποίησης του συστήματος ενισχύεται περαιτέρω στις χώρες αυτές, με την ενθάρρυνση της αναζήτησης, πέρα από την κρατική χρηματοδότηση, πρόσθετων πόρων για την λειτουργία των ιδρυμάτων. Στην κατεύθυνση αυτή σημαντικό στοιχείο φαίνεται ότι αποτελούν, όλο και περισσότερο, οι συνεργασίες των ιδρυμάτων με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις ή φορείς σε ερευνητικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες, με σκοπό την ευρύτερη κινητοποίηση πόρων στην κατεύθυνση της οικοδόμησης ισχυρών και

δυναμικών κοινωνιών και οικονομιών γνώσης, καινοτομίας και ανάπτυξης της ανθρώπινης δημιουργικότητας των πολιτών τους.

Επιπλέον, στις σκανδιναβικές χώρες πέρα από το σημαντικό ρόλο της κεντρικής διοίκησης στη δημόσια χρηματοδότηση των ιδρυμάτων, και τον αυξανόμενο ρόλο των ιδιωτικών χρηματοδοτήσεων, μέρος της δημόσιας χρηματοδότησης κατευθύνεται στα ανώτατα ιδρύματα μέσα από τις αρχές περιφερειακής και τοπικής διοίκησης. Αντίθετα, στην Ελλάδα τα πανεπιστήμια χρηματοδοτούνται αποκλειστικά από την κεντρική κρατική διοίκηση. Η αποκεντρωμένη χρηματοδότηση των πανεπιστημίων δίνει τη δυνατότητα μεγαλύτερης αλληλεπίδρασης των ιδρυμάτων με τις τοπικές κοινωνίες και οικονομίες και ενισχύει την τοπική ανάπτυξη.

Σε σύγκριση με την Ελλάδα, θα πρέπει επίσης ιδιαίτερα να τονιστεί ότι, με τον τρόπο αυτό, ο ρόλος των πανεπιστημίων στην περιφερειακή ανάπτυξη των σκανδιναβικών χωρών δεν περιορίζεται στην περιφερειακή κατανομή των ιδρυμάτων και των αναμφισβήτητων θετικών επιπτώσεων που η ίδρυση και λειτουργία τους αποφέρει για τις περιφέρειές τους. Η αποκέντρωση μέρους της δημόσιας χρηματοδότησης των ιδρυμάτων και η ενίσχυση της αλληλεπίδρασής τους με τις τοπικές αρχές που προκαλεί, μειώνει την εσωστρέφεια των ιδρυμάτων, ενισχύοντας το ρόλο τους στην τοπική ανάπτυξη μέσα από τα αποτελέσματα των ερευνητικών και εκπαιδευτικών τους δραστηριοτήτων και όχι αποκλειστικά και μόνο από την λειτουργία τους στην περιφέρεια. Ο συνδυασμός της αλληλεπίδρασης αυτής με τη συνεργασία με τις τοπικές επιχειρήσεις διευκολύνει την ανάδειξη των πανεπιστημίων σε κέντρων γνώσης που στηρίζουν την τοπική ανάπτυξη. Παράλληλα, δίνουν τη δυνατότητα σε μικρότερου μεγέθους επιχειρηματικές μονάδες της περιφέρειας να επωφεληθούν από τις δυνατότητες και αλληλεπιδράσεις αυτές, στον τεχνολογικό τους εκσυγχρονισμό, στη

συνεχή βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων που παράγουν αλλά και την κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού τους.

Συνοπτικά, από τη συγκριτική εξέταση και αξιολόγηση της ελληνικής πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, ιδιαίτερα με τις σκανδιναβικές χώρες προκύπτει ότι οι αδυναμίες της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης δεν σχετίζονται αποκλειστικά με την χαμηλή τους χρηματοδότηση. Εξίσου σημαντικές είναι οι αδυναμίες που συνδέονται με τις δομές της ελληνικής εκπαίδευσης και ιδιαίτερα το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις σχέσεις του ελληνικού κράτους με τα ιδρύματα και αντανακλά την κυριαρχία της εξισωτικής λογικής, της ομοιομορφίας, της έλλειψης εμπιστοσύνης, της αναποτελεσματικής γραφειοκρατίας των προληπτικών ελέγχων, και τον άνευ όρων κρατικό προστατευτισμό.

ΠΗΓΕΣ

1. Δίκτυο Πληροφοριών για την Εκπαίδευση –ΕΥΡΥΔΙΚΗ: www.eurydice.org
2. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων: www.ypepth.gr
3. Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (Ελλάδα): www.gget.gr
4. T.C. Yükseköğretim Kurulu: www.yok.gov.tr
5. HÖGSKOLEVERKET, The Swedish National Agency for Higher Education: www.hsv.se
6. Undervisningsministeriet, Ministry of Education, Finland: www.minedu.fi
7. MINISTERIO DA CIÊNCIA, TECNOLOGIA E ENSINO SUPERIOR (Ministry of Science, Technology and Higher Education, Portugal): www.mces.pt
8. Department of Education & Science (Ireland): www.education.ie
9. Higher Education Authority (Ireland): www.heai.ie
10. Irish Higher Education Quality Network: www.iheqn.ie
11. Universities & Colleges Admissions Service: www.ucas.co.uk
12. Higher Education Statistical Agency: www.hesa.co.uk
13. Organisation for Economic Cooperation and Development: www.oecd.org
14. EUROSTAT: <http://epp.eurostat.ec.eu.int>

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Dimitropoulos, A. (2004) The Social Dynamics of Student Mobility in the European Union, PhD Thesis submitted at the London School of Economics & Political Science
2. Higher Education Monitor: Sweden, Center for Higher Education Policy Studies, University of Twende, The Netherlands, 2002
3. Higher Education Monitor: Portugal, Center for Higher Education Policy Studies, University of Twende, The Netherlands, 2004
4. Higher Education Monitor: Lining up higher education, Trends in selected higher education statistics in ten Western countries, Center for Higher Education Policy Studies, 2005
5. Higher Education Monitor: Trends in higher education statistics in nine Western countries 1990-1999, Center for Higher Education Policy Studies,
6. Higher Education Monitor: Public funding of higher education. A comparative study of funding mechanisms in ten countries, Center for Higher Education Policy Studies, 2004
7. European Commission (2005), Progress Towards The Lisbon Objectives in Education and Training, Staff Working Paper, SEC (2005) 419, Brussels
8. European Commission, Towards a European Research Area, Science, Technology & Innovation, Key figures 2002, Brussels
9. Ministry of Education, Department for Education and Science Policy, (Finland) Universities, Annual Report, 2004.
10. OECD-IHME, Financial Management and Governance of Higher Education Institutions: Ireland, Higher Education Authority, Mazars, 2004

11. European Commission, Key Figures 2005 on Science, Technology & Innovation. Towards a European Research Area, Brussels
12. Report from the High Level Group chaired by Wim Kok, Facing the Challenge. The Lisbon Strategy for growth and employment, November 2004
13. OECD, Review of National Policies for Education: Review of Higher Education in Ireland, The Examiners' Report, 2004
14. Ministry of Education, Department for Education and Science Policy, (Finland) Management and Steering of Higher Education in Finland, 2004
15. Ministry of Education, Department for Education and Science Policy, (Finland) Universities, Reform of University Degrees
16. Higher Education Authority (Ireland), Creating Ireland's Knowledge Society. Proposals for Higher Education Reform. A Submission of the Higher Education Authority to the OECD review of Higher Education in Ireland, 2004
17. Ministry of Education, Department for Education and Science Policy, (Finland) The Financing of Lifelong Learning, Finland's Country Report to the OECD, 1998.
18. The Swedish Agency for Higher Education, The Internationalisation of Higher Education in Sweden, 2005
19. The Swedish Agency for Higher Education, Higher Education and Cooperation with Surrounding Community, 2005

20. Higher Education Authority (Ireland), Towards a National Strategy. Initial Review of HEA Targeted Initiatives to Widen Access to Higher Education, Dublin, 2004
21. The Swedish Agency for Higher Education, Universities and Universities Colleges, Short Version of Annual Report 2005
22. Ministry of Education (Finland) Strategy 2015
23. Higher Education Authority (Ireland) The University Challenged. A Review of International Trends and Issues with Particular Reference to Ireland, Dublin, 2001
24. Higher Education Authority (Ireland), The Financial Governance Of Irish Universities, Balancing Autonomy and Accountability, Dublin, 2001
25. Schleicher, A., (2006), The economics of knowledge. Why education is key for Europe's success, Lisbon Council Policy Brief, OECD.

ΠΙΝΑΚΕΣ

- Πίνακας 1: Εξέλιξη αριθμού φοιτητών στα κρατικά και ιδιωτικά ιδρύματα της Πορτογαλίας, 1993-2003
- Πίνακας 2: Εγγεγραμμένοι φοιτητές σε κρατικά και ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ποσοστιαία κατανομή), 2002
- Πίνακας 3: Ποσοστιαίες αναλογίες δημόσιων και ιδιωτικών δαπανών στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, 1995 & 2002
- Πίνακας 4: Αριθμός τμημάτων ανά επιστημονικό πεδίο, 2004/5
- Πίνακας 5: Ποσοστά χρηματοδότησης σουηδικών πανεπιστημίων, ανά πηγή προέλευσης, 2002
- Πίνακας 6: Αρχικές πηγές δημόσιων εκπαιδευτικών δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και τελικοί καταναλωτές των εκπαιδευτικών πόρων, 2002
- Πίνακας 7: Διεύρυνση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης, (ISCED 5 & 6)
- Πίνακας 8: Ποσοστά εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και ηλικία εισαγωγής νέων εισακτέων, 2003
- Πίνακας 9: Φοιτητές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (ISCED-5 & 6) ως ποσοστό του συνόλου των μαθητών και φοιτητών, 2001/2002.
- Πίνακας 10: Γνωστικά πεδία που σπουδάζουν οι φοιτητές (%) (θετικές επιστήμες, μαθηματικά, επιστήμες υπολογιστών, τεχνολογίας, μηχανολόγων και μηχανικών)
- Πίνακας 11: Αλλαγές του αριθμού των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ISCED 5 & 6) των γνωστικών πεδίων ‘θετικές επιστήμες, μαθηματικά, επιστήμες υπολογιστών, τεχνολογίας, μηχανολόγων και μηχανικών, ανά 1000 κατοίκους ηλικίας 20-29 την περίοδο 1998-2002
- Πίνακας 12: Δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα ως ποσοστό του ΑΕΠ ανά επίπεδο εκπαίδευσης και πηγή χρηματοδότησης (1995-2002)
- Πίνακας 13: Σύνολο δημοσίων εκπαιδευτικών δαπανών (2002). Άμεσες δημόσιες δαπάνες στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και επιχορηγήσεις (“subsidies”) στα νοικοκυριά (περιλαμβάνει και επιχορηγήσεις για έξοδα διαβίωσης π.χ. “maintanance grants”, και άλλα “private entities”) ως ποσοστό του ΑΕΠ και του συνόλου των δημοσίων δαπανών, ανά επίπεδο εκπαίδευσης.
- Πίνακας 14: Μεταβολές στις δαπάνες (δημόσιες και ιδιωτικές) στα εκπαιδευτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανά φοιτητή, σε σχέση με διαφορετικούς παράγοντες, (1995-2002). Δείκτης μεταβολής μεταξύ 1995-2002, (Αποπληθωριστής ΑΕΠ 1995=100, 2002 σταθερές τιμές)
- Πίνακας 15: Ετήσιες δαπάνες στα εκπαιδευτικά ιδρύματα ανά μαθητή/φοιτητή σε σχέση με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, 2002
- Πίνακας 16: Αναλογία διδασκόντων-διδασκόμενων ανά επίπεδο εκπαίδευσης, 2002
- Πίνακας 17: Αλλοδαποί φοιτητές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, 2003
- Πίνακας 18: Χώρες προορισμού των Ελλήνων φοιτητών στο εξωτερικό, 2001& 2003
- Πίνακας 19: Έλληνες που έκαναν αίτηση για προπτυχιακές σπουδές σε βρετανικά πανεπιστήμια, 1994-2005
- Πίνακας 20: Έλληνες υποψήφιοι για εισαγωγή στα πανεπιστήμια της Μ. Βρετανίας ανά γνωστικό πεδίο (αιτήσεις και αποδεκτές αιτήσεις), 2004
- Πίνακας 21: Έλληνες φοιτητές εγγεγραμμένοι στα πανεπιστήμια της Βρετανίας, 1998/9 & 2004/5
- Πίνακας 22: Εγγεγραμμένοι έλληνες φοιτητές στα βρετανικά πανεπιστήμια, ανά φύλο, 2004/2005
- Πίνακας 23: Δαπάνες για E&T, 2002